

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Postsocialistická transformace společnosti ve Střední
Asii. Případová studie v severním Kyrgyzstánu,
oblast Talas**

Dagmar Nováková

© 2012 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra psychologie
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Nováková Dagmar

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v severním Kyrgyzstánu, oblast Talas

Anglický název

Post-socialist transformation of society in Central Asia. A case study in northern Kyrgyzstan, Talas region

Cíle práce

Cílem práce je postihnout důsledky transformačních procesů ve středoasijských republikách bývalého SSSR na příkladu Kyrgyzstánu. Práce by měla poukázat na celé spektrum změn, ke kterým začalo docházet v souvislosti s ekonomickou transformací a které zásadním způsobem přetváří kulturu chápanou v její široké definici - kultura jako způsob života.

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu v severních oblastech Kyrgyzstánu. Důraz bude pokládán především na kvalitativní metody, jejichž prostřednictvím budou získávány údaje týkající se každodenního života různých sociálních i profesních skupin.

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu v jižních oblastech Kyrgyzstánu. Důraz bude pokládán především na kvalitativní metody, jejichž prostřednictvím budou získávány údaje týkající se každodenního života různých sociálních i profesních skupin.

Harmonogram zpracování

duben - květen 2011: studium literatury a pramenů týkající se oblasti Střední Asie

červen - červenec 2011: terénní výzkum v Kyrgyzstánu

září - listopad 2011: zpracování výsledků terénního výzkumu, konzultace a doplňování výsledků s dalšími účastníky výzkumu v jiných regionech Kyrgyzstánu

prosinec 2011: odevzdání první verze práce

březen 2012: odevzdání finální verze práce

Rozsah textové části

60 - 80 stran

Klíčová slova

Střední Asie, transformační procesy, postsocialistická transformace, Kyrgyzstán, Talas

Doporučené zdroje informací

AJTMATOV, Č. - beletristická díla týkající se socialistické transformace v sovětské Kirgizii. (např. A věku delší bývá den. Praha: Odeon, 1983. Bez ISBN)

HORÁK, S. Střední Asie mezi východem a západem. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 9788024609065

KOKAISL, Petr a kol. Kyrgyzstán a Kyrgyzové. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 9788070437728

KOKAISL, P., PARGAČ, J. a kol. Lidé z hor a lidé z pouští: Tádžikistán a Turkmenistán. Střípky kulturních proměn Střední Asie. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 9788073081676

KOKAISL, P., PARGAČ, J. a kol. Pastervecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán. Praha: Univerzita Karlova, 2006. ISBN 9788073081195

PARGAČ, J., VRHEL, F. Střední Asie a Kazachstán : historie, etnicita, jazyky : od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924. Poříčany : BCS, 2009. ISBN 9788090449107

Vedoucí práce

Kokaisl Petr, doc. Ing. PhDr., Ph.D.

Termín odevzdání

listopád 2012

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.

Děkan fakulty

V Praze dne 15.11.2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v severním Kyrgyzstánu, oblast Talas" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.11.2012

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za odborné konzultace a vedení, za jeho podnětné a cenné připomínky. Také bych ráda poděkovala za ochotnou spolupráci a pohostinnost občanům Kyrgyzstánu.

Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v severním Kyrgyzstánu, oblast Talas

---

Post-socialist transformation of society in Central Asia. A case study in northern Kyrgyzstan, Talas region

Souhrn

Diplomová práce se zabývá postsocialistickou transformací společnosti v Kyrgyzstánu se zaměřením na severní část země - oblast Talas. Hlavním úkolem předkládané diplomové práce je nalézt odpovědi na jednotlivé cíle týkající se každodenního života, náboženské, politické a jazykové oblasti obyvatel Kyrgyzstánu v předsovětské (do roku 1917), sovětské (1917 – 1991) a postsovětské době (1991 – dosud). Na základě transformačních změn práce zjišťuje, zda došlo ke změnám během těchto období. Práce obsahuje také informace o historických konstruktech, vyhraňování se kyrgyzského obyvatelstva vůči svému okolí a utváření identity na základě dostupných legend.

Klíčová slova: Kyrgyzstán, Sovětský svaz, Talas, transformace, každodenní život, identita

Summary

This thesis deals with post-socialist transformation of society in Kyrgyzstan targeting southern part of the country - Talas region. The main goal of this dissertation paper is to find answers on singular objectives concerning everyday life, religion, political and language areas of Kyrgyzstan residents at pre-Soviet (till 1917), Soviet (1917 -1991) and post-Soviet period (1991 - up to now). Summarizing the changes, whether there have been based on transformational changes during these periods. This paper also includes information about historical constructs, sequestering of Kyrgyzstan residents and shaping identity that are based on the available legends.

Key words: Kyrgyzstan, Soviet Union, Talas, transformation, everyday life, identity

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	10
3	LITERÁRNÍ REŠERŠE	13
3.1	Radikální sociální změna	15
3.1.1	Koncepty radikální sociální změny	15
3.1.2	Jak měřit úspěšnost transformace?	22
3.1.3	Aplikace transformace v Kyrgyzstánu	24
4	PRAKTICKÁ ČÁST	27
4.1	Střední Asie	27
4.1.1	Přírodní podmínky Střední Asie	27
4.1.2	Stručná historie Střední Asie	28
4.2	Kyrgyzstán	32
4.2.1	Základní charakteristika	32
4.3	Každodenní život	34
4.3.1	Rodina, klanový systém	34
4.3.2	Postavení ženy	39
4.3.3	Folklór	43
4.3.4	Manželství	52
4.3.5	Bydlení	55
4.3.6	Kyrgyzská kuchyně	60
4.3.7	Pastevectví, zemědělství	66
4.4	Mluvený a psaný jazyk	72
4.5	Náboženství	75
4.6	Politika	82
4.7	Identita	89
4.7.1	Historické konstrukty	89
4.7.2	Vyhraňování se	91
4.7.3	Legends, posvátná místa	94
5	ZÁVĚR	101
6	POUŽITÁ LITERATURA	106
7	PŘÍLOHY	114
7.1	Textové přílohy	114
7.2	Obrazová příloha	115
7.3	Tabulky	132

1 ÚVOD

Když se řekne Kyrgyzstán, většina lidí tápe, kam tuto asijskou „exotickou“ zemi zařadit. Při záchytném geografickém bodu Střední Asie těmto lidem často ještě více zamotáte hlavu. Povědomí českých občanů o této zemi je velmi mlhavé, v médiích se zaměřují na témata jiných států, vždyť na světě se děje tolik věcí! To Kyrgyzové mají o České republice větší přehled. Umí k ní zařadit hlavní město Prahu, znají české fotbalisty, hokejisty („Gašek¹“ je jejich nejoblíbenější), někteří z nich slyšeli o českých autech značky Škoda či o České zbrojovce (ČZ). Není neobvyklé setkat se s Kyrgyzy, kteří naši zemi navštívili, vždy to bylo však spojeno s armádou. První Kyrgyzové sem dorazili za druhé světové války jako vojáci Sovětského svazu, další potom po roce 1968 jako vojáci SSSR na povinnou vojenskou službu. O České republice uvažují jako o zemi evropské, která je rozvinutá, není zde nezaměstnanost a ekonomika jen vzkvívá. Po takové představě se není čemu divit, že by téměř každý Kyrgyz chtěl naši zemi navštívit.

Při výběru volitelného předmětu jsem s jistotou sáhla po přednáškách s tematikou Střední Asie, která mě velmi nadchla, tudíž jsem se rozhodla zúčastnit se projektu Postsocialistická transformace a změny kultury ve středoasijských státech bývalého Sovětského svazu. Ze zemí bývalého SSSR byla jasná volba cestovat do Kyrgyzstánu, která je z hlediska této oblasti nejbezpečnější a nejzajímavější. Účelem výzkumu bylo opatřit relevantní informace o každodenním životě obyčejných Kyrgyzů a objevit rozdíly v jejich životech za dob komunismu a nyní, po dvaceti letech existence samostatného kyrgyzského státu.

Diplomová práce se zabývá postsocialistickou transformací společnosti v Kyrgyzstánu se zaměřením na severní část země - oblast Talas. Rozdělena je do čtyř hlavních kapitol.

V první kapitole se dozvíme o cílech práce, použité metodice při výzkumu a v literární rešerši o dostupné literatuře na toto téma.

Druhá z kapitol se týká problematiky radikální sociální změny a jejími koncepty – transformací, tranzicí a tzv. třetí vlnou. Následuje analýza aplikace transformačního procesu v Kyrgyzstánu po rozpadu Sovětského svazu. Pro nabytí konkrétnější představy o zemi je ve zkratce předložena stručná historie a přírodní podmínky Střední Asie a základní charakteristika Kyrgyzstánu z hlediska geografie a popisu obyvatelstva.

Následující třetí kapitola obsahuje informace o každodenním životě Kyrgyzů, mluveném a psaném jazyce, vyznání náboženství a o politice. Dozvíme se možné změny v těchto oblastech v důsledku transformačních procesů.

V poslední části práce se dostáváme k otázce, jakým způsobem se v postsovětské době utvářela kyrgyzská identita a to na základě vzniknuvších historických konstruktů,

---

¹ V ruštině neexistuje písmeno H, tudíž ho nahrazují písmenem G, z Haška se tedy stal Gašek.

vyhraňování se Kyrgyzů vůči jiným národům a dále na základě legend, především se zaměříme na kult národního hrdiny Manase.

V poslední části v přílohách je vloženo několik fotek z výzkumu, které se týkají tématu práce.

2 CÍL PRÁCE A METODIKA

Stěžejním cílem předkládané diplomové práce je postihnout důsledky transformačních procesů ve středoasijských republikách bývalého SSSR na příkladu Kyrgyzstánu. Práce poukazuje na celé spektrum změn, ke kterým začalo docházet v souvislosti s ekonomickou transformací a které zásadním způsobem přetváří kulturu chápanou jako způsob života. K dosažení cíle práce je třeba nalézt odpovědi na výzkumné otázky a podotázky, které byly položeny před zahájením výzkumu a psaním práce.

Cílem této diplomové práce je zjistit:

- jaké transformační procesy probíhaly po rozpadu SSSR v nově vznikajícím státě Kyrgyzstán;
- zda došlo (pokud ano, v čem) v Kyrgyzstánu v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti:
  - každodenního života: rodina, postavení ženy ve společnosti, dodržování rodinných obřadností (svatba, pohřeb), zvyků a tradic, stravovacích návyků, zemědělství, pastevectví, atd.;
  - mluveného a psaného jazyka;
  - vyznání náboženství;
  - politiky;
- jakým způsobem se utvářela (a stále utváří) kyrgyzská identita:
  - historické konstrukty (vyučování ve školách apod.);
  - vyhraňování se (vůči komu a jak?);
  - legendy, posvátná místa (Manas, Manas Ordo).

Při psaní výzkumných studií si lze vybírat ze dvou metodologií – kvantitativní a kvalitativní. Mezi oběma přístupy je mnoho rozdílného a hodí se pro odlišně zaměřené práce. Kvalitativní přístup je schopen mnohem hlubšího pohledu do problému a na rozdíl od přístupu kvantitativního je schopen odhalit i příčiny a důsledky jednání jednotlivců. Pro zpracování tématu této diplomové práce byla s určitostí vybrána metodologie kvalitativní – byla provedena případové studie se střednědobým výzkumem.

V rámci předvýzkumu byla pozornost zaměřena na teoretickou část, která obsahovala studium dostupné literatury a článků týkající se problematiky radikální sociální změny a jejími koncepty – transformací, tranzicí a tzv. třetí vlnou.

Důraz byl dále kladen na seznámení se s historickými okolnostmi v dané oblasti, konkrétně na každodenní život, náboženskou situaci, jazyk obyvatel, politiku a utváření kyrgyzské identity. Každá kapitola je rozdělena na období předsovětské, sovětské a postsovětské. Předsovětské období je chápáno jako doba do roku 1917, nejčastěji jsou informace získány z 80. let 19. století, kdy do Kyrgyzstánu proudilo mnoho cestovatelů.

Období sovětské je zde považováno již od roku 1917, tj. od Velké říjnové socialistické revoluce (7. listopad), kdy převzali vládu v zemi tzv. sověty, česky rady, což byly organizace vojáků, zemědělců nebo pracujících. Sovětů bylo mnoho druhů, od obyčejných rad až po městské, oblastní či nejvyšší sověty. Každá republika měla vlastní nejvyšší sověť a existoval i Nejvyšší sověť SSSR na federální úrovni. Až 30. prosince 1922 přijal stát název Svaz sovětských socialistických republik (SSSR). Od konce roku 1991, kdy vzniká Společenství nezávislých států (oficiálně přestal Sovětský svaz existovat 31.12.1991), začíná postsovětské období, které trvá až dodnes. Tato data byla získána ze sekundárních dat, především z publikací v českém jazyce nebo z článků na internetu v anglickém či ruském jazyce.

Práci z kvalitativní stránky prokládají životní příběhy Kyrgyzů od studentů Americké univerzity ve Střední Asii (AUCA)² a případové studie u dvou konkrétních rodin, u kterých probíhal střednědobý výzkum. Jan Hendl ve své knize „Úvod do kvalitativního výzkumu“ popisuje případovou studii jako „*detailed studium jednoho případu nebo několika málo případů. V případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jde v ní o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti.*“³ Díky případové studii je možné získat zřejmé informace o konkrétních lidech, konkrétních činnostech a jejich každodenním životě v Kyrgyzstánu.

Na výzkumné cestě v Kyrgyzstánu byl proveden střednědobý výzkum u dvou rodin na severu země v oblasti Talas. První rodina se nacházela ve vesnici Tash-Aryk, kde se nachází také slavné Manas Ordo, (kyrgyzský nacionální komplex postavený k 1 000letému výročí eposu Manas) přibližně 30km od města Talas. V rodině jsme zkoumali zúčastněným pozorováním, protože jsme bydleli přímo v rodině a sdíleli s nimi každý den. Rodina se skládala ze šesti lidí – Musa, manžel, otec, hlava rodiny, farmář pracující na svém hospodářství čítající 2 krávy (dojnice), 2 telátka, 40 ovcí (v té době v horách na *džajló* – letní pastviny) a 1 psa a několik hektarů polí s fazolemi a vlastní techniku na pole – traktor, kombajn; Isl – manželka, matka, bez zaměstnání, stará se o chod domácnosti a pomáhá svému manželovi, pečuje o 4 děti; nejstarší ze všech byl chlapec jménem Abaj, který měl po prázdninách nastoupit do 8. třídy, jeho práci přes léto bylo chodit na pastvu s krávami a telaty; nejstarší z dívek se jmenovala Ajdžan, po prázdninách šla do 7. třídy a její sestra Guldžan do 5. třídy, obě děvčata se především starala o nejmladšího člena rodiny, čtyřletého chlapečka Kibu. Výzkum probíhal v rodině 14 dní během června 2011. Manželé mluvili oba středně pokročile rusky, někdy nastal problém se slovíčky, oba navštěvovali kyrgyzské školy. Děti navštěvovaly místní kyrgyzskou základní školu, rusky se neučily, jen Ajdžan uměla pár základních ruských slovíček. Rodina se mezi sebou dorozumívala kyrgyzsky. Protože jsme pobývali v rodině v době, kdy není hlavní zemědělská sezóna, tak bylo poznat, že ne každý den se pracuje „od slunka do slunka“. Mezi zemědělci ve vesnici rodina patřila k těm větším (z hlediska počtu dobytka i rozloze polí). Avšak bylo vidět, že ekonomická situace rodiny

² *Preserving Kyrgyzstan's History*. [online]. 2010 [cit. 2012-09-18]. Dostupné z: <http://www.centralasianhistory.org/>

³ HENDL J. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum, 1997, str. 104.

není ideální, matka by chtěla obě děvčata posílat do Biškeku na turecké lyceum, ale musí na to být dostatek peněz.

V druhé rodině jsme strávili stejnou dobu a tentokrát jsme zavítali do vesnice Aral, nedaleko kazašských hranic. Rodina měla pět členů – otec rodiny Bektur, farmář na svém hospodářství čítající cca 20 koní, 20 ovcí, 3 krávy, 1 osla, slepice, husy, krůty, 3 psy; manželka Adilet pracovala v domácnosti a starala se o malého tříletého Nurislama; dalším členem rodiny byla 56letá Salira, která byla matkou Bektura, starala se také o chod hospodářství a pomáhala mladé Adilet (23 let) starat se o Nurislama a hospodářské a domácí činnosti; poslední členkou byla Mirim (16 let), která vlastně úplně do této rodiny nepatří, protože Salira je sice její babičkou, ale její matka pracuje v Sankt-Petěrburgu v obchodě a její otec je zpěvák a žije v Biškeku, rodiče má rozvedené, v Arale však chodí do školy a žije zde druhým rokem. Rusky uměla nejlépe Mirim, s kterou jsme také trávili nejvíce času a stala se nám průvodkyní po vesnici a okolí. Adilet ani Bektur téměř rusky neuměli a Salira rozuměla rusky dobře, mnohem hůře však mluvila. Komunikace v této rodině tudíž byla obtížnější. Rodina si také žila o mnoho lépe než ta předchozí, což bylo patrné z více faktorů. Obytné byly dva zděné domy – jeden pro běžné bydlení rodiny a druhý jako reprezentativní pro možné hosty, na stole se při jídle pravidelně objevovaly různé bonbóny, sušenky apod.. Rodina si držela na zahradě ve stanu pomocníka na každodenní práce - etnického Rusa, který po dvou prvních dnech, které jsme u rodiny strávili, utekl. Tvrdil, že je zde tvrdá práce za málo peněz a odešel do města.

Při výzkumu jsme přišli do kontaktu i s lidmi mimo tyto dvě rodiny, ať už se jednalo o jejich příbuzné, známé, sousedy či zcela cizí lidi.

3 LITERÁRNÍ REŠERŠE

O pastevecké společnosti v Kyrgyzstánu, transformaci společnosti a jejích dopadech na obyvatelstvo pojednává kniha *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*.⁴ Popisuje pasteveckou společnost, která se musela přizpůsobovat změnám politickým podmínkám - nejprve po revoluci v roce 1917 a následné kolektivizaci, která byla spojena i s násilným usazováním kočovníků a pak po rozpadu SSSR a přechodu k tržnímu hospodářství.

Od stejného autora a dalších spoluautorech nalezneme knihu *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*.⁵ Kniha ukazuje na změny a odlišnosti v kultuře, které se projeví u Kyrgyzů žijících v Kyrgyzstánu, Číně, Tádžikistánu a Afghánistánu. Před rokem 1917 měli tito Kyrgyzové velmi podobnou kulturu, po tomto roce v souvislosti s uzavřením hranic a vytvořením nových států se jejich způsob života začal velice významně měnit.

Slavomír Horák se zaměřuje na celou oblast Střední Asie především z hlediska politického. V knize *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*⁶ se zaměřuje na komplexní zpracování dynamiky vztahů Ruska a středoasijských států po rozpadu SSSR. Monografie *Střední Asie mezi východem a západem*⁷ se zabývá současnou politickou situací ve Střední Asii, pro nás nejdůležitější kapitola nese název Kyrgyzstán.

Kvalitativní pohled na zavádění změn v dobách Sovětského svazu, ale i v době nezávislosti lze získat pomocí životních příběhů Kyrgyzů zahrnujících různé etapy Sovětského svazu. Tyto příběhy sesbírali studenti Americké univerzity Střední Asie v Biškeku, vydali i publikaci⁸, celý projekt i s příběhy je dostupný online.⁹

Dějiny a dobou do 20. století celé Střední Asie se zabývá kniha *Dějiny Střední Asie*¹⁰ od francouzského autora J.-P. Rouxe. Podle něho Střední Asie prožívala během 1 500 let svůj zlatý věk, vyznačující se ekonomickou prosperitou a kulturním bohatstvím.

Téma rodina a klany v Kyrgyzstánu v minulosti a dnes zpracoval Erlend H. Hvoslef z Univerzity v Oslu v článku *Tribalism and modernity in Kirgizia*¹¹. Ve svém článku se

⁴ KOKAISL, P.; PARGAČ, J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006. ISBN 8073081199.

⁵ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008.

⁶ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 9788024614724

⁷ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 161.

⁸ *Life At the Edge of the Empire: Oral Histories of Soviet Kyrgyzstan*. Biškek: Sam Trantum & Co, 2009. ISBN 978-0615351544.

⁹ *Preserving Kyrgyzstan's History* [online]. 2012 [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: <http://www.centralasianhistory.org/>

¹⁰ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-7106-867-9

¹¹ HVOSLEF H.E. *Tribalism and modernity in Kirgizia. The third Nordic conference on Middle Eastern Studies: Ethnic encounter and culture change*. Joensuu, Finland, 19-22 June 1995. [online] 1995 [cit.2012-10-19]. Dostupné z: <http://www.hf.uib.no/smi/paj/Hvoslef.html>

zabývá historií klanového systému a rodiny jak v předrevoluční době, tak i v době za Sovětského svazu. Část práce je také věnována současné, moderní době a zhodnocení vlivu klanů na různé aspekty života v Kyrgyzstánu.

V roce 1996 publikoval studii *Kyrgyzstan: A Country Study*¹² Glenn E. Curtis, kde je zpracována historie, geografie, sociální situace, ekonomie a politika v Kyrgyzstánu. Je to jedna z nejucelenějších studií vydaná brzy po rozpadu Sovětského svazu a hodnotí především probíhající změny v nově vzniklém státu.

Další relevantní informace byly získány z kyrgyzských internetových serverů, kde se daly najít články či knihy k různým tématům. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!*¹³ je informační kyrgyzský portál, kde jsou témata od historie až k vědě. *Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*¹⁴ se týká celé Střední Asie a je psaný v ruském jazyce. *Easttime info*¹⁵ je psán v ruské i anglické mutaci. Obsahuje data a informace o Střední Asii, Blízkém a Dálném Východu převážně politického rázu.

---

¹² CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/.htm>

¹³ *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/>

¹⁴ *Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*. [online] 2007 [cit.2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.allkyrgyzstan.com>

¹⁵ *Easttime info*. [online] 2005-2011 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info>

Společnost se mění neustále, avšak současné proměny jsou natolik výrazné, že se dají přirovnat ke změnám, které přibližně před dvěma sty lety vedly k zániku tradiční společnosti a současnému vzniku společnosti moderní. Pro teoretické pochopení radikálních sociálních změn v kyrgyzské společnosti je uvedena následující kapitola.

3.1 Radikální sociální změna

Při zkoumání sociálních změn v postkomunistických zemích je nutné si uvědomit, že v nejobecnějším slova smyslu je deklarováno, že se jedná především o dualitu změn - politickou a ekonomickou¹⁶. Ruku v ruce jdou ale s touto dualitou i změny v oblasti kultury, každodenního života apod., což se už příliš neuvádí. Mezi politickým a ekonomickým rozměrem změny probíhají specifické vztahy, které mohou být různě chápány. Při počátcích *transformace* byly v západních zemích rozšířené představy, že vytvoření fungujících tržních institucí bude mít za následek samovolné upevnění demokracie. V postkomunistických zemích pak byla rozšířena představa právě opačná, tedy že vytvoření stabilního demokratického systému způsobí spontánní vytvoření funkčního trhu a institucí sociálního státu.¹⁷

3.1.1 Koncepty radikální sociální změny

V dostupné literatuře zabývající se postkomunistickou radikální sociální změnou lze rozlišit tři základní koncepty radikální sociální změny:

- 1) nespojité přerody či *tranzice* měnící řád;
- 2) spojité *transformace* - proměny (transfigurace), které činí řád trvale proměnlivý;
- 3) a často opomíjenou změnou je tzv. *třetí vlna*.

Tranzice. *Tranzitologický přístup* popisuje jinak jeho zastánce a jinak jeho kritik. Podle Kabeleho¹⁸, jenž patří mezi prvně zmiňované, je stěžejní pro tento přístup přesvědčení o proměnlivosti a neurčitosti sociálního řádu. V mimořádných situacích, jako je změna společenského systému, se dosavadní sociální řád bortí a na jeho místo nastupuje řád nový. Tato změna však není přímočará, není jednoznačně určená a má více fází. Pro tuto změnu autor používá pojem „přerod.“ Existují dvě základní fáze přerodového procesu, které ale nejsou ostře odděleny:

---

¹⁶ Politické a ekonomické změny jsou chápány jako podmožiny změny sociální. Do ekonomických změn zde patří i například vytvoření jisté podoby podnikatelské morálky, stejně jako je vznik všeobecného respektu k lidským právům součástí změn politických.

¹⁷ NORGAARD, O. *Economic Institutions and Democratic Reform; A Comparative Analysis of Post-communist Countries*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2000; Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc. In ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, str. 16. [online] 2006 [cit. 2012-08-14]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

¹⁸ Prof. PhDr. Jiří Kabele, Ph.D. (3. dubna 1946) je český sociolog. Mimo jiné se zabýval sociálními transformačními procesy, zejména procesem postkomunistické transformace, a biografickou sociologií.

- 1) *samotný přerod* - mimořádná, dramatická a kratší proměna;
- 2) *období normalizace* - trvá delší dobu.

V průběhu přerodu dochází k anomické situaci, stará pravidla přestávají platit a nová ještě nejsou nastolena. Situace je provizorní a dochází tedy zákonitě k mnoha problémům a konfliktům. K jejich zvládnutí a smíření konce starého řádu s řádem novým je potřeba, aby celá situace byla mýticky zarámována. Mýtus pomáhá celému procesu změny tím, že situaci změny, která je velmi složitá a neurčitá, zjednodušuje a jistým způsobem zurčňuje. Po nástupu normalizační fáze už mýtus není potřeba a sociální řád se udržuje pomocí standardních společenských institucí.

Podle Kabeleho není tento přístup v rozporu s *přístupem transformačním* a rozdíly vidí spíše mezi těmi, kdo chápou proměnu společnosti otevřeně a uzavřeně. Otevřený přístup pohlíží na sociální proměny jako na ne zcela určité děje způsobené vnějšími i vnitřními vlivy, které nejsou zcela určovány minulostí a mají jedinečné rysy. Uzavřený přístup podle téhož autora popisuje změny jako události zákonité, mající cíl nezávislý na pojetí aktérů, který je určen vývojem v minulosti. Aktéři v tomto pojetí působí pouze tak, že buď volí, nebo nevolí správnou cestu k tomuto cíli.¹⁹

Pavel Machonin²⁰ pak o teoriích přechodu uvažuje jako o takových, které popisují změnu společnosti jako přechod od jednoho systému k druhému. V našem případě od socialismu ke kapitalismu, nebo jinak, od totalitárně netržní společnosti ke společnosti liberálně demokratického kapitalismu. Jako chybu vidí to, že nelze dost dobře uvažovat o přechodu od jednoho systému k druhému, protože existuje velmi mnoho variant socialistických, tak kapitalistických systémů. *Tranzitologický přístup* podle autora přiznává (oproti *transformačnímu*) pouze jednu vývojovou alternativu v budoucnosti. Přístup sám pak prý sociologii redukuje na empirické sledování a analýzu jevů, které buď přispívají, nebo nepřispívají k dosažení daného cíle, jímž je onen dokonáný přechod. Podle jeho názoru jsou *teorie přechodu* naivní a ideologické a skutečnost popisují značně zjednodušeně.²¹

Pro tranzici je specifická představa předem daného cíle i znalosti kroků, které k tomuto cíli povedou. Tento předpoklad je však již na první pohled abstraktní a dlouhodobě neudržitelný. Je to pravděpodobně dáno tím, že samotný koncept *tranzice* neexistuje v akademické oblasti, ale uplatňuje se šířeji v politické praxi. Pro mnoho sociologických škol je typické, že sociální změnu dělí na dlouhá období postupné evoluční změny, která jsou prokládána radikálními změnami v podobě revoluce. Koncept *tranzice* je typickou ukázkou

---

¹⁹ KABELE, J. Rámcová interpretace přerodu České republiky. in: Filipov I. Informatoria katedry Sociologie FSV UK, 1998. In ČÍŽEK, T. *Jak popsat změnu? Sociologické přístupy k problematice transformace*. str. 7-9. [online] 2003-2004 [cit.2012-08-21]. Dostupné z: http://sscr.wz.cz/seminarky4/cizek_transformace.doc

²⁰ Pavel Machonin (6. června 1927 – 14. července 2008) byl český sociolog. Jeho nejznámějším dílem je kniha *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace* (1969), která po dvaceti letech komunistického útlaku sociologie znamenala znovuoživení oboru v Československu.

²¹ MACHONIN, P. Sociální transformace a modernizace. K výstavbě teorie společenských změn v evropských postkomunistických zemích. Praha: Slon, 1997. In ČÍŽEK, T. *Jak popsat změnu? Sociologické přístupy k problematice transformace*. str. 2. [online] 2003-2004 [cit.2012-08-21]. Dostupné z: http://sscr.wz.cz/seminarky4/cizek_transformace.doc

aplikace revoluční změny v podmínkách sociální změny. Jedná se o revoluci řízenou a směřovanou žádoucím směrem. Naproti tomu chápáním sociální změny jako evoluce je typický koncept druhé vlny, tedy koncept *transformace*.²²

Transformace. Tento pojem je možné chápat jako sloveso, podobně jako např. imaginace. Jejím produktem je změna, a nikoli stav věcí, protože *transformace* označuje přeměňování. Je to tedy změna formy, což je zřejmé už ze slova samého. Možná je mnohem přesnější a realitě přiměřenější, jestliže bychom i v tomto případě *transformací* rozuměli nikoli nahrazení jednoho stavu věcí nějakým jiným, nýbrž přechod od světa stálosti ke světu proměn.²³

Neexistují pochybnosti o tom, že výsledkem *transformace* musí být vytvoření konzistentního tržního mechanismu, ve kterém existuje konkurenční trh zboží a služeb založený na liberalizovaných cenách efektivní poptávky a nabídky, plně propojený na světové trhy, spolu s trhem kapitálu a liberalizovaným trhem práce, kde se ceny (mzdy) určují na základě mechanismu kolektivního vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Za jednu z klíčových operací se považuje *vlastnická transformace* rozhodující části státního i polostátního (družstevního) podnikového sektoru. Rozchod s centrálním plánováním a jeho nahrazení hospodářskou politikou, uplatňovanou ekonomickými nástroji na základě obecně vymezených „pravidel hry“, byly považovány za samozřejmost. Jednoduše řečeno se jedná o scénář ekonomické *transformace*: „přechodu od centrálně plánované k tržní ekonomice“.

Sporem však zůstává, jakým způsobem má být tohoto cíle dosaženo. Diskuse o *strategii transformace* se soustředila zejména na dvě skupiny problémů: na způsob přeměny vlastnických vztahů a tempo a způsob otevření ekonomiky světa.²⁴

V pozadí těchto rozmanitých procesů *sociální transformace* nestojí jen nezdolná aktivita různých soupeřících sociálních a politických hnutí a jejich programů, ale také vliv místně specifických tradic, hodnotových systémů či historických zkušeností a dopady specifického průběhu kolonialismu a trendů modernity (např. vývoj Japonska či Indie, kde došlo ke specifické kombinaci místních a západních prvků a hodnot).²⁵

---

²² ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií str. 16-17. [online] 2006 [cit.2012-08-16]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

²³ MLČOCH, L. Kritický pohled na ekonomickou transformaci v České republice. In *Úvahy o české ekonomické transformaci*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 85. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/4-kriticky-pohled-na-ekonomickou-transformaci-v-ceske-republice.html>

²⁴ ŠULC, Z. Spor o strategii transformace. In ŠAFARÍKOVÁ, V. a kol. *Transformace české společnosti 1989–1995*, Brno: Doplněk, 1996, str. 119–121. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/8-spor-o-strategii-transformace.html>

²⁵ ČERNÝ, K.; ŠUBRT, J. Teorie modernizace: Diagnózy charakteru společnosti a sociální změny ve 20. století. str. 284. In ŠUBRT, J.; PFEIFEROVÁ, Š. *Sociální změna*. Praha: elektronický sborník, 2010. [online] 2008 [cit.2012-08-14]. Dostupné z: http://moodle.fhs.cuni.cz/pluginfile.php/26756/mod_resource/content/0/Soci_ln_zm_na.pdf

Path-dependence x anticipated institutions (závislost na cestě x očekávané instituce).

Oproti *tranzici* koncept *transformace* popírá možnost znát cíl a reálnost scénáře vytvoření státu jako „kopie západních demokracií“, tedy základní východisko starších *tranzitních teorií*. Pro pochopení *transformace* je velmi důležitý koncept *path-dependence*. Tento koncept jednoduše řečeno podtrhuje, že každá sociální změna vychází z minulosti, je tedy vázaná na cestě, kterou společnost před jejím vykonáním prošla. Není proto možné předpokládat, že společnost, ve které se zhroutil společenský systém a která jej začíná nahrazovat jiným, může použít stejnou postupnost kroků, které byly provedeny v případě jiné sociální změny a očekávat stejný výsledek. V praxi to znamená, že není možné „udělat tlustou čáru za minulostí“ a doufat, že lidé budou reagovat jen na nové podněty, které je obklopují, aniž by jejich reakce byly poznamenány jejich individuální životní zkušeností. Tento fakt se dá aplikovat jak na celou společnost, tak na každého jejího jednotlivého člena. Dále je důležité si uvědomit, že *path-dependence* není jen o zkušenostech z minulosti, které se během *transformace* uplatňují, ale je i o výběru samotného způsobu, jakým bude *transformace* prováděna. Krátce řečeno, na rozhodování během *transformace* má vliv projitá cesta, stejným způsobem je ovlivněno minulostí i samotné rozhodnutí o začátku *transformace* a volba metody jejího provedení.²⁶

Naproti tomu existuje koncept nazývaný *anticipated institutions*, s kterým přišel M. L. Federowicz, ve kterém tvrdí pravý opak, a to že ne dědictví minulosti, ale projekty orientované na budoucnost podněcují institucionální změnu. Vize i nedosažitelného cíle je pro transformaci zásadní, netvoří se jen transformační strategie, ale i samotná pravidla pro průběh. Funkce cíle, který povede kroky transformace správným směrem a vnukne společnosti pevný bod, ke kterému budou směřovat, to je pro Federowicze důležitější, než zda se cíle dosáhne či je dosažení uskutečnitelné.²⁷

Za připomenutí přitom stojí, že tyto dva koncepty se ve skutečnosti mohou navzájem ovlivňovat. Vnímání jedné určité předvídané reality může být ovlivněno individuální biografií i společenskou historií jednajících aktérů. A na druhé straně jakýkoliv minulý prožitek může být reinterpretován ve světle působení sociálního faktu v podobě předvídané instituce. Proto si koncept *path-dependence* zachovává svou platnost, ačkoliv nemůže být považován za jediného činitele v procesu transformace.

---

²⁶ DOBRY, M. Introduction: When Transitology meets Simultaneous transitions, 2000. In: DOBRY, M. *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe: Lessons for the Social Sciences*; Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000. In ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. str. 18. [online] 2006 [cit.2012-08-16]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

²⁷ FEDEROWICZ, M. L. Anticipated Institutions: the Power of Path-finding Expectations, In: DOBRY, M. *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe: Lessons for the Social Sciences*; Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000. In ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií str. 18. [online] 2006 [cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

Současný český prezident Václav Klaus ve svých ekonomických úvahách o transformaci Československa seznamuje společnost s generalizovanými *hlavními pilíři* (či stavebními kameny) transformace. Jedná se o tyto:

- *ekonomická deregulace*, tedy likvidace institucí centrálně řízené ekonomiky, zrušení stovek či tisíců příkazů a zákazů, otevření vstupu na trh pro soukromé a zahraniční subjekty;
- *liberalizace cen a zahraničního obchodu*;
- *privatizace státních podniků*.
- Při vědomí nezbytné přítomnosti dvou doprovodných předpokladů úspěšnosti těchto změn i – *kontrola makroekonomické situace* a vyhnutí se vysoké inflaci (či dokonce hyperinflaci);
- *postupné vytváření tržní infrastruktury*, a to jak jejího hardwaru, tedy institucí, tak jejího softwaru, čili legislativy.

Podle Klause se musíme především vyhnout parciálnímu reformování, protože to vytváří nové nerovnováhy a disproporce, které celek „zabíjejí“ a k systémové změně nevedou. „*Kouzlo není v jednotlivostech, ale v udržení a zachování transformačního celku*“.²⁸

Tato ukázka je příkladem toho, že transformace se redukuje pouze na ekonomickou část a zapomíná na transformaci kultury. Výše popsany Klausův model se v praxi však neosvědčil, zůstal jen teorií.

Transformace sociální struktury x transformace institucí. Typů transformací nalezneme v literatuře nepřeberné množství. Zmiňme alespoň několik z nich. Např. existují dva související typy *transformací - transformace sociální struktury*, s kterou se setkáme v pracích autorů Machonin, Matějů, Večerník, druhá *transformace institucí* - např. autoři Stark, Bruszt, Grabner.

U prvně zmiňovaného typu transformace se jedná o rozklad režimu, který vyústí v uvolnění geografických, ekonomických a politických omezení, čímž vznikne prostor pro nový způsob lidského chování, prosadí se vyšší motivace k individuálnímu úsilí a dojde k vstřícným změnám legislativy, což povede ke vzniku nových institucí. V závěru dojde ke "společenské dohodě", kterou uzavírá režim (vláda) s obyvatelstvem (jeho některými skupinami) s cílem získat jeho podporu.²⁹

Oproti tomu *transformace institucí* má základní předpoklad ve slabém státu, který byl svržen slabou občanskou společností. Odlišné cesty různých zemí (*capitulation* = kapitulace,

²⁸ KLAUS, V. *Patnáct let od zahájení ekonomické transformace*. In *Patnáct let od obnovení kapitalismu v naší zemi*. Ed. Marek Loužek, Cep. 47, 2006, str. 14. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/3-patnact-let-od-zahajeni-ekonomicke-transformace.html>

²⁹ MACHONIN P.; TUČEK, M. *Česká společnost v transformaci k proměnám sociální struktury*. Praha: Slon, 1999. str. 4. [online] 2004 [cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~kabele/archiv/2004_Revolution/R4_Teorie%20transformace2_prezentace.doc

kompromise = kompromis, *competition* = konkurence, atd.), které se snažily vyprostit ze státního socialismu, vedly k odlišným přechodovým institucím (*transitional institutions*) v nové politice.

Přístupy zemí k transformaci se mezi sebou značně liší, záleží na tom, zda a jak stát ohodnocuje aktiva (tržní versus úřední nástroje); kdo je může získat (právnícké osoby versus občané), či s jakými zdroji je může získat (bankovní zdroje versus poziční zdroje).³⁰

Dělení podle Machonina. Dalším relevantním dělením pro naši tematiku jsou tyto typy soudobých nebo aktuálních transformačních procesů:

- a) Sociální přeměny spjaté s pokračujícím postupným přechodem vyspělých zemí k moderní postindustriální kultuře, jako tomu je ve velkém počtu případů v západní Evropě. V některých z nich, jako např. v současném Švédsku, jsou provázeny rekonstrukcí a částečnou redukcí přespříliš nákladného a do jisté míry rovnostářského systému sociální politiky (*welfare-state*).
- b) Procesy, charakterické pro demokratizaci a aspoň do jisté míry spjaté i s úplnější marketizací středně vyspělých evropských zemí s nedávnou autoritární nebo „partokratickou“ minulostí. Do této skupiny patří známý vývoj ve Španělsku, Portugalsku a Řecku, některé rysy tohoto typu přeměn sledujeme i v Itálii.
- c) Hluboké změny autoritárních režimů v demokratické systémy v Latinské Americe a v některých rozvojových zemích v jiných částech světa. V nich se rovněž uplatňují určité deetatizační prvky a tendence k rozšiřování a prohlubování tržních vztahů.
- d) Reformně komunistické změny v rychle se proměňujících rozvojových zemích typu Číny nebo Vietnamu.
- e) Postkomunistické změny v těch východoevropských, popř. balkánských společnostech, jež nebyly v předkomunistickém období v dostatečné míře industriálně rozvinuté, a to včetně těch, v nichž komunistické systémy vládly po celé historicky dlouhé období několika generací a v nichž se zpravidla vyvinula industriální kultura „sovětského typu“.
- f) Postkomunistické transformace v těch zemích střední, jihovýchodní a východní Evropy, jež lze považovat alespoň za středně průmyslově rozvinuté již před přechodem do komunistického systému.³¹

Poučení z transformace. Existuje mnoho poučení z velkých *transformací*, a zvláště z transformace *postkomunistické*. Ralf Dahrendorf³² se ve svém příspěvku zmiňuje o pěti takových poučení.

---

³⁰ STARK D.; BRUSZT L. *c.d.*

³¹ MACHONIN, P. *Postkomunistická sociální transformace a modernizace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009. str. 1-2. [online] 2009 [cit.2012-08-20]. Dostupný z: http://samba.fsv.cuni.cz/~cabanova/UVOD%20SP%202009/7_p%C5%99edn%C3%A1%C5%A1ka/Machonin.pdf

První poučení má co do činění s tím, co se děje před počátkem *transformačních procesů*, tedy s nestabilitou starého režimu. Jeho neodvratné zhroucení a naléhavá nutnost nového počátku – ať průběh nazýváme revolucí, nebo nikoli – zahrnuje vždy prvek hospodářsky pochybeného managementu starých vládců a z toho vyplývající nechuť ovládaných. Zřejmý nepoměr mezi daněmi a službami, požadavky na příjmy od občanů a službami v jejich prospěch, politizuje hospodářskou situaci. Pokud se mocným daří dobře, zatímco životní poměry většiny se zhoršují, může se stát situace nesnesitelná a vzniká revoluční situace.

Za druhé je nutný nový řád hodnot – možná vládnoucí řád hodnot – a snad zcela nová politická třída, aby byly zahájeny ústavní reformy a aby byly vytvořeny rámcové podmínky pro pravidla a instance, jež jsou nutné pro hospodářský rozvoj.

Za třetí vede cesta k prosperujícímu (tržnímu) hospodářství slzavým údolím. Pro většinu budou hospodářské životní podmínky horší dříve, než se opět vylepší. Cesta od příjmu na obyvatele ve výši 1200 dolarů k příjmu 24 000 dolarů začíná fází sociálního rozvratu a všeobecné dezorientace. V této fázi jsou lidé velmi náchylní k pokušení fundamentalistů (nebo nacionalistů nebo jakýchkoli „integristů“).

Za čtvrté představuje úspěšná cesta slzavým údolím a stabilizace hospodářských reforem vůbec další druh politických otázek. Jsou to otázky disciplíny. Musí existovat cesty – instituce, autority –, které zaručí, že se věci nevymknou kontrole, protože vlády podlehly silným požadavkům ulice, a přitom vsadily do hry rozpočtovou stabilitu a brzy i měnu. Ztráta politické hodnověrnosti totiž snižuje hospodářskou důvěru v půjčky, protože narůstající politická nestabilita odrazuje investice a obchod. Disciplíny lze dosáhnout dvěma způsoby (a obojí často navzájem souvisí). První z nich je trvalá obrana vlastních institucí a ústavy proti všem výzvám a pokušením. Vyžaduje to téměř nadlidské vůdčí kvality, přičemž pomáhá osobní charisma. Jinou metodou je podpora zvenčí.

Pátý bod je spíše povzdechem než analytickým výrokem: Blaze zemi, které se podařilo uskutečnit tržní hospodářství i politickou demokracii a poté obojí od sebe oddělit ve skutečnosti i v hlavách lidí, aby tím byla ekonomie přenechána vlastním uzdravujícím silám a byla udržována stabilní demokracie, třebaže se objevují recese a hospodářské krize!³³ Můžeme se setkat se dvěma názory, řešícími ekonomické náhledy na vztah státu a trhu. Za prvé se jedná o názor výše popsany Dahrendorfem: tržní hospodářství a politickou demokracii musíme od sebe oddělovat; za druhé: pokud nastolíme tržní hospodářství, demokracie se dostaví sama od sebe či naopak.

---

³² Ralf Gustav Dahrendorf (1. května 1929 – 17. června 2009) byl německo-britský sociolog, politolog, filosof a liberální politik.

³³ DAHRENDORF, R. Poučení z postkomunistické transformace. In *Od pádu Zdi k válce v Iráku*. Praha: Vyšehrad, 2008, str. 87–90. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/2-transformace.html>

Třetí vlna. Třetí (po *tranzici* a *transformaci*), poněkud opomíjenou vlnou konceptualizací sociální změny, je ta spojovaná s *převzetím státu* (např. autoři Joel Hellman, Geraint Jones, Daniel Kaufmann) nebo i dalšími méně často zmiňovanými koncepty jako *předčasná konsolidace* (Andrzej Richard), *nedokončená tranzice* (Myant, Fleischer), či *restaurace* (Edmund Wnuk-Lipiński), tedy konceptů takzvané „*třetí vlny*“. V nich již mizí relativní optimismus, typický pro předcházející nahlížení změny, ani nehledají původ deformací a problémů v historii, jak bylo charakteristické hlavně pro *transformační teorie*. Zaměřují se spíše na aktuální realitu a její nejbližší příčiny a důsledky. Kriticky nahlíží na předchozí koncepty radikální sociální změny a naznačují jejich častý rozpor s empirickou realitou i teoretické a metodologické nedostatky.³⁴

Základem těchto konceptů je předpoklad, že proces sociální změny neprobíhal tak, jak předpokládaly předchozí teoretické koncepce, ale vedl k neočekávanému důsledku. Dočasný systém mezi reálným socialismem a volným trhem se v procesu zpomalování a oddalování transformačních změn zaváděl jako hybridní režim a stal se kolébkou nových zájmů a s nimi spojených elit. Příčinou tohoto stavu jsou převážně aktéři, kteří mají dostatečný sociální kapitál k ovlivnění politického rozhodování. Současný hybridní systém s nedostatečně fungujícími samoregulačními mechanismy (ať už se jedná na nejobecnější úrovni o policii, soudnictví, média, veřejné mínění, či specifitější instituce, které regulují ekonomiku a politiku) je politicky a ekonomicky výhodný právě pro nově vzniknuvší elitu. V tomto stádiu radikální sociální změny tato elita způsobuje stagnaci systému, která je následně, formou dalších příležitostí k navýšení ekonomického a sociálního kapitálu, dále posilována. Vzniká tak bludný kruh, ze kterého, v mezích nacionálně vnímané pluralitní demokracie, není úniku. Nejpravděpodobnějším východiskem z tohoto bludného kruhu je internacionalizace, v podmínkách zemí střední a východní Evropy je to pak její podmnožina, evropeizace.³⁵

3.1.2 Jak měřit úspěšnost transformace?

Hodnocení úspěšnosti transformace podle různých hodnotitelů.

- vnější hodnotitelé (mezinárodní organizace, ostatní státy)
- vnitřní hodnotitelé (stát a jeho představitelé)
- primární hodnotitelé (obyvatelé, kterých se transformace týká přímo)
- nezúčastnění hodnotitelé (např. výzkumníci).³⁶

³⁴ TOMÁŠEK, M. *Převzetí státu*. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/tranzice-nebo-transformace/prevzeti-statu.html>

³⁵ ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií str. 19-20. [online] 2006 [cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

³⁶ KOKAISL, P.; PARGAČ J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 280.

Kritéria pro posouzení úspěšnosti transformace a rozvoje. Kritéria hodnotí nejen dosažený stupeň demokratizace a naplnění kritérií tržní ekonomiky, ale i manažerské úspěchy politické reprezentace, tj. např. schopnost poučit se z vlastních chyb, přicházet s inovativními přístupy k řešení problému či reagovat na nepředvídané situace v procesu transformace, a využitelnost daného transformačního modelu pro jiné státy s obdobnými výchozími podmínkami.

Vzhledem k významné variabilitě jednotlivých transformačních a rozvojových procesů by měl být kladen důraz nejen na to, do jaké míry jednotlivé státy splňují stanovená politická, sociální i ekonomická kritéria, ale také na to, do jaké míry autoři systémových přeměn dokázali skutečně reálně zlepšit situaci v daných zemích. Autorům provádějících studie transformace by se mělo podařit nejen statické zhodnocení výsledků transformačních a rozvojových procesů, ale prezentované analýzy by měly posuzovat rovněž úspěch transformace ve srovnání s původní situací státu, tj. rozsah, v jakém se podařilo splnit cíle transformace, a oceňovat též inovativní přístupy k problémům transformace a rozvoje s ohledem na místní podmínky.

Za hlavní kritéria přechodu k tržně orientované demokracii (spojení trhu a demokratických institucí) je považována existence demokratických a tržních institucí, zajišťujících základní lidské svobody, existenci právního státu a systematický management transformační strategie. Ke kritériím přechodu k demokracii patří rovněž stabilita a efektivnost demokratických institucí; způsob, jakým jsou ve společnosti reprezentovány zájmy jednotlivých skupin (etnických, teritoriálních, zájmových); funkčnost a stupeň svobody sdělovacích prostředků; existence občanské společnosti či vliv externích činitelů na proces transformace.

Ekonomická kritéria přechodu k tržní společnosti hodnotí úspěch jednotlivých transformujících se států v makroekonomické i mikroekonomické oblasti rovněž s ohledem na sociální úlohu státu.

Kritéria týkající se managementu transformace analyzují zejména konzistentnost zvolené transformační strategie a její vztah ke zdrojům jednotlivých států, jakož i efektivnost využívání těchto zdrojů či schopnost vedoucích činitelů poučit se z vlastních chyb a reagovat na nepředvídané situace vzniklé v průběhu transformačního procesu.

Pro zhodnocení výsledků přechodu k demokracii a k tržní ekonomice a celkového rozvoje státu nestačí využít pouze standardní kritéria rozvoje, jako je např. *ukazatel lidského rozvoje* (Human Development Index – HDI)³⁷ používaný OSN či *magický pětiúhelník rozvoje*³⁸ používaný v 70. letech, které nepostihují všechny podstatné aspekty rozvojového procesu v současném světě. Franz Nuscheler navrhuje proto *nová vlastní kritéria rozvoje*, která mj. zahrnují i udržitelnost a nezvratnost vývoje k demokracii a k tržní ekonomice

---

³⁷ Je složen ze tří faktorů: hmotné životní úrovně (měřené výší hrubého domácího produktu připadajícího na jednoho obyvatele), zdraví a kvality života (měřenými průměrnou délkou dožití) a rozsahu vzdělávacích příležitostí (měřeným kombinovaným podílem příslušné populace navštěvující školy).

³⁸ Zahrnuje růst, práci, rovnost a spravedlnost, participaci a nezávislost.

v rozvíjejících se státech, relativní pokrok zaznamenaný v tomto procesu ve srovnání s původními podmínkami státu, manažerské úspěchy dosažené v procesu rozvoje nebo hodnocení míry, do které rozvoj přispívá ke svobodě volby odrážející mj. demokratizaci, rozvoj tržní ekonomiky a občanské společnosti.³⁹

3.1.3 Aplikace transformace v Kyrgyzstánu

Bývá poměrně obvyklé rozdělovat při analýze transformačních procesů postkomunistické země bývalého východního bloku do tří oddělených skupin: střední Evropa, jihovýchodní Evropa a postsovětská Evropa, popřípadě dělení ještě na evropskou část a na Střední Asii se Zakavkazskem.

Na základě dělení podle Machonina by Střední Asie, a tudíž i Kyrgyzstán, patřila do skupiny východoevropských, popř. balkánských společností, jež nebyly v předkomunistickém období v dostatečné míře industriálně rozvinuté, a to včetně těch, v nichž komunistické systémy vládly po celé historicky dlouhé období několika generací a v nichž se zpravidla vyvinula industriální kultura „sovětského typu“. Jedná se přesně o tento typ společnosti, kdy v zemi před příchodem Rusů neexistoval téměř žádný průmysl a během jejich vlády vznikla poměrně rozsáhlá industriální kultura.

Předrevoluční Střední Asie byla oblastí agrární. Stejně jako jiné oblasti Asie a Afriky neprodělala průmyslovou revoluci, což způsobilo, že úroveň zemědělství podstatně nepřesáhla naturální formy hospodaření. Tyto formy charakterizovaly zemědělství Střední Asie až do začátku 20. století. Valná část výroby produktů nezemědělské povahy vycházela z řemeslnických dílen nebo manufaktur, kam technická civilizace pronikla jen ve velmi omezené míře. Hlavním výrobním prostředkem tu byl člověk, společenská úroveň výroby nepřekročila rámec primitivního využití hrubé lidské síly.⁴⁰

Republiky ve Střední Asii vznikly ve 20. a 30. letech 20. století autoritářsky a uměle bez ohledu na existující realitu. Projektovali je byrokraté, neznající tamní národy, jejich dějiny, tradice a zažitá zvyklosti. Tyto umělé celky nereprezentovaly národ, jehož jméno nesly. Byly to mozaiky větších a menších etnik, jejichž území byla přetřata nadiktovanými hranicemi.

Transformace společnosti v Kyrgyzstánu bývá označována převážně jako ekonomická, zahrnovala však i vytváření nové ideologie. Projevy transformace se ale dotkly celé šíře společnosti a vyústily ve změny v celé kultuře. Tudíž si byl Kyrgyzstán nucen hledat své nové kořeny, což bylo problematické. Bylo nezbytné, aby po zhroucení starého systému

---

³⁹ WEIDENFELD, W. Shaping Change – Strategie of Transformation. Results of the International Survey. Carl Bertelsmann Prize. 1. Aufl. Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 2001, 228 stran. In HAVLOVÁ, R. *Recenze. Mezinárodní vztahy 1/2003*. [online] 2003 [cit.2012-08-22]. Dostupné z: www.mezinarodnivztahy.com/article/download/68/65

⁴⁰ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu*. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 170.

byl vytvořen systém nový. Cíl transformace byl neurčitý, neměl pevné obrysy a celkově se zdál být nejasný. Některé z cílů byly vyhlášeny zpětně – až při hodnocení transformačních kroků bylo poukazováno na dosažené záměry, se kterými se ovšem na začátku příliš nepočítalo. Pokud není jasně vidět do budoucnosti (nebo pokud se v budoucnosti objevuje rozsáhlá nejistota), pak se intuitivně vracíme k minulosti. Tyto kroky zpět se můžou projevit např. vypjatým historismem. Při vyzdvihování slavné minulosti a zdůrazňování té doby se lidé snaží přestat neutěšenou přítomnost a vzpomenout si na jistotu slavné budoucnosti. Právě ono hodnocení sovětské minulosti často od obyvatel Střední Asie nevyznívá vůbec negativně.⁴¹

Postsovětská rozvojová strategie zvolená vládou Kyrgyzstánu byla založena na hluboké a komplexní ekonomické transformaci, která by nakonec vytvořila pevný základ pro samostatnou existenci státu. Tyto změny znamenaly nejen reformy v oblasti hospodářské politiky, nebo zlepšení v systému ekonomického řízení a regulace, ale také zásadní reorganizaci v celkovém ekonomickém systému země. Tyto změny zahrnovaly deregulaci veřejného sektoru a trhu práce, liberalizaci cen, velkou privatizaci, vytvoření moderního bankovníctví a finanční infrastruktury, rozvoj legislativních norem pro efektivní fungování soukromého sektoru a řadu dalších opatření.

Pro Kyrgyzstán byla otázka reformy národního hospodářství obzvláště obtížným úkolem. Země zdědila ze sovětského ekonomického systému vážné problémy, které byly dále komplikovány zhoršujícím se postsovětským hospodářským prostředím. Kyrgyzské národní hospodářství bylo zářným příkladem sovětské ekonomické modernizace. Těžkopádný a neefektivní veřejný sektor prakticky ovládal národní hospodářství a podíl státního vlastnictví dosáhl téměř 100 % v průmyslu, dopravě a zčásti v zemědělství a v odvětví služeb.

Na základě reforem přijatých v Kyrgyzstánu byl proveden jeden z nejradikálnějších programů privatizace v regionu, byl stanoven jeden z nejliberálnějších ekonomických režimů a podařilo se omezit zásahy státu do soukromého sektoru. Podle oficiálních statistik bylo v období 1991-1996 privatizováno 8 500 podniků. Jednalo se o podniky v oblasti maloobchodu, stavebnictví, dopravy, výroby a sektoru služeb.

Velké změně se díky transformace dostalo oblasti zemědělství. V Kyrgyzstánu dodnes velkou roli v zemědělském sektoru hraje extenzivní pastevecký chov dobytka, který vždy zásadním způsobem ovlivňoval celou kulturu. Dřívější velké hospodářské jednotky (kolchozy⁴², sovchozy⁴³), které měly i značnou sociální funkci, se rozpadly. Základní výrobní jednotkou se stala rodina (dohromady s dalšími příbuznými), která se adaptovala a část sociální funkce od kolchozů a sovchozů přejala. Více než 82 % zemědělských farem (dřívější kolchozy a sovchozy) se přeměnilo na více než 32 200 soukromě hospodařících rolníků

---

⁴¹ KOKAISL, P.; PARGAČ J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 277.

⁴² Kolchoz = forma kolektivního zemědělství, obdobná jako JZD v ČSSR.

⁴³ Sovchoz (sovetskoje chozjajstvo, sovětské hospodářství) = státem vlastněný zemědělský podnik.

(soukromé farmy), 687 zemědělských družstev, 73 akciových společností a 226 zemědělských sdružení. Soukromý sektor se stal převládajícím sektorem hospodářství země.

Celkově lze říci, že vnitřní a vnější liberalizace a deregulace národního hospodářství vytvořila poměrně dynamické podnikatelské prostředí, které se stalo otevřené pro zahraniční investice a mezinárodní spolupráci. Dále byla úspěšně zavedena nová národní měna⁴⁴ a i přes všechny ekonomické a finanční problémy zůstává jednou z nejvíce stabilních měn nejen ve Střední Asii, ale také v zemích SNS (Společenství nezávislých států), od roku 1995 až do roku 1998.⁴⁵

V ekonomické rovině Kyrgyzstán, podle ruského vzoru, zahájil ekonomické reformy tzv. *šokovou terapií*, tj. prudkou a rychlou liberalizací ekonomiky. Ta ale nepřinesla očekávaný efekt, naopak došlo k prudkému poklesu životní úrovně, přinesla jeden z největších hospodářských propadů v zemích SNS. Obyvatelům byla předkládána zástupná témata, nejčastěji již zmiňovaný vypjatý historismus, doprovázený i nacionalismem. Transformace zde byla předkládána na rozdíl od ostatních středoasijských států více ekonomicky – jednoznačně od plánovitě řízeného hospodářství k hospodářství tržnímu. I když reformy byly skutečně progresivní, životní úroveň obyvatel prudce klesla.⁴⁶

Na začátku 90. let po rozpadu Sovětského svazu byl díky rychlým reformám a *šokové terapii* Kyrgyzstán považován za nejsvobodnější zemi na přechodu mezi centrálně plánovaným systémem a demokracií. Byl také brán jako nejlépe ekonomicky a hospodářsky prosperující země ze všech zemí SNS. V současnosti toto označení patří jiné zemi – Kazachstánu. Možná právě díky skutečnosti, že zde *šoková terapie* neproběhla, je dnes tato země považována za ekonomicky nejvyspělejší zemi ze Střední Asie. Pro Kyrgyzy je to dokonce druhá nejvíce navštěvovaná země (po Rusku), kam jezdí za pracovními příležitostmi.

---

⁴⁴ 100 somů (KGS) = cca 41 Kč

⁴⁵ ABAZOV, R. *Policy of economic transition in Kyrgyzstan*. Oxford: Taylor & Francis Ltd., 1999, str. 197-223. ISSN 02634937. [online] 2012 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: databáze Proquest

⁴⁶ KOKAISL, P.; PARGAČ J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, s. 279.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Střední Asie

Název Střední Asie nemá jasné vymezení a slovníky nenabízejí jednoznačné definice. Podle užšího pojetí zahrnuje Střední Asii pouze území dříve nazývané Čínský nebo Východní Turkeistán, jež nese oficiálně název Sin-ťiang. V širším smyslu je Střední Asií rozlehlé teritorium mezi Kaspickým mořem a historickou Čínou dynastie Chan. Některé definice Střední Asie jsou pojaty velmi zeširoka, např. Jean-Paul Roux do této oblasti řadí také Mongolsko, jižní Sibiř, severní Afghánistán a íránský Chorásán s Herátem (dnes v Afghánistánu) a Mervem (dnes v Turkmenistánu), Tibet, a čínské provincie Sin-ťiang a Kan-su.⁴⁷ Po rozpadu sovětského impéria se za Střední Asii zpravidla označuje někdejší Ruský nebo Západní Turkeistán, do něhož spadají nové nezávislé státy bývalé sovětské Střední Asie. Formálně patří do SNS, jež vzniklo na počátku devadesátých let 20. století, jako volné sdružení republik vytvořených po zániku SSSR.

Teroristický útok 11. září 2001 v New Yorku a následné tažení mezinárodní koalice proti afghánskému vládnímu hnutí Tálibán však pomohlo zviditelnit ve světě oblast Střední Asie, o které se do té doby diskutovalo především v odborných kruzích. Předmětem diskuzí se staly především otázky geopolitiky oblasti, zdrojů strategických surovin a také povaha místních autoritativních režimů.

Pod pojmem Střední Asie se ale nejčastěji rozumí tyto státy – Kyrgyzstán, Uzbekistán, Tádžikistán, Turkmenistán a Kazachstán, kdy poslední jmenovaný se sem ne vždy řadí. Hranice těchto republik určily ve dvacátých letech 20. století dekrety sovětské správy, a to bez ohledu na geografická, etnická (všechny státy lze charakterizovat jako multietnické) a lingvistická specifika dotyčných oblastí. Touto terminologií se budeme řídit i v této práci, pouze pro zjednodušení mluvíme místy souhrnně o všech pěti bývalých sovětských republikách jako o středoasijské oblasti nebo o Střední Asii. V následujícím textu tedy výraz Střední Asie značí všech pět jmenovaných republik.

4.1.1 Přírodní podmínky Střední Asie

Střední Asie je bohatá na přírodní materiály, jejichž význam postupně vzrůstal spolu s civilizačním rozvojem. Teprve celkový společenský rozvoj v moderní době dal možnost využít těchto materiálů tak, aby se staly zdrojem společenského bohatství a celkového vzestupu. Izolovanost Střední Asie od míst, kde by se toto bohatství mohlo realizovat ve formě zboží, spolu s celkovým rázem podnebných a dalších přírodních podmínek způsobily, že tato oblast i v 19. století, které bylo stoletím rozvoje techniky, zůstávala chudá.

---

⁴⁷ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 5.

Všechna území, jež patří ke Střední Asii, nemají přístup k moři a nacházejí se v nitru euroasijského celku. Větší část Střední Asie pokrývají stepi – např. Gobi, Taklakan, Kizilkum (Červený písek), Akkum (Bílý písek) a Karakum (Černý písek). Krajina, na první pohled nehostinná, je protkána řadou vodních toků, na jejichž březích vznikaly a rozvíjely se civilizace usedlého obyvatelstva, např. na severu Jenisej, Syrdarja. Velká část území se nachází v horských pásmech, které představují obtížnou překážku, neboť jejich průsmyky a sedla jsou v nadmořské výšce 3000 až 4000 metrů.

Středoasijské podnebí je chudé na dešťové srážky, a proto se bujnější vegetaci daří jen v okolí vodních toků a v říčních údolích.⁴⁸

Půda ve Střední Asii patří k několika základním typům. Zcela minimální rozlohu má půda, jež nevyžaduje umělé zavlažování. Podstatně rozsáhlejší jsou oblasti, kde je sice půda kvalitní, ale bez umělého zavlažování zemědělsky bezcenná. Od nepaměti byla ve Střední Asii zřizována a udržována zavlažovací zařízení, která jediná umožňovala rozšířit plochu obdělávané půdy. Další typ půdy je využíván k pastvě dobytka. Větší část těchto pastvin má sezónní charakter, tráva se na nich vyskytuje jen v určitém ročním období. Velkou rozlohu mají středoasijské pouště, horské pouště a stepi a vysokohorské oblasti.⁴⁹

Přírodní podmínky, zejména nedostatek vláhy a kontinentální ráz podnebí, ovlivnily podstatným způsobem životní styl středoasijského obyvatelstva. V rozsáhlých pouštních a stepních oblastech neměli lidé jinou možnost obživy, než pěstování dobytka spojené s kočovným způsobem života. Nomádství souviselo s nutností hledat pastviny, jež tu většinou mají sezónní charakter. Pastevci se se svými stády pohybovali tam, kde jejich zvířata měla pastvu. Jejich cesta za pastvou však nebyla náhodná, šli po trasách pevně určených staletou tradicí, podle níž určité letní pastviny (*džajló*) a určitá zimoviště patřila jednotlivým kmenům, rodům nebo jejich částem.

4.1.2 Stručná historie Střední Asie

Zdůrazněme důležitou historickou událost. Podstatněji než jiné oblasti Předního Východu poznamenal Střední Asii mongolský vpád, jehož důsledky pro ekonomický život tu byly pocíťovány ještě po dlouhá staletí. Od 14. století, kdy k tomuto vpádu došlo, zůstala na úrovni nevýznamných sídlišť celá řada dříve kvetoucích měst, zvýrazněna pouštním a stepním charakterem rozsáhlých území Střední Asie. K podobným nájezdům, i když menšího rozsahu, docházelo i později až do druhé poloviny 18. století.⁵⁰

Vysoké hory, pouště a stepi Střední Asie vždy představovaly překážku. Lze se setkat s názorem, že se středoasijské civilizace vzhledem k drsným přírodním podmínkám a obtížné

---

⁴⁸ ROUX, J.-P. str. 8. *c.d.*

⁴⁹ ROUX, J.-P. str. 210. *c.d.*

⁵⁰ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu*. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 166-168.

prostupnosti krajiny vyvíjely izolovaně. Skutečnost však byla jiná. Civilizační centra o sobě věděla, vzájemně spolu obchodovala a sledovala, čím se druzí kolem zabývají a jaké mají názory. Příroda středoasijských oblastí cestování pouze znesnadňovala.⁵¹

Již od dob nejstarších civilizací v Asii byl středoasijský region přitažlivý pro tehdejší velmoci. Zprvu se jednalo především o jeho tranzitní význam na tzv. hedvábné stezce z Číny na Blízký východ a do Evropy. V zásobovacích oázách postupně vznikala bohatá města – např. Samarkand, Buchara, Merv, Nissa nebo Kašgar. S rozvojem mořeplavby v Arabském moři a s pozdějšími zámořskými objevy význam hedvábné stezky poklesl a region byl na několik století mimo zájem světových velmocí s výjimkou Číny, která několikrát okupovala východní části dnešní Střední Asie.⁵²

V moderních a soudobých dějinách se středoasijský region dostal do spleti geopolitických hrátek ve druhé polovině 19. století. Po porážce Ruska v Krymské válce se car Alexandr. II. soustředil ve svých výbojích na Kavkaz a především na oblast tří středoasijských států – Bucharského emirátu, Chivského a Kokandského chanátu. Obyvatelstvo velmi špatně snášelo absolutistickou vládu místních představitelů, daňovou, soudní a vojenskou politiku, a proto od roku 1855 začaly kyrgyzské a kazašské rody žádat Rusko o přijetí jeho poddanství. Obyvatelstvo severní části Kyrgyzstánu se připojilo k Rusku dobrovolně, v jižních částech k tomu došlo většinou vojenskou silou.

Sovětský svaz, založený oficiálně 30. prosince 1922, uplatňoval multikulturní národnostní politiku. Chívský a bucharský chanát se změnil na republiky, první v únoru 1920 a druhý v říjnu 1920. Vladaři byli vyhnáni a moc svěřena *džadídistům*⁵³. Ale od roku 1923 se komunistická strana těchto lidí zbavovala. Byli příliš umírnění, měli špatný třídní původ a dostali nálepkou nespolehlivých lidí. Bolševici se pustili do vytváření víceméně umělých sovětských republik. Muslimům bylo přisouzeno podřízené postavení. Rozhodli o tom do jisté míry sami, neboť se většinou nepřidávali s nadšením ke komunistické straně. Nebylo tomu tak ale u všech muslimů - v Turkestánu vznikla dokonce *Muslimská komunistická strana* či *Talaská GPU*.

Nelze ovšem nevidět, že sovětská Střední Asie zažila velký kulturní a hospodářský rozkvět. Modernizace likvidovala zaostalost a středověké přežitky. Ruský vliv přinesl do Střední Asie relativně modernizační prvky a industrializaci, a to dokonce i při určitém zachování tradiční společnosti, což se obvykle navzájem vylučuje. Všechny děti dostaly základní vzdělání, i když se objevovaly případy, že dívky do školy přestaly docházet. Nové generace měly přístup k vysokoškolskému vzdělání (roku 1962 bylo 300 000 absolventů vysokých škol, z toho 25 % dívek). Ruská politika také přispěla k částečnému vymýcení korupce či nastolení určitých pravidel v soudnictví či ekonomické sféře. Došlo k

---

⁵¹ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 14.

⁵² HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 19.

⁵³ Název je překladem termínu pro reformátorské školy – *usul-i džadid* (nová metoda). Tyto školy se nezaměřovaly na učení náboženských dogmat, nýbrž zaváděly i výuku světských předmětů.

průmyslovému rozvoji, který doprovázel i rozvoj sociální infrastruktury – masová výstavba domů, stovek škol a nemocničních zařízení. Výsledkem tohoto masivního průmyslového rozvoje byl téměř desetinásobek hrubého produktu Kirgizské SSR (svazové socialistické republiky) v roce 1940 oproti roku 1913.⁵⁴ Postavení žen ve společnosti nabylo také jiného a lepšího rozměru. Zlepšení hygieny zároveň zmenšilo kojeneckou úmrtnost, což naopak vedlo k růstu mladé populace.

Avšak negativa ruské nadvlády jsou i přes řadu kladných momentů přece jen větší, příkladem jsou obrovské ekologické devastace rozsáhlých prostor (Aralské jezero⁵⁵).⁵⁶ Pokrok, dekretovaný shora a nesený totalitní ideologií, byl draze zaplacen, v prvé řadě lidskými životy. Prováděly se násilné zásahy proti obyvatelstvu, probíhaly soudy s bohatými majiteli stád a mnoho obyvatel bylo posláno na Sibiř. Odhaduje se, že milion Kazachů přišlo o život, když roku 1930 padlo rozhodnutí o jejich usazení. Mezi roky 1929 a 1939 došlo k úbytku obyvatel středoasijských republik o více jak 800 tisíc lidí. Opatření směřující k omezení kočovnictví přivedla počátkem třicátých let radikální snížení stavů ovcí.⁵⁷

Slavnostním aktem, konaném dne 8. prosince 1991, byla ukončena existence Svazu sovětských socialistických republik. O dva týdny později 21. prosince 1991 vzniklo v Alma-Atě (dnes Almaty) v Kazachstánu Společenství nezávislých států (SNS), sdružující 11 nově vzniklých nezávislých států. Moskva se vzdala území nad rozsáhlým územím, které bylo pod její kontrolou již od dob carského Ruska. Bez větších pochybností můžeme tento akt označit za jednu z nejvýznamnějších geopolitických změn konce 20. století. Jedním z regionů, jenž se po roce 1991 vymanil ze závislosti na Rusku, byla i Střední Asie, která se pod ruskou nadvládou nacházela více než sto let. V konečném důsledku to znamenalo radikální zmenšení ruského politického i ekonomického vlivu na dění v tomto prostoru.

Závislost na Rusku však i v dnešní době nadále trvá. Kyrgyzstán není soběstačný v mnoha ohledech – nevyprodukuje si dostatek potravin pro život svých obyvatel, nemá potřebný průmysl a nemá možnosti podílet se samostatně na světové politické scéně. Tudíž se pokoušel připojit k nově vzniknutému celnímu „Svazu“, kam patří Rusko, Bělorusko a Kazachstán, avšak doposud marně. Někteří Kyrgyzové jsou také závislí na Rusku z hlediska práce – do této země odchází stále více lidí pracovat. Naproti tomu po rozpadu Sovětského

⁵⁴ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 42.

⁵⁵ V reakci na mezinárodně uznávanou ekologickou krizi ohledně vysychání Aralského moře, pět států, které náleží do povodí (Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán), rozvíjejí strategii pro ukončení krize. Světová banka a agentura Spojených národů (UN) vyvinuly „Aral Sea Program“, kdy první etapa se financuje od zmiňovaných pěti zemí a externích dárců. Tato fáze má sedm oblastí zaměření, z nichž jeden – pozemní a vodní hospodářství v horních povodích – je prvořadé v Kyrgyzstánu. Mezi podmínky škodlivé pro Aralské moře jsou eroze v důsledku odlesňování a nadměrné spásání, kontaminace ze špatně řízených zavlažovacích systémů a nekontrolovatelný odpad z těžby a komunálních odpadních vod. Kyrgyzský Národní environmentální akční plán (NEAP) se zaměřil na tyto problémy v rámci první fáze „Aral Sea Program“. CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/8.htm>

⁵⁶ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova - Nakladatelství Karolinum, 2008.

⁵⁷ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 330-331.

svazu se zvedla vlna nacionalismu a protiruských nálad a ruština byla na několik let vytlačena z úředního styku, oficiálním státním jazykem byla do roku 2000 pouze kyrgyzština.

4.2 Kyrgyzstán

4.2.1 Základní charakteristika

Geografická charakteristika. Tuto zemi ve Střední Asii nalezneme pod oficiálním názvem Kyrgyzská republika nebo také Kyrgyzstán, Kyrgyzstan Respublikasy (originální název), pod mezinárodním označením KG či názvem The Republic of Kirgizstan. Sousedí na východě a na jihu s Čínou, na jihozápadě a západě s Tádžikistánem a Uzbekistánem a na severu s Kazachstánem. Lze ho charakterizovat jako periferii již tak periferní oblasti Střední Asie, či naopak ho někteří autoři považují za centrum Střední Asie.

Kyrgyzstán je malá republika schoulená v klínu velehor *Pamíru* a *Ťjan-šanu*. Více než 94 % rozlohy státu leží v nadmořské výšce nad 1 000 m. n. m. a 40 % území ve výšce nad 3 000 m. n. m. Země je převážně pastevecká, neboť pouze na některých svazích hor a v několika málo údolích jsou vhodné podmínky pro zemědělství. Země rovněž nedisponuje významnějším potenciálem surovinového bohatství (mimo naleziště zlata). Jediným geopolitickým faktorem, kterým bude Kyrgyzstán v budoucnosti schopen operovat, je voda, která pramení v horách *Pamíru* a *Tjan-šanu* a stává se významným faktorem ve Střední Asii.⁵⁸ Kyrgyzstán má obrovské vodní zdroje – 28 000 řek a pramenů s průměrnou délkou 10 km. Nejdelší řekou je řeka *Naryn*, která má přes 500 km. Nalezneme zde více než 2 000 umělých nádrží a jezer, která jsou většinou horská (až 90 %).⁵⁹

Území Kyrgyzstánu se rozprostírá na ploše 199 814 km². Pro představu se jedná o malé území, které by se svou rozlohou vešlo do Ruské federace téměř 86krát, oproti území České republiky je rozloha Kyrgyzstánu dvou a půl násobně větší. Kvůli faktu, že je Kyrgyzstán zemí, která se nachází nejdále od přístupu k moři, je její podnebí typicky kontinentální s velkými teplotními rozdíly v létě a v zimě. Tyto rozdíly se také projevují v porovnání severu a jihu země. Nejvyšší letní teploty lze zaznamenat v červenci v *Čujské* a *Ferganské* nížině (44°C), v zimě je nejtepleji kolem města *Oš* na jihu země (8°C), na horách se pak nejnižší teploty pohybují okolo -40°C. Podnebí podobné přímořskému je možné nalézt na severu země u jezera *Issyk-kul*, kde je v době vrcholu zimy středně studené klima s teplotami -5°C. Nejvyšší absolutní teplotní rozdíl v Kyrgyzstánu je v hlavním městě *Biškek*, který dosahuje 76°C (max. 41,6°C, min. -34,4°C).

Obyvatelstvo. Při posledním sčítání lidu, domů a bytů z března 2009 byl uveden počet obyvatel 5 362 793, z toho 3 535 657 obyvatel žijících na venkově (cca 66 %) a 1 827 136

---

⁵⁸ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 159.

⁵⁹ *Priroda Kyrgyzstana. Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*. [online] 2007 [cit.2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.allkyrgyzstan.com/kyrgyzstan/nature.htm>

městského obyvatelstva (cca 34 %).⁶⁰ Mezi roky 1999 až 2009 se zvýšil počet obyvatel Kyrgyzstánu o 540 tisíc lidí, tedy o 1,1 %.⁶¹ Hustota obyvatelstva je velice nízká - okolo 27 na 1 km². Největší hustota obyvatel se pak nachází v nížinách – Talaská, Čujská a Ferganská oblast a u pobřeží jezera Issyk-kul. Čujská nížina je domovem 32,4 % z celkového počtu obyvatel, včetně obyvatel města Biškeku, a hustota populace je asi 82 lidí na 1 km². Poprvé byl překročen počet žen nad počtem mužů – 1 000 žen připadá na 974 mužů.⁶²

Hlavním městem je Biškek (*Bishkek*, dříve *Frunze*) s počtem obyvatel 846 500. Za zmínku stojí tato velká města – Oš (*Osh*) 259 100 obyvatel, Džalalabád (*Jalalabad*) 98 500 obyvatel, Karakol (*Caracol*) 67 100 obyvatel. Počet správních celků a sídel k 1. lednu 2010 je v republice: 7 oblastí, 2 města celorepublikového významu, 40 rajonů (okresů), 440 střediskových obcí, 25 měst, 28 obcí městského typu a 3 obce.⁶³

Kyrgyzská republika je mnohonárodnostní stát, ve kterém, podle sčítání lidu z roku 2009, žije asi 100 národností. Podle Kyrgyzského statistického úřadu bylo v roce 2009 nejvíce obyvatel s kyrgyzskou národností (71 %), což tehdy činilo 3,8 miliónů osob. Žijí zde dvě hlavní etnické menšiny – Uzbekové a Rusové. Obě hrají v oblastech svého většinového osídlení významnou ekonomickou roli – Rusové v severní části Kyrgyzstánu a Uzbekové v jižní. Početnějším etnikem jsou se 14,3 % Uzbeki (v Ošské oblasti je to však 26 % a v některých místech, např. *Ūzgen/Özgön*, je tento podíl ještě vyšší). Rusové, kterých v republice nalezneme 7,8 %, jsou v dnešní době druhou nejpočetnější menšinou. Jejich počet kvůli reemigraci zpět do Ruské federace a nízké porodnosti stále klesá.⁶⁴

Nejvíce zastoupeným náboženstvím je zde sunnitský islám, který vyznává podle oficiálních statistik 80 % obyvatel, pouze mizivá část (v řádech tisíců) se přiklání k šiitskému proudu. Dalším procentuelně poměrně vysokým náboženstvím je pravoslavné křesťanství, které vyznávají především menšiny Rusů, kteří v Kyrgyzstánu žijí.

---

⁶⁰ Vtoraja nacional'naja perepis' naselenija KR (2009g) *Nacional'nyj statističeskij komitēt kyrgyzskoj respubliky* [online] 2010 [cit.2012-09-18]. Dostupné z:

http://stat.kg/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=33&Itemid=93

⁶¹ *Naselenije Kyrgyzstana. Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/node/12>

⁶² *Kratko o dannyh perepisi. Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/node/22>

⁶³ *Glavnaja. Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/>

⁶⁴ *Naselenije Kyrgyzstana. Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/node/12>

4.3 Každodenní život

4.3.1 Rodina, klanový systém

Předsovětské období

Celou společenskou soustavou od nejvyšších složek společnosti až po chudé zemědělce a kočovníky pronikaly patriarchální rysy. Většinu obyvatelstva předrevoluční Kyrgyzie a některých dalších oblastí Střední Asie tvořili kočovníci a polokočovníci. Existovaly však rozdíly mezi oblastmi dnešního Kyrgyzstánu – na severu bychom našli obyvatelstvo většinou usedlé, oproti tomu na jihu země zatím ještě existovalo více kočovníků a polokočovníků.

Jednotlivec spolu se svou rodinou náležel k určitému rodu, spolu s rodem k určitému kmeni a spolu s kmenem k nějakému kmenovému svazu či sjednocení. Pojem klan je původem ze Skotska, Irska a Walesu. Přeneseně se pojem „klan“ používá pro potomstvo, rod nebo také skupinu lidí spojených určitými společnými zájmy. Členové odvozují původ od jednoho předka (někdy mýtického), ale nemohou určit vzájemnou spojitost. Rodem myslíme skupinu pokrevních příbuzných v jedné linii, kdy jsou příbuzenské vztahy přesně dané. Kmen je politická jednotka. Jedná se o větší skupinu lidí, kteří cítí sounáležitost a vytvořili rozsáhlejší a stabilnější kulturní a politické instituce, nemají však ještě atributy státu. Pro výraz kmen se v současné době používá výraz etnikum.⁶⁵

Základní jednotkou kyrgyzské společnosti byla rodina (*tutun* = kouř). Pak přišla *uluu* (synové), kteří mají společného předka. Uskupení několika těchto skupin tvořili *uruk* = klan pokrevních příbuzných, a kmen - *uruu* - bude obsahovat několik takových klanů. Klanem se v Kyrgyzstánu rozumí seskupení na základě příbuzenských vazeb - sestupně od společného předka. Klany byly obvykle úzce propojené komunity, které se identifikovaly s konkrétním zeměpisným regionem, nebo dokonce vesnicí. Kmen na druhé straně může být považován za shromáždění mnoha takových klanů.⁶⁶

V čele kmenových svazů stáli lidé, kteří svůj původ odvozovali od Čingischána. Celá kmenová a rodová struktura odpovídala struktuře mocenské a výrobně vztahové. V čele jednotek této struktury stáli stařešinové (*aksakalové* = doslova bílý vous) a náčelníci, jejichž autorita vyplývala nejen z tradičních patriarchálních zvyklostí, ale i z bohatství, které drželi ve svých rukou. Nižší jednotkou než rod byla kočovná vesnice (*auyl*, *ajyl*, *aul*, atd.), skládající se z několika rodin (shluk jurt a jejich obyvatel), a obvykle ji ovládal nejbohatší člen tzv. *baj*, boháč. Všechny rodiny aulu tvořily příbuzenstvo, které bylo sjednoceno

⁶⁵ KOKAISL P. *Základy antropologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2007. str. 116.

⁶⁶ Tribes and Clans. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009[cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Tribes-and-Clans/Tribes-and-Clans_70.htm

vědomím sounáležitosti k témuž rodu a kmeni. Jednalo se o rodiny, které byly propojeny v mužské linii. Vnitřní struktura rodiny byla rovněž založena na patriarchálních principech.

Kyrgyzové určovali svoji rodovou příslušnost vždy od rodu svého otce – jedná se o zásadu patrilinearity. Povědomí o předcích z matčiny strany nebylo nijak důležité při stanovování rodové příslušnosti. Žena si zajisté dobře pamatovala předky ze svého rodu, ale po svatbě se stávala prakticky zcela příslušnicí rodu svého manžela.⁶⁷

Totéž platilo o rodině usedle žijícího venkovského obyvatelstva. Rodina, obdobně jako u kočovníků, se vyznačovala rysy tzv. velké rodiny, v níž žili společně rodiče s rodinami synů. V čele velké rodiny stál otec, muž z nejstaršího rodičovského páru, jehož místo po jeho smrti zaujal nejstarší ze synů. Hlava takové rodiny měla v rukou rozhodování o všech záležitostech rodiny, především o jejím majetku a o důchodech z něho. Tomuto postavení odpovídaly i vnější formy chování, podle nichž hlavě rodiny přináležela nejvyšší autorita a úcta.

Ve vztazích mezi ostatními členy rodiny existovala hierarchie, pro niž kritériem bylo pohlaví a stáří. Z toho vyplývalo nerovnoprávné postavení ženy nejen v rodině, ale i ve vyšších složkách společnosti.⁶⁸ Výjimku tvořily starší ženy (především vdovy), které měly v rámci rodiny velkou roli a vysoké postavení. Pokud takové ženě zemřel manžel a nejstarší syn byl ještě mladý, hlavou rodiny se stala vdova. Příkladem z historie je i v Kyrgyzstánu velmi známá Kurmandžan datka (1811-1907). Byla to energetická vůdkyně povstání v Alajské dolině a Ferganě. Byly jí podřízeny alajské a fergánské kmeny a pod tímto tlakem uzavřely s Ruskem mír a „alajská královna“ (jak se jí také přezdívalo) byla uvedena mezi ruský důstojnický sbor jako první žena.⁶⁹ Jako poctu jí v roce 2004 postavili sochu v parku Erkindik v Biškeku a její portrét umístili na 50 KGS bankovku.

Smyslem existence velké rodiny bylo udržet pohromadě rodinný majetek, především polnosti (zejména na jihu země). Pastviny bývaly většinou společné ve vlastnictví celého rodu. Počet členů velké rodiny se pohyboval přibližně mezi deseti až sty lidmi.⁷⁰ Dělbá práce mezi mužem a ženou byla striktně dána a nesetkali bychom se s mužem, který dojí krávu, na druhé straně zase se ženou, která by opravovala nějaký stroj. Je zcela přirozené, že nejstarší děti (především děvčata) se staraly o ty menší, aby *chazajka* (tzv. paní domu) měla čas se starat o chod domácnosti a celého hospodářství. Děti také chodily na pastvu s domácími zvířaty (např. s krávy) – tuto činnosti většinou prováděli chlapi.

---

⁶⁷ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 60.

⁶⁸ HVOSLEF H.E. Tribalism and modernity in Kirgizia. *The third Nordic conference on Middle Eastern Studies: Ethnic encounter and culture change*. Joensuu, Finland, 19-22 June 1995. [online] 1995 [cit.2012-10-19]. Dostupné z: <http://www.hf.uib.no/smi/paj/Hvoslef.html>

⁶⁹ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008, str. 101.

⁷⁰ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu*. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 171-172.

V kyrgyzštině existuje několik slov a výrazů, které mohou být použity k vysvětlení vztahu mezi členy rozšířené rodiny. Jedním z důležitých termínů je *urutčuluk*. Přeloženo do češtiny *urutčuluk* znamená: „těsný a nesvobodný vztah mezi příbuznými“. Ke členům klanu se počítali všichni potomci v mužské linii sedm generací zpět (*džeti ata*). Členové klanu jsou spojeni s obcí nebo oblastí, nezáleží však na tom, zda tam členové klanu žijí, nebo ne. Před ruskou okupací patřilo do takového regionu několik vesnic.⁷¹

Sovětské období

V povědomí obyvatel Střední Asie se uplatňovala odlišnost rodová či kmenová, nebo náboženská (muslim – nemuslim). Pro sovětskou společnost je charakteristické, že proces dovršení národnostního vývoje probíhal s prudkostí, jež nemá v dějinách období.⁷²

Nejdůležitější organizační jednotkou mezi Kyrgyzy byla stále rozšířená rodina a klan. Typická, průměrná rozšířená rodina pro celou Střední Asii se pohybovala kolem šesti osob – naproti tomu na Ukrajině nebo v pobaltských republikách obsahovala taková rodina tři osoby. Hlava široké rodiny byl obvykle jeden ze starších (*aksakal*). Ve vesnicích žilo společně mnoho početných rodin, jeden z *aksakalů* byl obvykle hlavou obce. Při obtížných otázkách, které bylo třeba řešit, projednávalo několik *aksakalů* otázky u vesnické rady. Za vlády komunismu bylo mnoho otázek rozhodnuto shora. Navzdory této skutečnosti bylo velmi mnoho místních otázek nutno řešit po starém způsobu. Obecní rada byla důležitá také během sovětské nadvlády.

Na rodinu byl a je stále kladen obrovský důraz. Svě o tom ví i Kaliyjan Januzakova (*1928, Ak Bashat): „*Tehdy* (pozn. autorky: myšleno v sovětské době) *měly ženy více sebekázně, a byly více pracovité. Proto si ženy našly manžele⁷³ a měly velké rodiny a uspokojující životy. Neměla jsem problém s výchovou svých dětí - všechny jsou slušné a vzdělané. Tajemství, jak mít dobrou, silnou rodinu, je udržet před dětmi dobrou pověst rodiny a navzájem si projevovat úctu a lásku. Téměř všechno záleží na rodičích. Můj manžel a já jsme byli příklady pro naše děti.*“⁷⁴

Mnoho mocných se snažilo během historie podřídít si kočovnou populaci. Tato vnucená politika byla úspěšná jen do určité míry. V prvních letech ruské nadvlády byli

⁷¹ HVOSLEF H.E. *Tribalism and modernity in Kirgizia*. The third Nordic conference on Middle Eastern Studies: Ethnic encounter and culture change. Joensuu, Finland, 19-22 June 1995. [online] 1995 [cit.2012-10-19]. Dostupné z: <http://www.hf.uib.no/smi/paj/Hvoslef.html>

⁷² Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami*. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 189-190.

⁷³ Doslovný překlad sice zní: „ženy si našly manžele“, ale ve skutečnosti si ve většině případech muži našli ženy.

⁷⁴ ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: http://web.archive.org/web/20100810013307/http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

dosazení do předních pozic obyvatelé Kyrgyzstánu. Rusové si mysleli, že by díky tomu mohli získat lepší kontrolu nad kočovníky. Nicméně, noví lídři měli potíže při získávání respektu od kyrgyzské populace. Až do této doby nebyl vůdce Kyrgyzů nikdy zvolen, ale dosáhl svého postavení vzhledem ke svému věku, své osobnosti a svým znalostem kyrgyzských pravidel a tradic.⁷⁵

Postsovětské období

V kmenově organizované společnosti členové širší rodiny a klanu hrají zvlášť důležitou roli pro jednotlivce. Od příbuzných si např. lze půjčit peníze v případě potřeby. Městští obyvatelé v případě potřeby dostávají od svých příbuzných na venkově brambory, zeleninu, ovoce a maso. Získat přístup k prestižnímu postavení a možnost studovat na vysoké škole je také závislé na rodinných vztazích nebo kontaktech. Rodina je považována za důležitý zdroj v době obtíží. Pokud jedinec s prostředky odmítne poskytnout pomoc příbuzným, ví, že kdyby v budoucnosti také potřeboval pomoc, rodina mu ji odepře. Příbuzní mohou být také pro jednotlivce viděni jako překážka, někdy je totiž obtížné splnit jejich očekávání. Členové rodiny i nadále žádají o pomoc a peníze, a vy máte pocit, že si nemůžete dovolit jim nic nedat.⁷⁶

Nicméně v moderní době je termín klan poměrně mlhavý a používá se odlišným způsobem – skupina jednající společně se odkazuje na dosažení společných politických nebo ekonomických výhod - často na regionální bázi. Jiný případ je odkaz příbuznosti na základě původu od společného předka a je často používán v souvislosti odkázat se na širší rodinu nebo skupiny rodin dvou největších "mocenských bloků" v Kyrgyzstánu - severní (Čujská, Talaská, Issyk-kulská a Narynská oblast) a jižní (Ošská, Džalalabádská a Batkenská oblast), které tradičně soutěží o moc a vliv.⁷⁷

Kyrgyzové si plně uvědomují, jakou roli tradičně klany hrály a jsou si stále velmi dobře vědomi, jaké sociální a ekonomické výhody členství v klanu přináší. Kyrgyzové - muži často nosí tradiční černo-bílou pokrývku hlavy z plsti, která informuje ostatní o jejich postavení v klanu a jak velký respekt mu mají projevovat. Podpora členů klanu je silná především v severních provinciích. Kupříkladu v horách Kim-kol na severu Kyrgyzstánu jsme byli svědky, jak náš známý a řidič Lady zastavil muže, který stopoval u cesty. Ušel velký kus cesty, aby přivedl pomoc na svou farmu, kde mu zapadlo auto do bahna. Dozvěděli jsme se, že se jedná o vzdáleného příbuzného jeho bratra, který zde v horách žije na farmě, a ke kterému jsme měli namířeno. Náš známý mu tedy jel na pomoc, a ani mu nevadilo, že při pomoci svému příbuznému se ušpinil doslova od hlavy až k patě bahnem.

⁷⁵ HVOSLEF H.E. Tribalism and modernity in Kirgizia. *The third Nordic conference on Middle Eastern Studies: Ethnic encounter and culture change*. Joensuu, Finland, 19-22 June 1995. [online] 1995 [cit.2012-10-19]. Dostupné z: <http://www.hf.uib.no/smi/paj/Hvoslef.html>

⁷⁶ HVOSLEF H.E. *c.d.*

⁷⁷ Tribes and Clans. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Tribes-and-Clans/Tribes-and-Clans_70.htm

V dnešní době panuje vládní názor, že je nutné podporovat staré mocenské struktury na úrovni obcí. Dokonce padl návrh, dát *aksakalům* ve vesnicích platy zaměstnanců státu. Od roku 2003 platí „Zákon O soudech starších“ (*aksakalů*). Hlavními úkoly soudu starších jsou: ochrana porušovaných nebo zpochybňovaných práv a oprávněných zájmů občanů; podpora právního státu, pořádku a předcházení trestné činnosti ve městech; vzdělávání občanů o právu, morálce a etice, historii, zvycích a tradicích.⁷⁸ Vysoké postavení *aksakalů* v obci je stále vidět. Lidé si k němu chodí pro rady a mají určité pravomoci ohledně rozhodování obecných věcí v *aulu*. Pokud je soud starších ve městě či aulu zřízen, mají *aksakalové* ještě větší rozsah pravomocí než v dřívějších dobách.

Stejně jako ostatní středoasijské skupiny Kyrgyzové uctívají historii a sami sebe jako součást dlouhého toku událostí. Klanová identita rozšiřuje tuto tradici ještě dále, aby byl znám legendární původ kyrgyzských lidí. Kyrgyzské klany prý odvozují svůj původ od "prvních otců," z nichž většina se objevuje v ústních legendách a historii. Klanová historie a genealogie je svěřena *aksakalům*. Vzhledem k tomu klanová identita stále zůstává důležitým prvkem sociálního postavení, ale Kyrgyzové občas tvrdí, že pocházejí z vyšší větve jejich klanu, než je ve skutečnosti pravda.

Dělba práce mezi mužem a ženou v kyrgyzských rodinách je ovšem stále (především na venkově) velmi výrazná. Všechny práce mohou samozřejmě vykonávat jak muži, tak i ženy a často se to tak skutečně i děje, ale před návštěvou nebo před cizími lidmi se dbá na rozdělení činností. Z vlastní zkušenosti ale vím, že tomu tak není pokaždé. Ve vesnici Aral nedaleko kazašských hranic se hospodář nestyděl a před námi dojel kobyly. To samé se nám přihodilo nedaleko v horách, kde na farmě zaměstnávají tři pomocníky a jednomu z nich nebylo proti mysli před námi dojit krávu. V dnešní době tedy záleží na mužské nátuře, zda jim přijde nevhodné, když zastávají ženskou práci.

Dnešní „zdravá“ kyrgyzská rodina by měla mít více jak 4 děti, špatná rodina je pouze s 1-2 dětmi, za malou rodinu lze označit takovou, kde jsou 3-4 děti. Není těžké přijít do rodiny, kde je dětí dokonce 14! Kyrgyzům přijde divné chtít mít v rodině pouze 1 nebo 2 děti, mají za to, že to se děje jen v Číně, kde je to stanoveno zákonem.

I v dnešní moderní době kladou Kyrgyzové velký důraz na hlavu rodiny – na patriarchálního otce, který drží nad rodinou pevnou ruku. Abdysch Asanov (*1925, Ken-Aral) se za takového otce považuje: „*Ačkoli se v průběhu let mnoho věcí změnilo, můj rodinný život se příliš nezměnil. Podařilo se nám vybudovat integrovanou, silnou a zdravou rodinu. Podle mého názoru za účelem vybudování tohoto druhu rodiny by měl stát silný patriarchální otec. V rámci rodiny by neměla být demokracie. Pokud tam demokracie je, rodina se rozpadne - mezi členy rodiny nebude jednota a děti nebudou poslouchat své rodiče. Islám*

---

⁷⁸ ZAKON KYRGYZSKOJ RESPUBLIKI. *O sudach aksakalov*. [online]. 2002, 2002-07-04 [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14320>

říká, že muž by měl vést ženu, a ne naopak. K dispozici máme příhodné kyrgyzské přísloví: *Vychovávej řádně děti od raného dětství, trénuj svou ženu od začátku.*⁷⁹

Shrnutí

Od dob předsovětských a sovětských se rodina a klanový systém Kyrgyzů změnily jen velmi málo. Změny však nalezneme, např.: nejstarší ze synů by měl zdědit po svém otci celé hospodářství, ale stává se, že se nejstarší syn rozhodne pro kariéru ve městě a o statek se postará některý z mladších, což v dřívější době nebylo možné. Rodina by takového syna vyčlenila ze svých řad a takový člověk by byl společensky degradován. *Aksakalové* oproti dřívějším dobám dospěli k uzákonění svých pravomocí v *aulech*, kdy byly za sovětské doby některé problémy řešeny shora, ale také se ponechalo mnoho případů v pravomocech *aksakalů*. Klany mají stále velký vliv na mnoho aspektů života Kyrgyzů, lidé mohou z klanových vazeb profitovat (rektor na vysoké škole je ze stejného klanu jako vaše rodina, tudíž se na školu dostaneš, voliči volí kandidáta ze stejného klanu jako jsou oni, apod.). Můžeme tedy říci, že kyrgyzská společnost i po transformaci zůstala převážně patriarchální a na bázi klanového systému.

4.3.2 Postavení ženy

Předsovětské období

Žena za starých patriarchálních poměrů ve Střední Asii stála na periférii společenských vztahů a vstupovala do nich jen prostřednictvím své rodiny nebo svého manžela. Neznamená to, že vždy byla vyloučena z působení na společenské záležitosti, ale takové působení bylo téměř vždycky závislé na postavení rodiny nebo manžela, bylo tedy zprostředkované. Manželka společensky vysoko stojícího muže (nebo dcera otce) měla větší možnosti společenského uplatnění, než tomu bylo u nižších vrstev. Polygamie (polygynie) byla prvkem zvyšujícím distanci mezi společenským postavením muže a ženy. To znamená, že omezovala zmíněnou korelaci mezi společenským postavením muže a ženy, neboť čím muž stál společensky výše, tím byl bohatší a tím více žen si mohl dovolit. Uvnitř polygamního svazku stály manželky v hierarchii, která byla podmíněna mimosociálními faktory (krása, stáří, plodnost, pořadí uzavřených sňatků), jež vyrůstaly z patriarchálních základů. Chudí zemědělci a chudobní obyvatelé měst většinou žili v monogamii. Rozvod byl v té době naprosto nepřijatelný, docházelo pouze k ojedinělým případům.

---

⁷⁹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: http://web.archive.org/web/20100810112516/http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

V předrevoluční chudé rodině žena často pracovala jako námezdní síla a zajišťovala tak značnou část rodinných příjmů. Tím se uvnitř rodiny zvyšovala její prestiž, jež však nemohla přerůst rámec rodiny. Naproti tomu středoasijský cestovatel Nikolaj Alexandrovič Severcov (1827-1885) si na svých cestách všiml dělby práce mezi mužem a ženou a neměl pocit, že by kyrgyzská žena byla svému muži nějak výrazně podřízena. Severcov viděl kyrgyzské hospodyně na své cestě Tjan-šanem v roce 1873 jako skutečné paní domu, i když se to na první pohled nemuselo zdát. Ten, kdo přišel do jurty jen na krátkou návštěvu, mohl mít pocit naprosté podřízenosti a služebnosti kyrgyzské ženy vůči svému muži, ale skutečnost byla dle jeho názoru naprosto odlišná.⁸⁰

Zcela jiný názor na postavení ženy má Oktiabr Akmolodov (*1939, Ken-Aral), který tehdejší život kyrgyzské ženy shrnul takto: „*Před vznikem sovětské vlády byly životy žen omezeny. Ženskou prací bylo mít děti, vařit a uklízet dům. Všechna venkovní práce byla obstarávána manžely nebo otci. Ženy v kyrgyzské společnosti neměly žádná práva. Neměly právo rozvést se se svými manžely. V případě, že jejich manžel zemřel, musel si ji jeden z příbuzných manžela vzít.*“⁸¹

Velmi podobný názor na postavení ženy v společnosti má i Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral): „*Před zřízením sovětské vlády ženy opravdu neměly žádný hlas. Měly poslouchat, co říkají jejich manželé a obecně jim nebylo dovoleno vycházet ven. Většinu svého života strávily ve svých domech. Ženy by se ani neměly dohadovat se svými manžely, pokud s nimi nesouhlasí.*“⁸²

Sovětské období

Již od počátku sovětské doby probíhaly akce na zrovnoprávnění žen. Během druhé světové války stejně jako z jiných oblastí Sovětského svazu i ze Střední Asie odčerpala fronta kvalifikované a zapracované dělníky a pracovníky v zemědělství. Na jejich místa nastoupily ženy, jejichž povinností se stalo nahradit ve všech složkách společenského života muže, kteří odešli do války. Nesly tak valnou část břemene zvýšených hospodářských úkolů. Za války se důsledně prosazování zrovnoprávnění ženy stalo hospodářskou nutností. Práce žen v továrnách a na polích během válečných let se stala zřejmým a důrazným argumentem při

---

⁸⁰ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 32.

⁸¹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmolodovich Akmolodov (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmolodovich-akmolodov-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

⁸² TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

odstranění starých představ o postavení ženy. Za války středoasijské ženy svoji rovnocennost prokázaly.⁸³

Za druhé světové války musela zastávat pozice za muže odvedené na frontu i Kaliyjan Januzakova (*1928, Ak Bashat): „*Během války nebyli ve vesnici žádní muži, a my - ženy – jsme dělaly všechny povinnosti mužů, jako řezání sena na farmách. Nebylo žádné vybavení, vše dělaly ženy ručně.*“⁸⁴

Potlačením islámu za sovětské éry byly narušeny ideologické základy, z nichž bylo závislé postavení ženy odvozováno. Ovšem v obecném povědomí, na němž se z části podílely i samy ženy, zůstávaly i nadále závislou složkou společnosti. Během změn, probíhajících díky sovětské okupaci, žena získala společenskou rovnost v pracovním procesu a funkcích z něho přímo odvozených. Ženy začaly pracovat i jako vedoucí brigád, někdy dokonce ve vyšších funkcích, např. jako předsedkyně kolchozů (např. matka respondentky z Talasu tuto funkci během sovětské éry zastávala). Vyvolávalo to žádoucí změny i ve vnitřních rodinných vztazích, neboť žena často pracovala ve vyšší funkci než její muž. Zároveň byly ženám otevřeny všechny možnosti společenské seberealizace, z nichž na prvním místě nepochybně stojí vzdělání. Další uzavírání polygamních sňatků a *kalymu* za nevěstu bylo hned na počátku vlády sovětů přísně zakázáno zákonem. Začaly se objevovat rozvody ve městech. Změna ve společenském postavení ženy představuje jedno z nejpodstatnějších narušení kyrgyzské tradice.⁸⁵

Se změnou postavení ženy na veřejnosti se tím samozřejmě změnilo i postavení muže ve společnosti. Jejich role na veřejnosti klesala a naopak se doma museli zapojovat do domácích prací. Tak se k tomu vyjádřil i Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral): „*Když vznikla komunistická vláda, byl přijat nový zákon, který stanovil, že muži a ženy si jsou rovni. Potom začaly ženy chodit do škol a dokonce i na vysoké školy. Začaly zastávat vysoké pozice ve vládě. Jejich role v rodině se snížila a role ve veřejném životě zvýšila. Vzhledem k tomu, že role žen na veřejnosti stoupala, role mužů na veřejnosti klesala a jejich povinnosti doma rostly.*“⁸⁶

Postsovětské období

---

⁸³ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami*. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 214-215.

⁸⁴ ANNAMURADOV, M. *Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928)* [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

⁸⁵ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami*. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 206-208.

⁸⁶ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925)* [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

V moderní době, a to zejména v prvních letech nezávislosti, ženy hrály důležitější roli v Kyrgyzstánu, než jinde ve Střední Asii. Od roku 1991 ženy zastávaly pozice státní prokurátorky, ministryně školství, velvyslankyně ve Spojených státech a Kanadě a ministryně zahraničních věcí. Ženy také vynikají v oblasti bankovníctví a podnikání, jsou editorkami většiny nezávislých novin ve Střední Asii. Roza Otunbajeva (1950), která v roce 1996 obsadila post ministryně zahraničních věcí, byla dokonce zvolena po dubnové revoluci 2010 na přechodné období (od 7.dubna 2010 do 1.prosince 2011) prezidentkou republiky.⁸⁷

„*Od zhroucení Sovětského svazu začali mnozí manželé sedět doma, obstarávat domácí práce a pečovat o děti, zatímco jejich ženy pracovaly a vydělávaly peníze na podporu rodiny,*“ dodal nakonec i k současné situaci Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral).⁸⁸

Žena jako článek rodiny má v dnešní době již více možností k rovnocennému postavení ve společnosti. Najde se ale několik věcí, které jsou pro ženu nevhodné, nebo je nesmí vykonávat. Například by se žena měla vyhnout kouření, jízdě na koni, nesmí vstupovat do mešity a na hřbitovy. Je ale značný rozdíl mezi ženami ve městě, na vesnici či v horách. V dnešních kyrgyzských městech už nepanují tak striktní pravidla jako na vesnicích. Ženy se nemusí vdávat v nízkém věku, často si partnera vybírají samy, panuje zde i snaha o stejné pracovní uplatnění jako u mužů a ženy mají stejné možnosti jít studovat na vysoké školy. Na vesnicích už tyto pravidla tak často neplatí. Dívce je ve většině případů sňatek dohodnut, dochází k únosům nevěst (to se stává i dívkám ve městech), žena se často po skončení povinné školní docházky (11 tříd) vdá a na vyšší vzdělání může zapomenout, stará se o rodinu a o běžné domácí úkony okolo manželova hospodářství atd. Muž může své ženě zakazovat různé činnosti – např. pití alkoholu. Takové striktní podmínky ale více nalezneme na venkově.

Objevuje se již spousta případů, kdy dochází mezi manželky k rozvodu. Ženy po rozvodu se pak vrací do své původní rodiny (k matce a otci), kde žijí pohromadě často i s dalšími příbuznými. Mezi venkovem a městem jsou také velké rozdíly v podílu rozvodů – na venkově připadá na 1 000 sňatků 93 rozvodů, zatímco ve městech je to více než trojnásobek (319).⁸⁹ Svobodné matky jsou na společenském žebříčku velmi nízko. Rodina s nimi často nekomunikuje, nezajímá se o ženu ani o její dítě. Takové ženy mají finanční potíže, dochází u nich často k závislosti na alkoholu. Snaží se řešit své problémy různými způsoby.

---

⁸⁷ CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/11.htm>

⁸⁸ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

⁸⁹ KOKAISL, P. *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU, 2011, str. 179. ISBN 978-80-254-9365-6 (NOSTALGIE : VÁZ.).

Shrnutí

Postavení ženy ve společnosti se od předsovětské doby po tu dnešní radikálně změnilo. Hlavním impulzem pro změnu tradiční role ženy byla 2. světová válka. Kvůli nedostatku mužské síly na všech pozicích dříve zastávaných muži bylo nutné tato prázdná místa zaplnit a kdo jiný tak mohl učinit než ženy, kterých se odvod do války netýkal. Prosazování jejich zrovnoprávnění se stalo přímo hospodářskou nutností. Posléze za komunismu zastávaly ženy vysoké funkce ve veřejné správě či zemědělství např. jako předsedkyně kolchozů. Žena začala mít možnost být nadřizenou mužům, povolovaly se rozvody, apod. Rusové začali v Kyrgyzstánu zavádět stejné postavení žen, jaké bylo běžné u nich v Rusku. V dnešní době samozřejmě existuje mnoho tabu pro ženy (koupat se společně s muži, pít alkohol bez dovolení svého manžela, apod.), záleží však, zda se jedná o ženu z města či vesnice, kdy na vesnici nalezneme více tradiční společenské postavení ženy. Postavení ženy bylo významným způsobem přetransformováno do jeho dnešní podoby.

4.3.3 Folklór

Předsovětské období

Svátky. Kočovníci měli rádi velké slavnosti. Slavil se nový rok, velká periodicky se opakující nebo příležitostní obětování, volba vůdců, dohoda o alianci, smlouva, přísaha, odjezd na tažení, vítězný návrat z lovu a války, puberta, sňatek, pohřeb. V kalendáři byly dříve zapsány zvláštní dny, ve kterých se vykonávaly určité činnosti – např. v pátek se nesměly stříhat vlasy a ženy si nemyly vlasy. Bylo zvykem, že se při těchto oslavách nezřízeně konzumoval *kumys*, případně víno, pokud bylo k mání.⁹⁰ Při takových příležitostech se sešla celá rodina a někdy i známí, sousedé. Zabíla se ovce či beran, veškeré maso se zpracovalo do všech možných pokrmů. Ovce se vařila v *kazanu* (velký hrnec), většinou se pak jedlo maso s nudlemi (jako *bešparmak*), pronášeli se dlouhé *tosty* (přípitky).

Tradice. Kůň hrál v životech Kyrgyzů důležitou roli, proto byl využíván i při různých slavnostech, sportech či tradičních činnostech. Zastával i další funkce – jako dopravní prostředek dokázal dopravit z místa na místo až 4 osoby či byl použitelný místo traktoru na zemědělské práce. Nejznámější sport, kde hlavní roli hraje kůň, je národní kyrgyzský sport *kozlodraní* (*kok buro*). Již v roce 1906 popsal cestovatel Sven Hedin (1865-1952) jezdecké slavnosti (*bajgu*), při kterých se účastnil i svérázného kyrgyzského národního sportu – *kozlodraní*. Kozlodraní mělo v životě pastevců velice dlouhou tradici a bylo vždy velkou společenskou událostí. Při *kozlodraní* byl bezhlavý kozel vhozen do kruhu a každý se snažil kozla získat. Kozla si mezi sebou jezdci různě pohazovali a vytrhávali si ho, od toho pak *ulak*

---

⁹⁰ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 30.

tartyš = tahání kozla. Právo zasáhnout do hry měl každý jezdec a každý chtěl zkusit své štěstí. Nejrychlejší a nejobratnější jezdec pak odvážel kozla do svého *aulu*.⁹¹

Na venkově byla nejvíce respektována dovednost s koňmi. Koňské dostihy, které testovaly rychlost a dovednost, mohly být dlouhé přes 30 kilometrů. Jedna taková „hra“ se nazývá *oodarysh*. Tato hra zahrnuje dva konkurenty na koních, jejichž těla jsou pokryta ovčím tukem, soupeři se snaží zápasit a dostat toho druhého z koňského hřbetu na zem. Snad více „romantickou“ je hra *kyz kumai*, kde muž honí ženu (oba jedou na koních) a snaží se ji políbit, zatímco ona se tomu snaží maximálně vyhnout. Podle tradice když muž selže, pak ho žena zbičuje. Pokud je ale jezdec úspěšný, pak se zákonitě žena do něj má zamilovat, protože se osvědčil jako opravdu zručný jezdec.⁹²

Další činnost, při které hraje jezdeckví významnou roli, je lov. Jedná se zejména o lov s orly, který se praktikoval téměř ve všech regionech Kyrgyzstánu a Kazachstánu. Zručný pár (lovec a pták) mohl obvykle chytit 50 nebo 60 lišek, 12 jezevců, pár rysů a 4 vlky v běžné, 4 měsíce trvající sezóně.⁹³

Ve spisech renomovaných učenců a cestovatelů můžeme často najít zmínky o mimořádném básnickém talentu Kyrgyzů. Člověk, který se poprvé setká s folklórem Kyrgyzstánu, nalezne úžasné bohatství a rozmanitost kyrgyzských písní. Velice snadno a volně proudily z úst folkových zpěváků-improvizátorů a rychle se rozšířily po celé zemi.⁹⁴ Velkou tradici mají *manasči*, kteří byli zpěváky, vypravěči eposu Manas (bájný bohatýr). Každý básník-vypravěč přidal eposu nová témata, představil nové epizody, reagoval tak na současné události. Dokázali své vyprávění protáhnout i na celý den. *Manasči* po staletí nahrazovali Kyrgyzům nejen knihy, ale také divadlo.

Tradiční ruční výroba se zabývala výrobou *feltu*. Základem feltu byla vlna, která pocházela z ovcí. *Felt* byla tkanina, která se nejčastěji používala na oblečení, jurty, koberečky a dekorace. Na postavení jurty, bylo nutné mít mezi 130 a 170 kg vlny, rodina na to potřebovala vlastnit stádo o nejméně třiceti tří ovcí.⁹⁵

Zvyky. Svatba. Tradiční svatba se v Kyrgyzstánu nazývá *toj*. Na svatbu měla nevěsta podle tradice přijet sama, dokonce i bez rodičů, takže bývala na vlastní svatbě bez příbuzných a přátel. Při svatbě připravovala na severu i jihu svatební lože žena ze strany ženicha, a velice

---

⁹¹ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 29.

⁹² The Nomadic Kyrgyz. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Nomadic-Kyrgyz_82.htm

⁹³ The Nomadic Kyrgyz. *c.d.*

⁹⁴ MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. Manas. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/manas/216.html>

⁹⁵ The Nomadic Kyrgyz. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Nomadic-Kyrgyz_82.htm

důrazně se dbalo na to, aby nevěsta byla panna. Pokud se ukázalo, že tomu tak nebylo, pak žena, která připravovala postel, oznámí vše rodičům ženicha, a ti mohli nevěstu vrátit.⁹⁶

Při *toji* měla nevěsta slavnostní oděv nelišící se od obyčejných šatů. *Toj* trval tři až čtyři dny a předcházelo jí množství nezbytných úkonů. Často docházelo k tzv. únosům nevěsty. Tento zvyk vychází z hluboce zakotvené tradice. Ženich si vyhlédl nějakou dívku a pak si ji zkrátka odvezl (na koni) domů ke svým rodičům. Proto se občas při *toji* stalo, že nevěsta viděla svého muže teprve podruhé (poprvé ho viděla právě při únosu). Po únosu se mezi rodinami začalo vyjednávat o výši *kalymu* (platba za nevěstu). Jakmile se dohodlo, začala se chystat hostina, které se účastnil *mulla* (duchovní), jenž se modlil za novomanžele. Nevěsta seděla zakryta a přistupovali k ní hosté. Aby ji mohli vidět, museli před ní položit peníze. Její příbuzní se jí ptali, zda je zde dobrovolně. Pokud odpověděla ne, což bylo proti zvykovému právu, byla to velmi nepříjemná situace. Pokud odpověděla ano, rodiče ženicha pronesli slib, že se k ní budou pěkně chovat a že ji budou mít rádi. Tento slib se podepisoval. Teprve poté byli obdarováni novomanželé. Dostávali hlavně záclony, povlečení nebo koberec. Obdrželi také koně, krávy nebo ovce, často i jurtu, aby mohli samostatně hospodařit.⁹⁷

Manželství bylo tehdy smlouvou, ve které hrály prvotní roli majetkové záležitosti. Příprava k uzavírání manželství zahrnovala především dohodu mezi rodiči nevěsty a ženicha. Smlouva ohledně *kalymu* byla udávána u středně bohatých rodin kolem 30 kusů dobytka, chudší se spokojili s 5 až 10 kusy. U nejbohatších rodin byla výše *kalymu* mnohonásobně vyšší. Rodiče nevěsty také poskytovali dary, které měly dvě části – věno (*kiit*) a *enči*. Výše věna byla libovolná a závisela na rozhodnutí otce nevěsty. Nejčastěji se dávaly peníze, potřeby pro domácnost, výjimečně i jurta. Nedával se však dobytek, který tvořil hlavní složku bohatství Kyrgyzů. Věno bylo také vždy menší než *kalym* a náleželo vždy ženě (po její smrti se vracelo příbuzným). Druhou složkou daru bylo *enči*, které se vyplácelo naturálně. *Enči* tvořily různé druhy zvířat. V okamžik, kdy se splatil *kalym* a *kiitu*, byla manželská smlouva uzavřena. Odstoupení od smlouvy bylo vždy velice složité a týkalo se často i celého rodu.

Po svatbě žil manželský pár tradičně s ženichovými rodiči. V rodinné hierarchii byla snacha na nejnižší pozici, minimálně do doby, než se jí narodilo první dítě. K povinnostem ženy patřilo také nošení šátku před manželovými rodiči a na veřejnosti.⁹⁸

Pohřeb. Když v Kyrgyzstánu někdo zemřel, zpráva se velmi brzo rozšířila do okolí a lidé přicházeli k jurtě zemřelého. Uvnitř se pak modlili za jeho duši. Tělo zemřelého bylo položeno na koberci na levé straně od vchodu do jurty. Okolostojící vzpomínali na

⁹⁶ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 65.

⁹⁷ KOKAISL P. Svatební tradice v Kyrgyzstánu. *Navýchod* 2/2003. [online]. 2010 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=eb838f74-8e27-11df-aa30-00304830bcc4>

⁹⁸ KOKAISL, P. *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU, 2011, str. 138-147. ISBN 978-80-254-9365-6 (NOSTALGIE : VÁZ.).

zemřelého, na všechny jeho činy a dobré vlastnosti. Ženy plakaly s takovým nasazením, jako by byly smyslu zbaveny, až si skoro rvaly vlasy. Hrob se většinou vybíral na vyvýšeném místě, často na nedalekém kopci. Už odedávna proto hřbitovy vznikají na kopcích u *aulů*, aby si kolemjdoucí hrobů všimli a pomodlili se za zemřelé. Pozůstalí se scházeli každý týden v jurtě zemřelého a vzpomínali na něj. Smutek, který se dodržoval, trval obvykle jeden rok od úmrtí člověka.⁹⁹

V případě posledních věcí člověka se podle zpráv z 19. století věnovala mimořádná pozornost pouze pohřbům boháčů, kteří si nechávali ještě za svého života stavět obrovské mohyly, které bývaly prestižní záležitostí. Vystavění tak nákladné mohyly bylo ovšem velice málo časté. Většina hrobů chudších Kyrgyzů byla jen s nevelkými násypy, několika kameny a holí, případně klackem, vraženým do země. Po smrti muže musela žena s křikem oplakávat jeho smrt a na jurtu se zavěšoval prapor. Barva tohoto praporu závisela na stáří zemřelého. Pokud zemřel mladý muž, barva byla červená, u muže středních let černá a u starce bílá.¹⁰⁰

Sovětské období

Svátky. Do života Kyrgyzů bylo uměle zavedeno slavení svátků, které s jejich kulturou a tradicemi nemělo nic společného. Lidé si však některé ze svátků oblíbili a slavili tyto svátky rádi. Jedním z nejvýznamnějších svátků sovětské doby byl bezesporu jako i jinde v zemích SSSR 1.květen – Svátek práce. Svoje nadšení popsala Kaliyjan Januzakova (*1928, Ak Bashat): „*První máj byl pro nás zvláštní den. Byl to svátek práce. Ten den jsem šla s mnoha ostatními dívkami do města a slavily jsme svátek tím, že jsme sledovaly průvod.*“¹⁰¹ Dalšími nově vzniklými svátky byly např. 8.březen – Mezinárodní den žen, 7.listopad – Den Velké říjnové socialistické revoluce a další.

Tradice. Tradice slavené v předsovětském období byly v rozporu se sovětskou koncepcí správně fungujícího státu a národa. SSSR dokonce v letech 1927 - 1940 přešel k otevřené perzekuci náboženství, tudíž byly všechny náboženské svátky zakázány. Pokud se přišlo na to, že se někde v rodině slaví např. ramadán, často přicházeli tito lidé o práci. Stejnou zkušenost má Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral): „*Vždycky jsem se bál, že budu vyhozen ze svého zaměstnání, pokud budu mít co do činění s náboženstvím. Nechtěl jsem riskovat kvůli následování náboženství svých předků. Místo toho jsem žil, jak mi komunisté řekli, dokonce*

⁹⁹ KOKAISL, P.; PARGAČ, J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 217.

¹⁰⁰ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 38.

¹⁰¹ ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

*jsem se vyhýbal slavení ramadánu.*¹⁰² Tento tlak se zmírnil během druhé světové války, ale po ní se boj s islámem v rámci potírání „náboženských pověr“ obnovil.

Kozlodraní nezaniklo ani v dobách Sovětského svazu, kdy zvířata patřila kolchozům. Kozlodraní bylo vyvrcholením každé jezdecké slavnosti. Tyto slavnosti byly načasovány na státní svátky (zejména 1. května) a patřily mezi nejvýznamnější společenské události.¹⁰³

Tradiční zábavou se stalo sledování televize a dětské hry jako např. *čuko*, což je hra podobná kuličkám, ale hraje se s ovčími kostmi. Tak to popsal Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral): „*Během mého dětství jsme neměli na zábavu ani pomyslení. My jsme ani nevěděli, co to zábava je. Jako děti jsme hrávaly jen čuko. Televize došla do naší vesnice v roce 1962 a stala se jednou z nejoblíbenějších forem zábavy. Před tím spolu mladíci rádi sedávali a pili kumys.*“¹⁰⁴

Zvyky. Svatba. I v sovětských dobách na některých místech byly běžné krádeže nevěst. Svoji nevěstu si ukradl i Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral), který svoji nevěstu nikdy předtím neviděl: „*Nikdy předtím jsem Nusku, moji budoucí nevěstu, neviděl, když jsem se rozhodl si ji vzít. Prostě jsem se jednoduše spíkl s její švagrovou, abych ji unesl. Protože v té době nebyla žádná auta, rozhodl jsem se unést ji na koni. Můj první pokus, který mi zabral 30 km cesty na koni, nevyšel. Později jsem šel do její rodiny a dohodli jsme naše manželství. V den uspořádání, jsem viděl Nusku poprvé. Pamatuji si, když jsem Nusku přivedl domů, její matka ji doprovodila až do našeho domu.*“¹⁰⁵

Kyrgyzové už v sovětské době kopirovali tradice z ruských svateb – bílé šaty pro nevěstu a oblek se začal stávat oblíbeným oblečením. Také se snižovala výše *kalymu*, lidé také neměli dostatek dobytka na zaplacení *enči*. Ten jim byl zabaven do kolchozů a sovchozů.

Pohřeb. V roce 1987 vyšel v novinách „Socialistický průmysl“ článek s názvem „Duplicita“. Autor článku ve svém podání píše o vzpomínkové bohoslužbě *aksakala*, kterého se účastnil první tajemník strany Kazašské republiky v Issyk-kulské oblasti Darman Alybayev.

Darman Alybayev se k tomu posléze vyjádřil: „*Když jsem pracoval jako první tajemník strany Kazašské republiky v Issyk-kulské oblasti, zemřel vznešený a vážený aksakal Soodake. Bylo mu 92, jeho synem byl zástupce Obvodního oddělení KGB, se kterým jsme byli*

---

¹⁰² TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁰³ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Brno: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 29.

¹⁰⁴ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁰⁵ TULOBERDIEV M. *c.d.*

staří přátelé. Když se konal Soodakeiuv pohřeb, měl jsem pracovní schůzku a nemohl jsem se pohřbu zúčastnit. Takže příští den jsem i se soudruhy z Biškeku šli do jeho domu, abychom projevíli čest jeho památce. Podle kyrgyzské tradice jsme četli modlitby z Koránu. Hned ráno mi zavolal první tajemník Komunistické strany Kyrgyzstánu, současný vůdce republiky, Apsamat Masaliev a řekl mi, že bylo o mně v moskevských novinách zveřejněno velké množství materiálu a kvůli ověření skutečností uvedených v tomto článku, je do našeho okresu poslána komise. V článku bylo napsáno, co dělal sám první tajemník, velký komunista, na muslimském pohřbu, kde se četl namáz. Dále v článku bylo, že na jedné straně komunista a na druhé straně věřící.“ Jak je patrné z výpovědi Alybayeva, dokonce i v roce 1987, době perestrojky, docházelo k tak radikálnímu názoru na tradiční kyrgyzské zvyky, které od pradávna patřily k pohřbu. Posléze Darman Alybayev musel odstoupit z funkce, byl ze zaměstnání propuštěn. Komunistická identita se neslučovala s jakýmikoliv projevy náboženské víry.¹⁰⁶

Postsovětské období

Svátky. Snad nejlepší příklad toho, jak se utvářely stránky současného Kyrgyzstánu (geografií, klimatem, přírodou, historickými událostmi a postavami, náboženstvím a kulturou lidí), se nachází v seznamu oficiálních státních svátků. Svátky jsou kombinací tří různých náboženství (zoroastrismus: *Novruz*, islám: *Orozo Ajt* a *Kurman Ajt* a křesťanství: pravoslavné Vánoce), spolu se světskými oslavami (např. Nový rok) a socialistickými svátky zděděnými z dob Sovětského svazu (8. března - Mezinárodní den žen, 1. května - Svátek práce, 9. května - Den vítězství a 7. listopadu - Den Velké říjnové socialistické revoluce), oslavami historických událostí (Den vítězství připomínající konec druhé světové války, a dokonce i bolševická "Říjnová revoluce" v roce 1917), stejně jako významné události v životě tohoto mladého státu (5. května - Den ústavy Kyrgyzské republiky, 31. srpna - Den nezávislosti Kyrgyzské republiky).¹⁰⁷

Za největší svátek ze všech lze považovat slavení Nového roku z dob Sovětského svazu. Jako státní svátek se slaví rovněž svátek *Novruz*, připadající na jarní rovnodennost (21. březen). Oba dva dny jsou sice volným dnem, slavení Nového roku se nemůže nic vyrovnat. Volnými dny jsou dále i muslimské svátky *Orozo Ajt* a *Kurman Ajt* slavící se podle lunárního kalendáře a zároveň pravoslavné Vánoce (Narození Krista – 7. ledna, mají tzv. „zelené stromečky“).¹⁰⁸

V dnešní moderní době vlastní Kyrgyzové záznamy různých oslav na DVD. Měli jsme možnost shlédnout záznam o ukončení 11. třídy a sraz se spolužáky ze základní školy

¹⁰⁶ USMANOV A., respondent Darman Alybayev, *1941

¹⁰⁷ Contemporary Kyrgyzstan. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/Contemporary-Kyrgyzstan-_124.htm

¹⁰⁸ KOKAISL, P.; PARGAČ, J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 179.

po 10 letech, oboje zaznamenané z roku 2010. Ohledně prvně zmiňované akce se jedná o předávání diplomů absolventům (nejlepší žáci dostanou červenou šerpu). Událost připomíná americkou obdobu absolvování studia na střední škole, tradiční složku zde zastává pouze vystoupení tradičního kyrgyzského tance – 7 dívek (3 ve žlutém, 3 v červeném + jedna v bílém oblečení všechny vedla). Druhá oslava se odehrávala nejprve v dřívějším kolchozu, kde se zařiznul beran, který se posléze vaří s těstem v *kazanu*. Před jídlem se pronášejí dlouhé *tosty* (přípitky) - kdo drží kalíšek s kořalkou, musí pronést *tost* či zazpívat píseň. Na každém rohu stolu je postaven hrnec s masem a těstem okolo kterého se shromáždí většinou 4 lidi a jedí jídlo rukama (pravděpodobně se jednalo o *bešparmak*). Většina takových slavností se točí okolo tradičních věcí – jídlo, pití (nejčastěji vodka), zábava, tanec. Podobné akce se pořádají i při příležitosti oslavy 5, 10, 15, 20 atd. let od školy. Kyrgyzové jednoduše rádi něco slaví. Pokud je Kyrgyz poslán do nemocnice s vážnou nemocí a v pořádku se vrátí domů, rodina se na jeho počest sejde a zařeže berana, aby zůstal stále zdravý. Stejný scénář má i slavnost na počest nově narozeného dítěte do rodiny.

Tradice. Po rozpadu SSSR začalo docházet ke změnám v chápání tradic. U Kyrgyzů existovaly starobylé tradice prověřené mnohasetletou historií, v současnosti jsou ale vyzdvihovány spíše tradice z doby bezprostředně před VŘSR, což mnozí odmítají. Důvodem je spojování tohoto období s dobou feudalismu a vlády tehdejších feudálů *bajů* a *manapů*. Přesto se tyto tradice nenápadně dostávají do rodinné obřadnosti (především prostřednictvím televize a rozhlasu). Došlo ke znovuobjevení „tradic“, především náboženských (*Orozo Ajt, Kurman Ajt, ramadán, omiň, zakát*, atd.) zároveň byly vytvořeny i „tradic“ zcela nové.

Z hlediska rodinných tradic se u Kyrgyzů stále dodržuje velký rodinný svátek s názvem *tušoo kesuu*, který je zasvěcen prvnímu samostatnému kroku dítěte. Při této příležitosti se symbolicky odřízne cesta u nohou dítěte, které začíná chodit. Věří se, že po odřezání cesty dítě začne chodit s jistotou a už bez padání. Většinou se tak děje v prvním roce dítěte.¹⁰⁹

Stále se vyskytující tradicí je uvazování *arči* (túje), kterou posléze rozhazují po domě proti pomluvám. Dalším takovým zvykem je připevnění ovčích kostí nad vchod do domu (bytu), což má přinést všechno dobré pro obyvatele tohoto příbytku. Tradice, která se stále dodržuje je výroba *feltu*.

V zemi přetrvává rozdělení na sever a jih projevující se v odlišné míře dodržování tradic. V rodinách na jihu je patrnější patriarchální uspořádání – ženy vykají svému manželovi (obráceně to neplatí), děti vykají svým rodičům, ale na severu děti spíše svým rodičům tykají (častěji matce, než otcí). Na severu jsou sice tyto zvyky také patrné, ale postupně se vytrácejí.¹¹⁰

¹⁰⁹ KOKAISL, P. *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU, 2011, str. 165-166. (NOSTALGIE : VáZ.).

¹¹⁰ KOKAISL P.; KOHOUTKOVÁ P.; MICHÁLEK P. Srovnání kulturních změn u afghanských Kyrgyzů a Kyrgyzů v Kyrgystánu. Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. *Antropowebzin*

V moderním Kyrgyzstánu se *kozlodraní* neztratilo. Spíše naopak – jeho popularita roste a je považován za národní kyrgyzský sport. Existují dvě varianty tohoto sportu – na stadionu či hřišti (*kabaru*; např. v areálu Manas Ordo), kde platí striktní pravidla a proti sobě soutěží dvě družstva po pěti jezdcích, nebo se stále hraje jen tak ve vesnici (u této varianty není počet účastníků stanoven, může se jednat o 100 až 200 jezdců). Na hřišti se nacházejí 2 koše často zvenčí obložené pneumatikami proti úrazu, kam je nutné kozla vhodit. Na začátku hry leží kozel uprostřed hřiště, na písknutí vyjíždějí hráči, vezmou kozla, přetahují se o něj, předávají si ho v týmu, kličkují, taktizují. Cílem týmu je vhodit kozla do koše protihráče. Protože se stávalo při tomto tvrdém sportu hodně úrazů, hráči nosí na hlavách helmy a koně mají bandáže kotníků. Prý se ale ještě stane, že při hře někdo zemře. Sport je to opravdu náročný, kozel je sice bez hlavy a končetin, ale přeci jen je těžký a hráči ho musí zvedat ze země a přitom zůstat v sedle koně. Nejlépe tento sport ovládají Kyrgyzové, Kazachové, Tádžikové a Afghánci. Horších výsledků dosahují Uzbekové.

Na lov s orly můžeme ještě stále narazit i v dnešní době. Praktikuje se už pouze v některých regionech Kyrgyzstánu a Kazachstánu. Západané mají tendenci myslet si, že sokolnictví je vhodné především jako zábava pro děti. Mnoho Kyrgyzů má v lovu až „obsesní“ zábavu. Střílejí na cokoliv a kdekoliv – na plechovku pohozenou na zemi, na terče, dokonce vyhrožují, že vystřelí po ptákově, či koni, ale nakonec střílí pouze po zatoulaném psovi (Kyrgyzům přijde divná naše až rodinná láska k psům, pro ně jsou psi hlídači, pomocníci na pastvě, ale ne „miláčci“).

Každý aul má stále své *manasči*, zpěváky, básníky a vypravěče. Mezi Kyrgyzy je těžké najít někoho, kdo nemá složenou alespoň jednu skladbu. Kdo neslyšel o slavné kyrgyzské „Aitys“ - zpěvácká soutěž improvizátorů?. Jakákoliv velká událost či velké národní shromáždění se neobejde bez takového představení. "Můžeme být obětí svého hlasu" - to je doslovný překlad slavného kyrgyzského přísloví.¹¹¹

Tradiční zábavou se pro lidi staly dovolené v horách – ať už při příležitosti návštěvy sanatorií, lázní, za známými či jako pronajmutí jurt a tzv. „návrat k tradičnímu způsobu života“. O své oblíbené činnosti vyprávěl Abdysch Asanov (*1925, Ken-Aral): „*V současné době si mnoho lidí užívá návštěvy sanatorií a lázní, mladí lidé našli mnoho druhů zábavy: hrají fotbal a tradiční hry jako Kok-boru (kozlodraní). Pokud jde o mě, rád si jezdím odpočinout do Susamyru, Sary Celek, Čolpon Aty, a k Issyk-Kulu. Moji oblíbenou činností je navštěvování lidí. Každý den se v obci najde nějaká příležitost, a jako jeden z nejstarších ve vesnici jsem zvaný já. Také rád navštěvuji svoje děti a rád vidím svoje vnoučata.*“¹¹²

2/2010. [online] 2012 [cit.2012-11-04] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/srovnani-kulturnich-zmen-u-afghanskych-kyrgyzu-a-kyrgyzu-v-kyrgyzstanu>

¹¹¹ MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. Manas. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/manas/216.html>

¹¹² TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysch Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysch-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

Zvyky. Svatba. V dnešní době je možné uzavřít pouze jeden sňatek. Kyrgyzové rozlišují mezi svatbou a *tojem*. Svatbu slaví spíše městské obyvatelstvo a kyrgyzští Rusové. Při ní má nevěsta bílý oděv a koná se v kostele, mešitě nebo na úřadu. *Toj* je uzavření manželství podle kyrgyzských obyčejů. Těmto obyčejům vyšly vstříc i nové zákony, které upravují manželské právo.

Stejně jako kyrgyzská kultura představují současné svatby směs různých tradic a kultur. Často nosí nevěsta bílé šaty v „západním stylu“, zároveň však manželé musí provést *nikah*, tradiční muslimský rituál manželství. Svatba s 200 hosty se považuje za malou, normální počet lidí je 500 až 1 000 lidí. Bratranec naší známé si v Estonsku koupil limuzínu a jako jediný ji vlastní v Talaské oblasti. Je to velmi výhodný obchod, protože se u movitějších městských lidí stalo zvykem odvézt nevěstu na svatbu v limuzíně či v hummeru (cena půjčení takového auta stojí na 5 hodin 200 000 KGS). Při tak vysokém počtu hostů je pak normální, že jsou lidé skoro každý týden v létě na nějaké svatbě. Oproti tradičnímu *toji* je svatba pojata v moderním západním stylu – nevěsta hází svatební květinu, na autech jsou balonky a barevné mašle, pije se Coca cola v PET kelímkách, posvatební párty je pořádána s velkou pompou – svatbu moderuje moderátor, krájí se dort, vypouští se hrdličky, novomanželé se navzájem krmí lžící, následuje ohňostroj, apod.

Při hledání nových kořenů v Kyrgyzstánu se to, co bylo vymýceno jako nepřijatelné a nedůstojné pro mladé lidi vstupující do manželství, najednou prezentovalo jako návrat ke starým zvykům a tradicím – například zvyk kradení nevěst. Za poslední tři roky bylo v Kyrgyzstánu uneseno 24 000 nevěst. Většina sňatků, jimž únos předcházel, se rozpadla. Místní úřady se proti nim snaží tvrdě zasahovat. V mnoha případech se únosy vydávané za projev tradičního rituálu mění v akt brutálního násilí, kdy se dívky proti vůli stávají oběťmi znásilnění. Jejich rodiče pak z obavy před ostudou se sňatkem souhlasí. Také se v médiích uvádí, že nemálo z těchto žen po únosu zvolí raději sebevraždu, než život se svým únoscem. Neoficiální odhady hovoří o tom, že únos předchází v Kyrgyzstánu každému pátému sňatku. Za únos plnoleté ženy je v Kyrgyzstánu trest vězení do tří let, za únos nezletilé je sazba dvojnásobná. Podle místních médií se unesené ženy ve velké většině případů na policii neobracejí. Za posledních dvanáct let soudy projednávaly jen 150 případů násilných sňatků.¹¹³

Pohřeb. Dodržováním zvykem stále je zpráva o smrti (*uguzuu*). Oznamování smrti náleží vždy člověku váženému. Tento člověk musí umět mluvit se soucitem a pochopením. Má

---

¹¹³ V Kyrgyzstánu za tři roky unesli 24 000 nevěst. *Lidovky.cz*. [online] 2012, 2012-5-14 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: http://relax.lidovky.cz/v-kyrgyzstanu-za-tri-roky-unesli-24-000-budoucich-nevest-ppf/ln-zajimavosti.asp?c=A120514_110937_ln-zajimavosti_sk

připravit rodinu a blízké na těžkou zprávu. Je to většinou člověk, který vyslechl poslední slovo zemřelého.¹¹⁴

Jedním z dalších zvyků, které se ve velké většině stále dodržují, je také *aš*. Provádí se sedmý a čtyřicátý den po smrti nebožtíka, kdy lidé z blízkého kruhu sedí s duchem zemřelého a doprovází ho, lépe řečeno jeho duši, která opouští tento svět. Při této příležitosti se čte i Korán. Často už tento zvyk nesplňuje původní úlohu (doprovázení duše na onen svět), ale má lidem jen připomenout jejich blízkého. Dokonce se v některých případech neprovádí celý rituál, ale pouze *omiň* – jako poděkování Bohu.¹¹⁵

Muži navštěvují hřbitov, aby uctili památku svých příbuzných. Nejprve si umyjí ruce a potom chodí číst Korán k hrobům.

Uspořádání velkolepé svatby a důstojného pohřbu není levná záležitost. V jižním Kyrgyzstánu už mají připravený projekt zákona, podle kterého je počet hostů na svatbě omezen na 150, a počet aut v koloně na pouhé tři vozy. Na pohřbu se zase nesmějí zabíjet krávy a koně. Ekonomové totiž spočítali, že za různé veselice a smuteční ceremonie utratí chudí Kyrgyzové ročně dva miliony dolarů.¹¹⁶

Shrnutí. V dnešní době se Kyrgyzové vrací k tradicím a svátkům předsovětským. Během sovětské éry jim bylo mnoho tradic či svátků zakazováno a byly jim nuceny svátky a tradice, které s jejich kulturou neměly nic společného. Některé tradice povoleny byly – např. *kozlodraní*. *Toj* se od dnešní moderní svatby liší v mnohém, jde de facto o dva úplně jiné zvyky. Vždy však záleží, jak hodně se tradiční svatba chce dodržovat, či zda se ponese v duchu moderní doby. Pohřeb má dnes stále stejnou funkci jako dříve, hroby mají svoji typickou podobu i nyní, snad jen měštití Kyrgyzové už nedodržují smutek celý rok.

4.3.4 Manželství

Předsovětské období

Uzavírání sňatku patřilo v dřívějších dobách mezi nejdůležitější obřady, které byly velmi složité a okázalé. Tato složitost zároveň ukazovala na společenskou důležitost instituce manželství. Při uzavírání sňatku hrálo nejen v Kyrgyzstánu, ale i v celé Střední Asii velkou roli zvykové právo a manželství zde bylo trochu jiné, než bylo zvykem v našich podmínkách.

---

¹¹⁴ PLOSKICH, V. Naš Kyrgyzstan. Biškek, 2004. In: KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, s. 218.

¹¹⁵ KOKAISL, P.; PARGAČ, J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 180-181.

¹¹⁶ PROCHÁZKOVÁ P. Drahé svatby ruínují chudé Afghánce. *Lidové noviny*. [online] 2011, 2012-8-1 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1175-drahe-svatby-ruinuji-chude-afghance.htm>

Před zahájením transformačních změn v souvislosti s VŘSR po roce 1917 bylo u Kyrgyzů poměrně běžné mnohoženství a zároveň bylo velice obvyklé uzavírat sňatek v nízkém věku (dívkám mohlo být i 12 let, chlapcům 18 let; v 15 letech byly dívky považovány za staré panny). Chudší muži však nemohli uzavírat manželství v nízkém věku, museli totiž čekat, až jejich příbuzní, nebo oni sami nashromáždí dostatek prostředků na zaplacení *kalymu* za nevěstu (výše platby za nevěstu).¹¹⁷

Obyvatelstvo Kyrgyzstánu se v době před VŘSR vykazovalo značnou endogamií. Přestože příliv evropských etnik do oblasti Střední Asie (tehdejšího Turkestánu) je možné datovat už od 19. století, etnicky smíšené sňatky (mezi nově příchozími a původním obyvatelstvem) obvyklé nebyly. Sňatky se uzavíraly pouze uvnitř vlastní skupiny. Skupiny obyvatel rozdělené na základě náboženského vyznání se vyznačovaly také svoji endogamií. Např. muslim by si nevzal ženu vyznávající pravoslavné křesťanství. Odlišná kultura a způsob života pastevců a usedlých zemědělců vedl k tomu, že příslušníci těchto skupin sňatky mezi sebou téměř také neuzavírali.

Sovětské období

Počet sňatků stejně jako věk snoubenců se v průběhu let měnil. Od druhé poloviny 60. let až do počátku 90. let počet uzavíraných manželství stoupá, věk novomanželů se v sovětské době pohyboval okolo 16 let u dívek a 18 let u mužů. Posléze se postupem času uzákonila hranice uzavírání sňatků na 18 let, ale přesto se část sňatků týkala novomanželů mladších. Sovětské pořádky postupně téměř vymýtily mnohoženství a částečně i další praktiky, které zcela omezovaly lidem vstupujícím do manželství samostatný výběr partnerů.

Rusové po Kyrgyzech začali chtít potvrzení o svatbě z úřadu. Mnoho novomanželů tak však neučinilo, potvrzení pro ně nebylo potřebné, stačilo, že je jako manžele bralo jejich okolí a nepotřebovali k tomu žádný papír.

Po 2. světové válce se začaly objevovat případy o uzavřených manželstvích, především mezi místními muži a ruskými ženami. Avšak smíšené sňatky byly stále výjimečné i v dobách SSSR.¹¹⁸ Sovětské sčítání z roku 1989 ukazuje, že Kyrgyzů (mužů) bylo ze všech sovětských národností nejméně v „mezinárodním“ manželství (pouze 6,1 %) a u žen toto číslo bylo ještě menší – 5,8 %. A nejčastěji se pak stalo, že v takovém manželství se „cizinec“ v manželství naučil kyrgyzsky a i své děti učil kyrgyzskou kulturu.¹¹⁹

Slyšely jsme jeden příběh o smíšeném manželství, kdy otec vypravěče bojoval za 2. světové války na Zakarpatské Ukrajině, tam byl raněn a zamiloval se do své ošetřovatelky, která byla Maďarka. Muž zde zůstal a oženil se s ní. V roce 1971 přijel na měsíc zpět do

¹¹⁷ HERMANNOVÁ Z. *Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v jižním Kyrgyzstánu, oblast Batken*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2012, str. 64.

¹¹⁸ KOKAISL, P. *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU, 2011, str. 138. (NOSTALGIE : Váz.).

¹¹⁹ CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/10.htm>

Kyrgyzstánu, tři měsíce zde pracoval na stavbě cesty. Po této době strávené ve své vlasti se sem chtěl i se svoji ženou vrátit. Náhle však na Ukrajině zemřel a je tam pochován.

Pokles uzavírání sňatků v 60. letech byl způsoben následky druhé světové války. Děti narozených během války bylo méně, což se projevilo i v nižším počtu sňatků v 60. letech, které v této době lidé narození během války uzavírali. V následujících letech se nerovnováha ve věkové sestavě vyrovnává a počet sňatků se vrací na stejný počet jako před válkou, dokonce jejich množství roste, a to až do roku 1991, kdy Kyrgyzstán získal nezávislost na Sovětském svazu. Kyrgyzové se začali po vzoru Rusů rozvádět.¹²⁰ Jednou z žen, která se k takovému, v té době jistě zavrženíhodnému činu odhodlala, byla Kaliyjan Januzakova (*1928, Ak Bashat): „Byla jsem vdaná dvakrát. Moje první manželství bylo silně založené na kyrgyzské kultuře - neměla jsem na výběr. Moji rodiče mi našli manžela, kterého jsem nikdy neviděla, než se stal mým manželem. Žila jsem s ním po dobu tří let. Bylo mi 20 let, když jsem se rozvedla. Mého druhého manžela jsem si vzala, když mi bylo 27 let a žila jsem s ním 50 let. Měla jsem s ním 10 dětí: pět dcer a pět synů, z nichž každý získal vyšší vzdělání.“¹²¹

Postsovětské období

Podle současného zákona musí být manželům minimálně 18 let. Existuje možnost snížení věkové hranice, ale pouze ženám a ne více jak o jeden rok. Průměrný věk novomanželů se zvýšil na dnešních 20 let u dívek a 26 let u mužů. To souvisí s tím, že základní škola trvá v Kyrgyzstánu 11 let. Jakmile dívka vyjde školu, je jí právě 17 nebo 18 let a pokud nechce pokračovat ve studiu například na univerzitě, snaží se co nejdříve vdát. Věk nevěsty je na jihu obecně nižší – požaduje se, aby se dívka vdávala v 19-20 letech, pokud je jí více, už je *kara daly* („černá záda“, u nás stará panna) a uzavřít sňatek je pro ni velice obtížné. Mnoho manželství je dnes uzavíráno po vzájemné dohodě manželů, otcovský souhlas je stále požadován ze zvyku, aby se udrželo zdání, že pořád funguje tradice dohodnutých sňatků. Ze stejného důvodu probíhají i únosy nevěst, ty tradiční však nevylučují dobrovolnost uzavírání sňatků.

Ještě v 80. letech 20. století byly únosy naprosto běžné a dnes nejsou výjimkou, ačkoli jsou postaveny mimo zákon z důvodu porušování osobní svobody. Například i státní zaměstnanci nebo milicionáři si takto nelegálně unášejí ženy. Rozdílem oproti minulosti je postupné placení *kalymu* (dříve byl sňatek uzavřen teprve po splacení celého *kalymu*).

Nechuť uzavírat sňatek s partnerem jiného etnika přetrvává dodnes. Ani v dnešní době není zcela běžné, že by Kyrzové/Kyrgyzsky uzavírali sňatky s jinými příslušníky etnik. U většiny Kyrgyzů v Kyrgyzstánu je žádoucí uzavírat sňatky mimo vlastní rod, nebo alespoň

¹²⁰ HERMANNOVÁ Z. *Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v jižním Kyrgyzstánu, oblast Batken*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2012, str. 64.

¹²¹ ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

podrod. Není však neobvyklé nalézt v novinách inzerát znějící na téma: „Žena/muž hledá cizince/cizinku (z Evropy nebo Ameriky), který/á si mě vezme a odveze si mě s sebou domů, pryč z Kyrgyzstánu“. Lidé si myslí, že v Kyrgyzstánu nemohou být šťastní a že musejí odjet do „zemí zaslíbených“. V tomto případě jim sňatek s cizincem v žádném případě nevadí.

Kvůli vysokému poklesu životní úrovně, odchodu nepůvodního obyvatelstva do zahraničí a kvůli masové migraci původního obyvatelstva v zemi se počet sňatků krátce po získání nezávislosti propadl na úroveň počtu sňatků v 60. letech. Některé z těchto faktorů vedly mladé a střední věkové skupiny k odložení sňatků a u starší věkové skupiny k odkladu uzavření druhého sňatku. Zároveň vrůstající nejistota životní strategie vede k nárůstu počtu neregistrovaných sňatků.¹²²

Shrnutí

Instituce manželství prošla od svého počátku velkou proměnou. Věk nevěst a ženichů se zvýšil, ztrácí se vliv rodičů, kteří sňatky svých dětí dohadují, dnes není neobvyklé se rozvést, vládne zde stále nechut' vstupovat do manželství s příslušníky cizích etnik atd. Některé prvky provázající svatbu však zůstaly neměnné. K únosům nevěst stále dochází, zvyšuje se počet neregistrovaných sňatků, *kalym* za nevěstu je i dnes požadován, i když v menší míře a dá se i splácet.

4.3.5 Bydlení

Předsovětské období

Za typické středoasijské obydlí se považovala vždy jurta, což je slovo převzaté z ruštiny. V turečtině znamená jurta vojenské ležení a vše, co s ním souvisí. Jurta je kyrgyzský symbol historie, je to rodinná památka. Kyrgyzové nazývají jurtu *boz uj* (*bozö*), nebo prostě dům – *uj*. V mongolštině je ekvivalentem slovo *ger*, v ruštině pak *kibitka*.

Jurta bývala mezi Kyrgyzy hlavním typem obydlí, byla základem hospodářství, které bylo především na bázi kočovného a polokočovného pastevectví. Obkrouhlý plstěný stan, popsán již ve 13. století evropskými cestovateli, se od té doby v podstatě moc nezměnil. Vybavení jurty bylo závislé jednak na movitosti jejich majitelů a jednak na podmínkách, ve kterých rod kočovníků žil. U nejbohatších Kyrgyzů byla jurta bohatě zdobena koberci a čínskými látkami, zatímco uvnitř jurty většiny ostatních Kyrgyzů bývalo velmi málo vybavení, většinou bez rozvěšených koberců a s naházenými věcmi osobní potřeby.¹²³

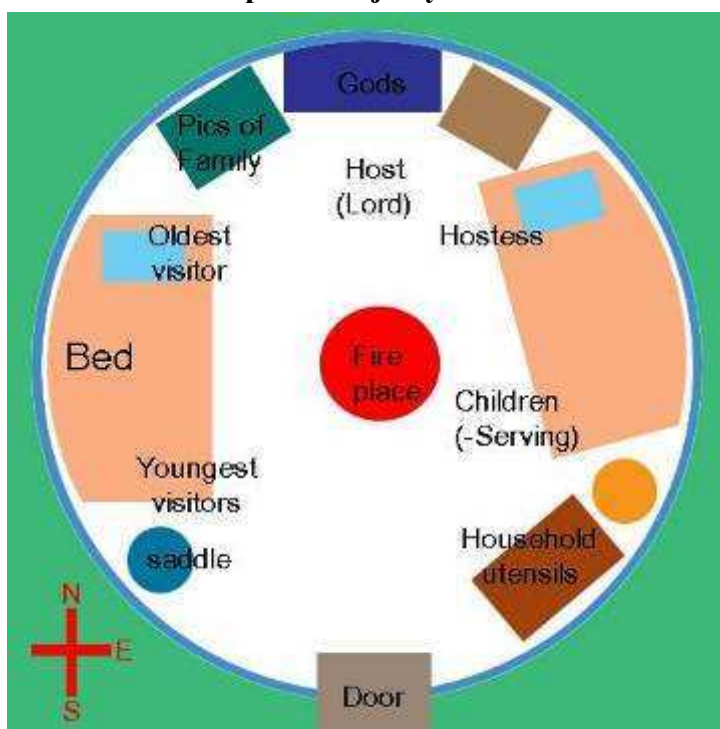
¹²² HERMANNOVÁ Z. *Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v jižním Kyrgyzstánu, oblast Batken*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2012, str. 64-65.

¹²³ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 37.

Považovalo se za velice neslušné, jestliže se při vstupu do jurty šláplо na práh nebo se někdo dotknul některého z provazů jurty. Okolo byly rozprostřeny koberce a polštáře, na kterých se sedělo nebo leželo. Jako dveře mohl být použit plstěný závěs či dřevěné dveře. Lidé si nechávali záležet, aby byly různě zdobenы – používaly se ornamenty, malby nebo rytiny. Na vrcholku byla pohyblivá záklopka, sloužící k větrání. Pod stropním otvorem uprostřed jurty se nacházelo ohniště, které tvořilo centrální osu obydlí. Když hořel uvnitř oheň, právě tudy odcházел kouř. Proto se tomuto místu dosud říká „kouřová díra nebo otvor“ nebo vznešeněji „okno do nebes“. Někde se v jurtách topilo dřevěným uhlím, avšak většinou sušenou mrvou. Někdy se objevovala malá kamna z vepřovic s plotnou.¹²⁴

V jurtě měla každá osoba i věc přesně určené místo. Východní část jurty byla určena ženám, západní půlka byla zase mužskou částí, tam také sedávali hosté. Čestné místo bylo přímo u ohniště resp. u kamen. Omladina seděla společně s čerstvě narozenými domácími zvířaty u dveří. Sedla, zbraně a provazy byly na mužské straně. Kuchyňské náčiní, máselnice, kolébka na straně ženské. Většinou to byly ženy, kdo stavěl jurtu, ačkoliv muži někdy pomáhali. Součástí věna nevěsty bývala obvykle i jurta pro nový manželský pár. Toto rozdělení je ztvárněno na obrázku č. 1.

Obrázek č. 1. Rozdělení prostoru jurty¹²⁵

¹²⁴ FAEGR T. Zelte, die Architektur der Nomaden. Hamburg: Papyrus Verlag GmbH, 1980. In SPRADO A. *Jurta - stan nomádů centrální Asie a Středního východu*. [online] 2005 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.yourtent.com/torvald.htm#uvnitř%20jurt>

¹²⁵ ŠÍMA, J. O kyrgyzské jurtě. *Společnost přátel Mongolska*. [online] 2008 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.spm.chytry.cz/view.php?cislocianku=2008060004>

Jurta mívala pro pastevece velice mnoho předností, často se říká, že je to nejlepší vynález, který Střední Asie stvořila. Je v ní nejvyšší možný vnitřní prostor, má aerodynamickou konstrukci, rám stanu drží sám o sobě, často venku nepotřebuje ani ukotvit, v zimě je vnitřek teplý a v létě zde proudí stálý chladivý průvan - díky možnosti vyhrnutí plátěné stěny, je vodotěsná i v hustém dešti. Jurtu lze snadno složit a dá se s ní cestovat, provádí se s ní snadná manipulace - posouvání bez skládání, je snadné ji přepravit na větším autě. To vše z ní dělalo unikátní příbytek.¹²⁶

V Kyrgyzstánu nebylo v této době obvyklé vidět postavený cihlový dům. Výjimku tvořila oblast Talas díky Němcům, kteří se sem přestěhovali v největší míře z Ukrajiny. Příchod Němců do carského Ruska je možné počítat od doby vlády německé kněžny Kateřiny (provdané za cara Petra III.), pozdější carevny Kateřiny Veliké. Ta již v roce 1763 nabídla Němcům, jako svým krajanům, přestěhování do carského Ruska, kde jim zajistila daňové úlevy a náboženskou svobodu v zemi. Pro ty, kteří se přestěhovali do oblastí střední Asie, však bylo těžké dostat se zpět.¹²⁷ Němci zde postavili cihlové domy, za které by se nemuseli Kyrgyzové stydět ani o sto let později. Do svých domů Němci zabudovávali ojedinělý prvek – zdobená vrata. Taková vrata musela být zdobená ornamenty, velká a okázalá, sladěná se štíty domů. Vznikly zde dva velké rozdíly mezi etniky – Němci žijící v domech a naproti tomu Kyrgyzové v jurtách. Díky vlivu německého stavitelství posléze začali cihlové domy stavět i Kyrgyzové.

Sovětské období

Výstavba domů se stala typickou až pro sovětské období, do té doby často bývaly vesnice pouhým shlukem několika jurt. Ve třicátých letech 20. století vzniklo přes 400 nových vesnic a byly tak postaveny desetitisíce nových domů.¹²⁸ Lidé začali upouštět od těžkého života v jurtách a stěhovali se do nově postavených domů a bytů sovětského typu, kde jim byl nabídnut pro ně do té doby nepředstavitelný komfort. V jurtách zůstali bydlet pouze pasteveci a i oni své jurty opouštěli a v horách si stavěli obydlí na léto (na *džajló*) a na zimu na zimovištích.

Vnitřek domu si však Kyrgyzové upravili k obrazu svému. V domě bývaly 3 až 4 místnosti, které vnitřkem připomínaly vybavení jurty. Na stěnách jsme nejčastěji našli připevněné koberce (ručně tkané z *feltu* nebo modlitební), uprostřed místnosti se zachovávalo maximum volného prostoru. V domech se nejčastěji prostíralo na zemi nebo později na nízkém stolku, kolem kterého se sedělo na zemi. Po místnostech je rozložena spousta dek a polštářů. Stolek se po jídle uklízel ke stěně, právě kvůli volnému prostoru. Jednalo se tedy o

¹²⁶ FAEGR, T. Zelte, die Architektur der Nomaden. Hamburg: Papyrus Verlag GmbH, 1980. In SPRADO A. *Jurta - stan nomádů centrální Asie a Středního východu*. [online] 2005 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.yourtent.com/torvald.htm#uvnitř%20jurt>

¹²⁷ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 87.

¹²⁸ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *c.d.*

stejně stolování jako v jurtě. Obyvatelům domů stačila na spaní vrstva několika dek položených na zemi, které se přes den uklidily do volného kouta, aby nepřekážely v prostoru pokoje. Opět nalézáme stejné prvky jako v kyrgyzské jurtě. Od příchodu televizoru do Svazu nemohl tento přístroj téměř v žádném domě chybět.

Díky Němcům, kteří se přestěhovali nebo byli za 2. světové války deportováni do oblasti Talasu, zde pokračovala výstavba domů evropského stylu. To potvrzuje Abdysh Asanov (*1925, Ken-Aral): „*Já osobně jsem považoval Němce za přátele, ne nepřátele. Zvláště po válce byli opravdu užiteční kyrgyzskému lidu - mám na mysli ty, kteří byli násilně posláni do naší vesnice. Například, dokud nepřišli Němci, Kyrgyzové nevěděli, jak stavět domy, do té doby jsme prostě žili v jurtách.*“¹²⁹

Postsovětské období

Nečastějším bydlením v Kyrgyzstánu v dnešní době nejsou jurty, ale domy či byty v městských panelových domech. Domy bývají postaveny nejčastěji v ruském stylu. Do nedávné doby bychom marně hledali dvou a více patrové domy, ale dnes se s tímto evropským stylem můžeme setkat i na vesnicích. Lidé, kteří nemají dostatek peněz (těch je většina) si svůj dům postaví svépomocí. Cihly si často vyrábějí sami (šlape se po nich a nechávají se uschnout) nebo si je nechávají dovážet z Uzbekistánu, protože v Kyrgyzstánu a v Rusku se tak kvalitní nevyrábějí. Statek či farma bohatších Kyrgyzů může znamenat více domů – jeden pro normální chod rodiny a hospodářství a druhý jako reprezentativní prostory pro návštěvy. Nesmí zde chybět také *saraj* (hospodářské stavení pro zvířata), kterých může být více. Rodiny, které vlastní dům v horách, si někdy mohou dovolit i tzv. druhý dům, který se nachází v nejbližší vesnici. Existuje jedno kyrgyzské přísloví: „Jeden rok pracuješ, postavíš si dům. Další rok pracuješ, koupíš si auto. A následující rok, co pracuješ, si pořídíš manželku.“

Domy v okolí Talasu jsou v současnosti často na prodej, zůstaly prázdné po Rusech, kteří se po rozpadu SSSR vrátili do Ruska a některé ještě z dob, kdy odsud odešli Němci. V Talaské oblasti jsou téměř všechny poznamenány vlivem Němců a neobvykle zdobená vrata zde nalezneme stále. Kyrgyzům stačí, když budou stát vrata, plot už často kolem vrat a pozemku nebývá. Tímto způsobem Kyrgyzové v Talaském údolí ukazují své bohatství a i když je jejich dům téměř na spadnutí, hlavní je, že mají perfektní vrata.

Vybavení domů se od sovětské doby v ničem zásadním nezměnilo – stále se stoluje u nízkého stolku, na stěny se připevňují koberce, spí se nejčastěji na zemi na vrstvách dek, i když sem pomalu postele začínají pronikat. Kuchyně bývají vybaveny maximálně ledničkou,

---

¹²⁹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

popř. troubou na pečení, do domu stále nebývá zavedena voda a záchod se také nachází venku.

Vybavení domů a bytů se ale přeci jen v něčem ozvláštnilo. Několikrát jsme se setkali s darovanými věcmi, které si Kyrgyzové rádi schovávají v původních obalech (zabalené ještě v igelitech) a nepoužívají je. Určité „moderní“ prvky jsou odkoukané z televize (dlouhé záclony až na zem), někdy jsou v domě nainstalovány pro efekt, ne pro užitečnost (nové umyvadlo s kohoutky, které na první pohled nebylo nikdy používáno, mělo utržený jeden kohoutek).

Městské byty mohou být zařízené buď v ruském, nebo evropském stylu. Evropský styl již zahrnuje normálně vysoký stůl s židlemi a také nám známé postele na spaní, nalezneme zde normální WC; koupelnu – i když ta má někdy své zvláštnosti, které západního člověka překvapí; typické obývací křesla, které měly v domech naše babičky, plné skleniček, hrnečků a porcelánu – dokonce i z Československa; apod.. Není neobvyklé nalézt v novinách inzeráty, které nabízejí *evroremont*. Pod tímto slovem se skrývá přebudování ruského typu bytu (umakartové jádro koupelen) na evropský typ (zděné jádro a koupelna podle evropských standardů, jak je známe).

Ani dnes však jurta neztratila svůj význam při práci pastevců a kočovníků při každodenním životě. Někteří pastevci ji však nahradili jiným obydlím (*vagončik* – maringotka, *palatka* – stan). Podle tradice se zde pořádají rodinné oslavy, oslavují se výročí. Jurta toleruje mrtvé na jejich poslední cestě, konají se zde pohřební rituály a drží se také smutek za mrtvé. V jurtách zařízených v tradičním stylu se vždy pořádají mezinárodní veletrhy, výstavy, atd. Jsou dodávány do jiných republik jako letní sezónní bydlení či letní domy. Jurta také může sloužit jako provizorní bydlení – např. při stavbě domu je na zahradě postavená jurta, kde bydlí rodina, která dům staví. Je možné jurtu navštívit jako zákazník restauračního zařízení či obdoby Café, kde podávají kyrgyzské pokrmy a nabízejí kumys, čaj, atd. Jurty se dají buď vyrobit na zakázku, nebo mnohé z jurt jsou již dnes sériové výroby. V Kyrgyzstánu přijde jurta na 2 až 3 měsíční průměrné platy.

Kyrgyzské jurty existují ve dvou variantách. Hlavní rozdíl nalezneme ve tvaru kupole. Na severu Kyrgyzstán (kromě Talaského údolí) tvar kopule se blíží kuželovitému. Na jihu Kyrgyzstánu a v oblasti Talasu, kopule je plošší a má polokulový tvar v důsledku vyššího ohýbání spodních pólů kopule. Různé jurty i dekorace - vnější a vnitřní, jsou jasně rozdílné v severní a jižní části země. Výzdoba odráží umělecký vkus lidí, jejich etnické vazby, staletí dodržování přísných zvyků a tradic. Řemeslníci dělají všechny prvky jurty ze dřeva a ručně velmi primitivními nástroji.¹³⁰

Co se týče vybavení a rozdělení věcí v jurtě, prošlo určitou modernizací, lidé si jurtu pro moderní život v Kyrgyzstánu upravili. Uprostřed jurty je sice místo určené ohništi, ale oheň uprostřed jurty bychom v dnešní době hledali stěží. Pokud se ale přece ještě někde

¹³⁰ ALYMBAJEV B. *Jurta kirgizov v prošlom i nastojaščem*. Kočevoje žilišče narodov Srednej Azii i Kazachstana. Moskva: Nauka, 2000. str. 92-107. Central'noaziatskij istoričeskij server. [online] 1999-2007 [cit.2012-10-12]. Dostupné z: <http://www.kyrgyz.ru/?page=284>

zachoval, tak na něm bývá železná trojnožka na vaření. Dnes se používají litinová kamna, která mají z jurty vyvedený komín, takže do ní nepronikne zima. V současnosti jsou v Kyrgyzstánu upřednostňovány dřevěné podlahy, ale i ty bývají pokryty filcovým koberci. Do jurt je se také začaly instalovat přípojky na elektrickou síť, takže zde můžeme najít i trouby na pečení, nabíječky na mobil a především televizi a jiné moderní vymoženosti. Vstup je většinou směřován na jih nebo jihovýchod, tedy na opačnou stranu, než odkud vane většinou vítr. Naproti dveřím se v současnosti nachází většinou rodinné fotografie a rádio. Na stěnách jsou zavěšeny skříňky a rozvinuté koberce, u stěn postaveny dřevěné bedny, kožené pytle a vaky. Nalezneme zde střetnutí tradičního kyrgyzského života s jeho moderní podobou.¹³¹

Shrnutí

Z kočovného a polokočovného národa se během staletích pomalu začal stávat usedlý národ. Bylo to způsobeno několika faktory. Za prvé Kyrgyzové odkoukali pohodlný život v domech, které začali Němci stavět již na konci 18. století. Za druhé díky Sovětskému svazu, který vydal opatření směřující k omezení kočovnictví a přivodil počátkem třicátých let radikální snížení stavů ovcí. SSSR se snažil kočovníky přetvořit na usedlé obyvatele měst a začal ve velkém stavět panelové domy. Za třetí Kyrgyzové jako mnoho národů na světě se chtějí přiblížit modernímu životu, tj. v tomto případě evropskému stylu bydlení. Tím pádem se opouští tradiční život v jurtách a nastupuje nové moderní bydlení v domech či bytech.

4.3.6 Kyrgyzská kuchyně

Předsovětské období

Kyrgyzskou kuchyni ovlivnily stravovací zvyklosti okolních kultur – na jihu Uzbeků, Tádžiků, na východě Ujgurů, Dunganů a na severu především Rusů a Ukrajinců. Na stravovacích zvyklostech je patrný určitý posun k větší pestrosti jídel – dříve se vařil pouze *bešparmak* a *kalama*, ale základem stravy byla především mléčná jídla. *Bešparmak* se skládal z nudlí (vyráběných ručně doma), které se smíchaly s vařeným masem, nakrájeným na malé kousky a podával se středně pikantní omáčkou. Vývar se pak vylil na směs. „*Besh*“ znamená pět a „*barmak*“ prsty. Což znamenalo, že se jedlo pouze rukama, ostatně jako v této době všechno jídlo. *Kalama* je plochý nekvašený chléb (ve směsi není droždí) rychle pečený na horní části železných kamen (pecí).

V kyrgyzské kultuře mnoho jídel mívalo zvláštní, rituální význam, a bylo spojeno s konkrétními kalendářními svátky. Ačkoliv jsou tyto pokrmy velmi zajímavé, bohužel se

---

¹³¹ FAEGR T. Zelte, die Architektur der Nomaden. Hamburg: Papyrus Verlag GmbH, 1980. In SPRADO A. *Jurta - stan nomádů centrální Asie a Středního východu*. [online] 2005 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.yourtent.com/torvald.htm#uvnitř%20jurtý>

mnoho z nich zapomíná, a nepřipravuje se, zatímco některé, které dříve měly rituální význam, ztrácí svou původní důležitost a postupně se mění v každodenní pokrmy.¹³²

Kyrgyzové v této době neznali chleba, nejedli ho. Na stole bychom ho v této době hledali marně. Masa bylo v jejich stravě také poskrovnu, protože bylo drahým artiklem a nesmělo se s ním plýtvat. Nejčastěji se jednalo o maso skopové a koňské. Jedlo se pouze při zvláštních příležitostech – návštěva hosta, narození dítěte, *toj*, pohřeb, apod.. Ovce měly v kultuře Kyrgyzstánu vysoké postavení a Kyrgyzové uměli využít každou část zvířete.

Jídlo se ve Střední Asii dělí do tří různých skupin: jídla, která pochází od kočovných národů, jako jsou Kyrgyzové (hlavně maso, mléčné výrobky a pečivo); strava tureckých národů (Uzbekové a Ujguři) obsahující např. *pilaff*, *kebab*, nudle a těstoviny, dušená masa a komplikované pečivo a chléb; a pokrmy, které přicházejí z jihu (Írán, Indie, Pákistán a Čína) s více kořením a bylin.

Pastevci byli velmi pohostinným národem, vždy rádi pozvali hosty do svého obydlí. Bylo zvykem, že kdokoliv se u nich zastavil, měl nocleh a jídlo zadarmo. Na počest hosta se porazila nejčastěji ovce. Většinou platilo, že se celá vařila ve velkém *kazanu* (velký kulatý hrnec) pár hodin. Hosti dostali jako první ty nejvybranější kosti. Čestný host býval obdarován hlavou, a podle tradice by měl sníst ovčí oči. *Aksakalům* náleželo sníst stehenní kost (*jambash*) starší ženy dostaly tučný ocas (*kuiruk*). Nohy a ramena byly rozděleny mladým dospělým a menší kosti byly vyhrazeny pro snachu paní domu. Některé maso se nakrájelo na kostičky a smísilo se s vařenými nudlemi.¹³³

Při stolování platila určitá pravidla, která se musela dodržovat. O obsluhu při jídle se má starat žena (*chazajka* – paní domu). Pokud jsou přítomni hosté, obslouží se jako první nejstarší ze všech (*aksakal* či matka od *chazaje*), potom host – žena, host - muž, *chazaj*, *chazajka*, děti. Úplně nejnižší v rodinné hierarchii byla právě snacha matky domu a její děti, které si braly jídlo až poté, co ostatní dojedli, pokud na ně něco zbylo.

Nejtradičnější z celé kyrgyzské kuchyně je s určitostí *kumys*, což je kobydí zkvašené mléko. Výroba *kumysu* byla časově poměrně náročná. Kobyly se celý den držely u pastevců a jejich obydlí. Hřibata zde byla přivázaná z toho důvodu, aby se kobyly nezaběhly. Kobyly se přihnaly k hřibatům, která se trochu napila, a pak již v dojení pokračoval člověk. Kobyly dojily ženy šestkrát denně asi každé 2 hodiny. Od jedné kobyly se získalo za jedno dojení asi 0,5l mléka. Mléko se nalévalo do *saby* (nádoba vyrobená z vyčištěné ovčí/kobydí kůže, která uzřeným spálením borových větví dodá *kumysu* zvláštní vůni a chuť). V *sabě* se mléko tlouklo dřevěnou palicí, které se říká *bišpek*. Když se mléko do *saby* večer nalilo a patřičně dlouho tlouklo (celkem muselo dostat kolem 2000 ran), tak se ráno mohl *kumys* pít. V roce 1840 zjistili ruští lékaři, že *kumys* má léčivé vlastnosti a používal se k léčbě tuberkulózy, anémie, chronických plicních chorob a gynekologických a kožních onemocnění. Po celém

¹³² National Cuisine. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/National-Cuisine_89.htm

¹³³ Dishes. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Dishes_180.htm

Kyrgyzstánu vzniklo 16 zvláštních sanatorií, kde se pacienti léčili spoustou čerstvého vzduchu, cvičení a *kumysu*.¹³⁴

Sovětské období

Za Sovětského svazu se přístup k tradiční kyrgyzské kuchyni samozřejmě pozměnil. Především nejvíc tuto kulturní oblast zasáhly světové války. Co se během druhé světové svátky muselo jíst, vyprávěl Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „*Během války museli lidé jíst jiné potraviny než dříve - pokud se daly za potraviny považovat – neměli možnost jíst nic jiného. Byly případy, kdy lidé shromažďovali kobylky, smažili je a jedli je. A někdy lidé jedli at-kulaks (divokou trávu) a kořínky. Vláda nebyla schopna se vypořádat s našimi problémy - jejím jediným zájmem bylo porazit Němce. Takže lidé si našli způsob, jak přežít na vlastní pěst.*“¹³⁵ V této době se nedá hovořit o žádném pestrém stravování, lidé jedli, co si vypěstovali (pokud jim to vláda nezabavila pro vojáky bojující na frontě) nebo někde našli.

Sovětská doba přinesla do kyrgyzské kuchyně nemálo změn ve stolování a vaření. Hlavní artikl, který se s příchodem Rusů ujal, byl chleba. Dnes již tradiční plochá, kulatá *lepjoška* se začala objevovat nejen na svátečních tabulích, ale i při každodenním stravování. Mimo města jsme ni narazili téměř všude. K jídlu se obvykle rozlomila na menší kousky, nekrájela se nožem a nikdy se neumísťovala na stůl vzhůru nohama. Dalším pokrmem, ovlivněným příchodem Rusů jsou *bliny*. Jedná se o ruský pokrm, palačinky válcované a plněné masem, *tvorakem* (druh tvarohu), nebo džemem. Lidé si také velmi oblíbili *pirožky*, což je ploché těsto plněné masem, brambory, zelím nebo někdy vůbec ničím. Jídlo s názvem *pelmeni* vzniklo z ruských *raviol*, které byly podávány ve vývaru nebo bez něho, a obvykle se zakysanou smetanou.

Ruský vliv zasáhl i způsob stravování Kyrgyzů. Lidé se „začali zvedat ze země“ a postupně usedali ke stolům. V restauraci jste tedy mohli narazit na dvě různé možnosti stolování: tradiční sezení na zemi pouze na polštářích, kdy jídlo mohlo být poskládáno na zemi (možný byl ubrus) nebo na nízkém stolku, nebo jako v evropském stylu u vysokého stolu a sezení bylo na židličkách.

V Kyrgyzstánu lidé nebyli zvyklí pít alkohol. Stačil jim *kumys*, který pár procent alkoholu obsahuje, ale není to žádný tvrdý alkohol. Rusové ale do Kyrgyzstánu přivezli vodku, která se v obrovské míře distribuovala na celém území. Lidé začali své problémy řešit vodkou a v zemi se začal zvyšovat alkoholismus.

Postsovětské období

¹³⁴ Drinks. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-31]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Drinks_181.htm

¹³⁵ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

Kyrgyzové zůstali po všechna staletí stále velmi pohostinnými lidmi, ať se jedná o pastevce nebo lidi z města. Pokud vás pozve kyrgyzská rodina na večeři, pak byste měli přinést malý dárek - nic velkého, například ovoce nebo květiny. S jídlem zacházejte pouze vaší pravou rukou. Na konci jídla se provádí *omiň*. V mnoha domácnostech se při návštěvách konzumuje alkohol (pokud nejde o přísně muslimskou rodinu).¹³⁶

Při slavnostech či v restauracích jsou stoly vždy plné. Není to jako dnešní stolování, kdy se přinese jeden pokrm a po něm další, v Kyrgyzstánu musí stále něco na stole být – bonbóny, rozinky, kostky cukru, sušené fíky nebo sušenky.

Mnoho lidí si k alkoholu našlo velice vřelý vztah. Pije se při jídle, oslavách, pohřbech i při ostatních příležitostech (většinou vodka, pivo či koňak). V poslední době začíná být alkoholismus v Kyrgyzstánu závažným problémem. V zásadě se to týká i drog. Mnoho lidí propadá alkoholu kvůli tíživým ekonomickým podmínkám. Stejný názor na to má Abdysh Asanov (*1925 Ken-Aral): „*V sovětské éře lidé málokdy pili alkohol, když byl život lepší. Ale teď lidé pijí víc a víc, jak roste chudoba. V dnešní době neexistuje žádný svátek, Silvestr, nebo párty bez alkoholu.*“¹³⁷

Tradice spojené se stravovacími zvyklostmi jsou zásadním způsobem ovlivněny prostředím – to, co někteří Kyrgyzové v Kyrgyzstánu považují za typická národní jídla, jiní Kyrgyzové vůbec neznají. Výroba a pití *kumysu* je typická pro severní Kyrgyzstán a pouze menší část jihu, u afghánských Kyrgyzů (ale ani v Tádžikistánu a v Číně) se s touto tradicí nesetkáme – *kumys* tito Kyrgyzové nedělají, ani neznají (podobné je to i s přípravou *plovu* nebo *bešparmaku*). Kyrgyzové v Číně doteď neznají a neví chleba v žádné jeho podobě.¹³⁸

Abdysh Asanov (*1925 Ken-Aral) považuje za své nejoblíbenější jídlo *bešparmak*. Vyjadřuje ale svoji nevoli nad tím, jak se dnes vyrábí a že se lidé (dokonce i on) naučili jíst přiborem. „*Mým oblíbeným jídlem byl vždy bešparmak, který se vyrábí z ručně dělaných kousků těstovin a spoustou masa. Bohužel toto tradiční kyrgyzské jídlo se časem změnilo. V minulosti lidé vyráběli těstoviny ručně, ale teď se prostě koupí předvařené nudle. Moc se mi líbí starý způsob, jakým se bešparmak vyrábí. Moderní bešparmak nemá chuť jako skutečný bešparmak. Také jsem si všiml, že chování lidí se mění. Kyrgyzové jedli téměř všechny druhy*

---

¹³⁶ National Cuisine. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/National-Cuisine-_89.htm

¹³⁷ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹³⁸ KOKAISL P.; KOHOUTKOVÁ P.; MICHÁLEK P. Srovnání kulturních změn u afghánských Kyrgyzů a Kyrgyzů v Kyrgystánu. Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. *Antropowebsin* 2/2010. [online] 2012 [cit.2012-11-04] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/srovnani-kulturnich-zmen-u-afghanskych-kyrgyzu-a-kyrgyzu-v-kyrgystanu>

*potravin rukama. Nyní mnoho lidí - dokonce i já - jí buď lžící, nebo vidličkou. Kromě bešparmaku rád jím pokrmy z masa a čas od času piji alkohol.*¹³⁹

U mnoha Kyrgyzů se však stále může zdát jejich jídelníček málo pestrý – ve všední den je základem chléb a čaj, doplňkově smetana a máslo.¹⁴⁰ Chlebě však nalezneme v Kyrgyzstánu širokou škálu. Nejčastější druhem chleba je *kalama*, která se jí v jurtech na *džajló*. Běžná strava obyčejného Kyrgyzyze stojí na 4 pilířích: 1) chleba, 2) maso, 3) kumys, 4) brambory.

Jídlo se v dnešní době začalo dovážet z jiných zemí, především z Číny (asi jako většina dováženého zboží). Nejen v dřívějších dobách, ale i dnes se lidé snaží na svých polích vypěstovat potraviny, které pak mohou běžně jíst. Spousta lidí v Kyrgyzstánu nemá dostatek peněz, aby si mohla dovolit jídlo, které má ráda. O tom všem vyprávěl Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „V Kyrgyzstánu se objevily potraviny, které se bojím jíst - čínské potraviny, které se rychle šíří naším regionem. Znáám lidi, kteří onemocněli, protože snědli čínské jídlo. To je důvod, proč se snažím, aby se zabránilo konzumaci cizích potravin. Z větší části si naše jídlo pěstujeme sami, protože i moji rodiče se snažili pěstovat vlastní jídlo. Mým oblíbeným jídlem je *beshbarmak*, ale bohužel ho teď nemůžu jíst, protože si to nemůžeme dovolit. Když jsem byl mladší, jedl jsem hlavně jarmu (jídlo vyrobené z obilí, vody, soli a *ajranu*), *ajran*, *maksym* a mléko. Nyní žijeme většinou o čaji a chlebu.“¹⁴¹

Dnešní kyrgyzská jídla

Maso - nejčastěji se v kyrgyzské kuchyni objevuje skopové (především ovčí) maso. Skopové maso má tendenci být více masné, na rozdíl od jiných zvířat, a proto by nemělo být překvapením, že masné maso je často považováno za to nejlepší. (Zde se hodí jedno kyrgyzské rčení – „*Laciné skopové má málo tuku*“). V některých domácnostech a při slavení svátků může být i dnes nabídnuta čestnému hostovi ovčí hlava (zejména oči). Koňské maso je také velmi chutné a při zvláštních příležitostech (především na pohřbech) se podává vařené hostům. Velikým favoritem na venkově (ale k sehnání je i v Biškeku) je *čučuk* - druh salámu vyrobené z koňského masa. Hovězí maso se jí také, ale méně často. Kuřecí se v kuchyni používá zřídka – častěji u městského obyvatelstva než u kočovníků. Vepřové maso se v Kyrgyzstánu nekonzumuje, lze ho nalézt pouze v čínských a ruských restauracích. Někteří

¹³⁹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysch Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysch-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁴⁰ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 72-73.

¹⁴¹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

Kyrgyzové, kteří se k islámské víře nehlásí, si vepřové jídlo ale klidně dají. Čerstvé, sušené nebo uzené ryby potom nalezneme především kolem jezera Son-kul či Issyk-kul.¹⁴²

Bešparmak - patří mezi nejznámější kyrgyzská jídla a vaří se spíše v severní části země. Podává se nejčastěji při jakémkoliv slavnostním shromáždění, když dorazí hosté. Miska tohoto pokrmu se má konzumovat rukama, nejí se s nožem a vidličkou!

Šašlik (kebab) - jedná se o masové kostky na jehle pečené nad uhlíky z hořících větviček. Nejčastěji se dělá ze skopového masa, ale je možné použít hovězí, kuřecí, játra a ojedinele nalezneme i vepřový šašlik. Pokud je maso skopové, pak téměř jistě jeden z kousků na jehle bude čistý tuk (tuk kape na žhavé uhlíky a to má posílit chuť pokrmu). Podává se obvykle se špetkou syrové cibule, octem a *lepjoškou*.

Plov - je původem uzbecký a je rozšířenější na jihu, ale vaří se i na severu. Skládá se z rýže smíchané s vařeným, nebo smaženým masem, cibulí a mrkví (někdy obsahuje i další složky, jako jsou rozinky), a to vše vařené v *kazanu* (velký hrnec) nad ohněm.

Lagman - další uzbecké jídlo, vaří se z plochých nudlí, dušených malých kousků skopového, brambor, mrkve, cibule a bílé ředkvičky. Ruská verze, která se nazývá *šorpo*, ta pak postrádá nudle.

Oromo - tento pokrm obvykle nenalezneme v restauracích, většinou se vaří pouze v domácnostech Kyrgyzstánu. Nalezneme verze s masem i bez masa jako vegetariánské jídlo. Brambory, cibule a mrkev se rozdrť a nanesou se na podložku, kde se vše rozválí do těsta, které se pak zabalí do „rulety“ a dusí se ve speciální pánvi nazývajícím se *kazgun* (v kyrgyzštině *oromo* znamená "ruleta").

Ašlan-fu - dunganský pikantní pokrm z chladných nudlí, želé, octa a vaječ.

Manty - vařené taštičky plněné strouhaným masem (nebo někdy dýní), nebo plněné chrupavkami. Obvykle se konzumují prsty. Maso bývá často mastné.

Bursok - kusy těsta smažené ve vroucím oleji – servírují se jako tradiční "dekorace" na prostřený stůl. Jsou vyráběny ve velkém množství a rozloženy po stole na každé větší oslavě. Hojnost *bursoků* je ukazatelem štědrosti.¹⁴³

Současné kyrgyzské pití

Čaj a káva - čaj (černý – častější na severu, nebo zelený – na jihu) je v Kyrgyzstánu velmi obvyklý a je dodáván v různých formách. Častěji se servíruje spíše v misce než v šálku. Pití kávy do Kyrgyzstánu začíná pronikat, nicméně je stále obtížné objednat si ji v restauraci.

Kumys – zkvašené kobyli mléko s čtyřmi až pěti procenty alkoholu. Výroba *kumysu* se již několik století vůbec nezměnila. Dnes se *kumys* prodáván v létě u silnice v celé zemi, nejlepší se najde u pastevců ve vzdálených horských oblastech. Před pěti-sedmi lety u silnic nikdo

¹⁴² On Food in General. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/On-food-in-general_179.htm

¹⁴³ Dishes. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Dishes_180.htm

kumys neprodával. Odmítnout *kumys* je velmi neslušné. Mnoho lidí věří, že když člověk pije *kumys* 3x denně po 200 ml, je zdravý a jakékoliv zdravotní neduhy se mu vyhnou.

Víno – V Kyrgyzstánu rostou hrozny, ze kterých se vyrábí víno. Nejčastěji víno nalezneme v okolí hlavního města Biškeku. Většina z produkce je docela sladká a návštěvníkům chutná.

Pivo – v současnosti je k dispozici mnoho značek dovážených piv. Německo-kyrgyzská firma Steinbrau vaří pivo německého typu v Biškeku. Většina místních značek je levnější, protože není pasterizováno, tudíž se pivo musí vypít čerstvé (tj. do tří dnů).

Maksim - (*Shoro* je značka, která se prodává ze sudů na ulicích Biškeku) - pšeničný nápoj, který Kyrgyzové rádi pijí v létě.¹⁴⁴

Shrnutí

Kyrgyzové by se dali nazvat jako národ „masový“. V jejich stravě se dnes maso objevuje pravidelně. Záleží však na sociálním statusu člověka, protože je mnoho lidí, kteří si maso mohou dovolit jen při slavnostních příležitostech a obvykle žijí o chlebu a čaji. Sovětská doba přinesla s sebou některé pokrmy, které pocházejí z Ruska. Snažila se také změnit způsob stolování, což se jí v určité míře povedlo – lidé u stolu jedí především v bytech ve velkých městech. Jedním z nejdůležitějších artiklů, který byl dovezen z Ruska a který ovlivnil životy spousty Kyrgyzů, je bezesporu vodka. Alkoholismus se stal velkým problémem mnoha Kyrgyzů. Je však spousta tradičních prvků kyrgyzské kuchyně, které se nezměnily vůbec – např. výroba *kumysu*.

4.3.7 Pástevectví, zemědělství

Předsovětské období

Na území Kyrgyzstánu bylo rozvinuté intenzivní zemědělství i mimo nejurodnější oblasti. Naprostá většina území Kyrgyzstánu byla pásteveckou oblastí, kde z důvodů nepříznivých klimatických podmínek nebylo možné pěstovat ani nejodolnější plodiny.

Cestovatel Valichanov¹⁴⁵ se ve svých cestopisných pracích zmiňoval o způsobech obživy Kyrgyzů v minulosti – dle jeho názoru nebyli Kyrgyzové žijící ve vysokých horách ani zemědělci, ani rybáři, ale byli vždy zručnými lovci. Ve 13. století platili Mongolům daně v kožešinách a velice rozšířené u nich bylo sokolnictví.

Hlavní hospodářskou činností u Kyrgyzů bylo však odjakživa chovatelství hospodářských zvířat, a to pro svou mnohostrannou užitkovost – masnou, mléčnou, získávání kůže, tuku, srsti a zejména ovčí vlny. Ovšem ani v minulosti nebylo základem stravy

---

¹⁴⁴ Drinks. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-31]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Drinks_181.htm

¹⁴⁵ Čokan Valichanov (1835-1865) byl kazašským vědcem, historikem, etnografem, cestovatelem a diplomatem.

kočovníků maso, neboť bylo drahé a tedy vzácné, a to dokonce i u bohatých pastevců, kteří měli stáda hodně početná.¹⁴⁶

Kyrgyzové provozovali také zemědělství vzhledem k dostatku úrodné půdy, a stopách po složitém zavlažovacím systému. V horách se chovali ovce a jaci, v polopouštních oblastech kozy, ovce a velbloudi a na nížinných pláních a náhorních planinách koně, krávy a ovce. Velbloud byl sice pro kočovníky užitečný, ale nejcennějším zvířetem zůstal, a stále zůstává, kůň. Po staletí byly koně a ovce hlavní měnou, za kterou se nakupovalo zboží, zbraně nebo se dokonce získala manželka. Nenáročný, zdravý a odolný kůň se spokojil s jakoukoliv pastvou. Když bylo třeba, našel si trávu třeba i pod sněhem. Měl by se jistě pohybovat v horách a dokázat zvládnout i sto kilometrů za den. Kdo neměl koně, nebyl stepním nomádem. Děti se posazovaly do sedla koní a učily se jezdit na koni téměř hned, jak se naučily chodit. Mít však jen jedno zvíře dříve nestačilo. Nezřídka vlastnila jedna pěti či šestičlenná rodina deset, patnáct, případně padesát nebo sto koní.¹⁴⁷

Hory mají silný vliv na každý aspekt života Kyrgyzů. Toto tvrzení je pravdivé, pokud hovoříme také o jejich tradičním národním kroji. I když je v zemi kontinentální klima, kočovný život ve vyšších nadmořských výškách znamená, že teploty se mohou v průběhu dne dramaticky změnit. V důsledku toho se i v létě často nosilo teplé oblečení. Pastevci chodí po horách v tradičním *čapanu* neboli kožichu. Nosilo se několik vrstev oblečení, což značně přidávalo tělu na objemu. Polstrovaná vesta z *feltu* - bez rukávů – byla další vrstvou, která mohla být přidána nebo odstraněna v závislosti na teplotě. Pro kočovný životní styl života bylo také důležité, že oblečení nesmělo bránit v pohybu, jízdě na koni, nebo při ošetřování zvířat.¹⁴⁸

Sovětské období

Kočovný způsob života byl tak hluboce zakořeněný do kyrgyzské psychologie, že ani komunistický systém v čele s kolektivizací nedokázal (a nakonec nechtěl) změnit tento systém. Většina Kyrgyzů nikdy plně nepřijala komunistickou politickou filozofii, zůstali nejméně zpolitizovaní ze všech středoasijských národů. Říká se, že kočovná tradice je tak silná, že až po smrti, když je *čaban* pohřben, skončí pro Kyrgyzy jeho putování.¹⁴⁹

Pastevectví jako způsob získávání obživy v oblastech, kde nebyla možná intenzivní rostlinná výroba, procházelo již od počátku 20. století množstvím zásadních změn, které hluboce ovlivnily celou kulturu společnosti. Zdaleka největší podíl potravy pastevců tvořilo mléko a mléčné výrobky. S pěstováním se v těchto oblastech začalo až v sovětských dobách

---

¹⁴⁶ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 35-36.

¹⁴⁷ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 32.

¹⁴⁸ Traditional Costume. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/Traditional-Costume_86.htm

¹⁴⁹ The Nomadic Kyrgyz. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Nomadic-Kyrgyz_82.htm

po vyšlechtění odrůd, které byly schopné snášet místní drsné prostředí. Pastevci se museli přizpůsobovat změněným politickým podmínkám – nejprve po revoluci v roce 1917 a následně kolektivizaci, která byla spojena i s násilným usazováním kočovníků, a pak po rozpadu SSSR a přechodu k tržnímu hospodářství.

Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral) se narodil v polokočovně vesnici Kemer, v provincii Talas. Během kolektivizace se on a zbytek vesnice přestěhovali na místo blízko města Ken-Aral a začali usedlý život. Byl a stále je zastáncem kolektivizace. „*Proces kolektivizace začal ještě dřív, než jsem se narodil. Kolektivizace znamenala, že bolševici zabavili všechnu půdu, zvířata a jiná aktiva od manapů a vše použili k vytvoření velkých kolchozů, které patřily všem stejně. Opravdu jsem podporoval - a stále podporuji - kolektivizaci. Díky kolektivizaci se všichni stali sociálně rovnými. Kyrgyzové začali žít usedlými životy, které je dovedly k civilizovanému způsobu života.*“¹⁵⁰

Vznik kolchozů spojený s usedlým způsobem života znamenal pro dřívější kočovníky zásadní změnu. Tato změna se negativním způsobem projevila i v narušení ekologické rovnováhy. Narušeny byly tradiční trasy kočování a na pastvinách se nestačil obnovovat porost, zejména z důvodu neúměrného nárůstu počtu ovcí. Úspěch transformace zemědělství na sebe nechal čekat poměrně dlouho. Pokud se transformace obracela (v počátcích) pouze proti největším vlastníkům stád, měla u zbytku obyvatelstva širokou podporu, ovšem poté, co došlo k „transformování“ středních vrstev (tzv. středňáků), podpora transformaci zákonitě klesla. Někteří z těch největších *kulaků* byli opravdu vykořisťovatelé, ale jiné to bylo se středně velkými zemědělci. Ti si svůj majetek získali poctivou a tvrdou prací. Transformace však znamenala i pro ně konfiskaci, často i soudy a mnohaleté tresty ve vyhnanství na Sibiři. Mezi zastánci nových pořádků (komunistů) a starých pořádků (*basmačů*) docházelo ke krvavým střetům ještě ve třicátých letech 20. století.

Ze sovětské literatury a i z názorů některých bývalých *čabanů* se můžeme dozvědět, že pastevectví v této době bylo na vzestupu - stádům i pastevcům byla věnována velká pozornost. Nejčastěji je zmiňována veterinární péče, ošetření zvířat probíhalo i na letních pastvinách v horách, kam odborní pracovníci dojížděli, dováželi doplňkové krmivo a vyváželi se zásoby na zimu, existovaly organizované služby pro pastevece, např. kulturní centra, pojízdné prodejny, internáty pro děti, atd.¹⁵¹

Během sovětské doby došlo ke změně toho, co se na polích pěstovalo. Rusové zde začali zavádět kukuřici a obilí, což se dříve na polích neobjevovalo. Také do Kyrgyzstánu dorazila mechanizace zemědělství. Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral) dále vypráví: „*Začal jsem pracovat v našem kolchoze, když mi bylo 14. Většinou jsme pěstovali obilí, tabák, ječmen a kukuřici. Od mého působení v kolchoze se staly v zemědělství dvě zásadní*

¹⁵⁰ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁵¹ KOKAISL, P.; PARGAČ, J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 84-86.

změny. *Za prvé jsme změnili to, co pěstujeme. Když jsem byl dítě, nepěstovali jsme věci jako je zeli nebo brambory. Ted' pěstujeme obojí a mnoho dalších nových věcí. Za druhé jsme zavedli novou techniku a technologii. Před rokem 1955 používali lidi ještě koně s pluhy. To bylo pouze do roku 1955, potom se objevily traktory a kombajny.*¹⁵²

Postsovětské období

V dnešní době základním zdrojem obživy, a dokonce i páteří ekonomiky, stále zůstává chov hospodářských zvířat, zejména ovcí a koz, hovězího dobytka a koní. Ani v současnosti není základem stravy kočovníků maso. I dnes je pro ně vzácné a drahé.

I dnes se v každodenním životě mnohé náklady měří na počet ovcí (např.: náklad na získání řidičského průkazu je prý jeden a půl ovce!). Koně hrají důležitou roli v životě kočovných národů, tedy i u Kyrgyzů. Dokonce i dnes vidíme stáda koní putující horskými pastvinami. Koňské maso je také velmi oblíbené - koně jsou speciálně chováni, nejezdí se na nich, aby bylo zajištěno to nejjemnější maso. Pro velké oslavy nebo pohřby je pak kůň hlavním masem, které se podává. Kůň je ve skutečnosti pro Kyrgyzy velká investice.¹⁵³

V Kyrgyzstánu, kde mělo v některých oblastech pastevectví velmi dlouhou tradici, nedošlo po rozpadu Sovětského svazu k žádným dramatickým změnám, které by zahrnovaly obrovské zvýšení ploch využívaných k pastevnímu chovu dobytka, nebo naopak jejich zásadní snížení. Plochy pastvin se nijak výrazně neměnily, a to jak v absolutních, tak ani v relativních počtech. Došlo zde však k opačnému problému, značně se zvýšil počet (i výměra) nevyužívaných pastvin. Došlo totiž k drastickému snížení počtu chovaných zvířat. V oblastech, kde bylo pastevectví téměř jediným zdrojem obživy, došlo po mnohdy neuváženém rušení kolchozů k likvidaci naprosté většiny pracovních příležitostí a k prudkému zvýšení nezaměstnanosti. Rozdrobenost bývalých kolchozních stád už neumožňuje tradiční způsob jejich vedení, protože většina obyvatel má v osobním vlastnictví tak malý počet kusů dobytka, který není schopna je při kočování uživit. Plochy pastvin využívané pro kočování jsou vyšší než potřeba, ale podstatně se zvýšil zájem o pastviny v blízkosti vesnic, které nestačí uspokojovat poptávku.¹⁵⁴

Od nezávislosti probíhá diskuze na téma pozemkové reformy. V nově nezávislé Kyrgyzské republice se často objevoval názor, že pozemky by měly být přiděleny pouze

---

¹⁵² TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁵³ The Nomadic Kyrgyz. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Nomadic-Kyrgyz_82.htm

¹⁵⁴ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 68-69.

obyvatelstvu s kyrgyzskou národností. To zřejmě vedlo k mnoha těžkostem a zákon byl přepsán.¹⁵⁵

Nejčastější způsob, jak dnes majitelé svých malých stád ovcí krácejí v šlépějích svých kočovných předků, je, že se lidé z jedné či více vesnic dohodnou, dají svá zvířata do jednoho stáda, zaplatí si několik pastevců a ti zvířata odvedou ve správný čas (konec května/začátek června) na *džajló*. Drobným chovatelům ovcí by se nevyplatilo posílat do hor pár kusů ovcí, tento způsob je více efektivní. Např. lidé z vesnice u Manas Ordo tímto způsobem vedou své ovce na *džajló* do hor Suusamyr již několikátý rok. Mladé, zraněné, nemocné a slabé ovce naloží na nákladní auto, protože po svých by tuto cestu nezvládly. Cesta je náročná, začíná ve 4 hodiny ráno, do cíle se dorazí druhý den večer.

Pastevectví již není pro mnohé mladé Kyrgyzy atraktivní způsob obživy. Většina svoji budoucnost vidí s diplomem z vysoké školy a v perspektivním zaměstnání v hlavním městě Biškeku nebo někde v zahraničí, nejraději až v dalekých Spojených státech amerických. Oblíbenými obory studia jsou práva a ekonomie, díky čemuž je mnoho absolventů práv a ekonomických oborů, kteří nemají v dnešním Kyrgyzstánu uplatnění. Poptávka po těchto oborech je mnohem menší než nabídka současného trhu.

Na začátku 21. století sice došlo k pokrokům v oblasti zemědělství, zejména ze strany rolníků, ale postupem času se stále více ukazovalo, že sice dochází k naplňování cílů zemědělské transformace, ale produktivita i produkce v zemědělském sektoru drasticky klesá. Celková sklizeň obilí dnes zůstává vysoká. Současně se však snižuje produkce vlny, úroda a výměra zemědělské půdy prudce klesla snížením počtu dobytka a drůbeže. V současné době je zemědělství v úpadku, protože není schopno úplného přechodu na tržní ekonomické podmínky.¹⁵⁶

Po rozpadu SSSR se půda kolchozů a sovchozů prodávala za malé částky a vysoce postavení funkcionáři pak tuto půdu výhodně skupili. Dnes mají takové pozemky na místní poměry obrovskou cenu. Typická kyrgyzská venkovská rodina vlastní v průměru 1 koně, 2-3 berany, 1 krávu, 20 ovcí, pár koz a drůbež.

Popis privatizace půdy popsal Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „*V průběhu privatizace, poté co Sovětský svaz padl, byla všechna aktiva kolchozů, která byla považována za majetek lidí, rozdělena jednotlivým rodinám. Některé rodiny byly úspěšné při obhospodařování svých soukromých farem, ale většina neměla ponětí, co dělat s novou půdou a zvířaty. Někteří se rozhodli spojit do družstev, aby byla jejich práce efektivnější a dali dohromady své zkušenosti. Jiní absolutně nemohli přijít na to, co dělat s půdou, kromě toho, že ji pronajali úspěšnějšímu zemědělci za trochu peněz.*“¹⁵⁷

¹⁵⁵ The Kyrgyz and the Land. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: <http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Kyrgyz-and-the-Land-92.htm>

¹⁵⁶ Ekonomika. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/economics/>

¹⁵⁷ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-21]. Dostupné z:

S ohledem na rozdrobení kolchozních pastvin a polí se nynějším majitelům často nevyplatí pronajmout si, natož si koupit stroje na mechanizaci práce. To potvrzuje i Akmoldoev: „*Bohatí lidé koupili všechny zemědělské stroje a zařízení v obci, a tak chudí zemědělci musí čekat, až bohatí farmáři skončí se svou vlastní půdou, než budou moci pronajmout zařízení. Většinou chudí zemědělci nemají peníze na nájem traktorů a kombajnů bohatých lidí.*“¹⁵⁸ Oproti tomu existují sousedé, kteří jsou tak solidární, že svou techniku za menší peníz (službu) nebo zcela bezplatně půjčí svým sousedům/známým, když stroj sami nepotřebují.

Zastáncem privatizace byl Abdysch Asanov (*1925, Ken-Aral), který nelitoval zániku kolchozů: „*Poté, co se v roce 1990 sovětská vláda zhroutila, začal proces privatizace. Pokud kolektivizace byla v určitém historickém období dobrá, privatizace byla ještě lepší. Ale to je jen to, co si myslím. Mnoho jiných lidí litovalo zániku kolchozů. Myslím, že tito lidé nebyli schopni pochopit kapitalismus. Oni ani nepochopili, co se děje, když proces privatizace začal. Odmítli privatizaci a doufali, že by mohli zůstat v kolchozu. Osobně jsem pochopil, že kapitalismus byl dobrý a obsahoval proces privatizace.*“¹⁵⁹

Nejvíce rozvinuté zemědělství nalezneme v Kyrgyzstánu na severu v Talaské oblasti. Pěstují se zde především brambory, fazole a cukrová řepa. Z fazolí se ale v Kyrgyzstánu vaří nejčastěji pouze polévka, tudíž je většina sklizně předurčena k exportu do jiných zemí, např. do Japonska. Za stav zemědělství vděčí Kyrgyzové v Talasu Němcům, kteří je správnému a výnosovému zemědělství naučili.

Shrnutí

Pastevectví a zemědělství jsou obory, které díky transformaci prošly největší změnou. Na začátku byl svobodný pastvec v horách, který si kočoval na svá *džajló* a zimoviště. Po nastolení sovětských principů mu sebrali dobytek, který najednou začal patřit všem členům kolchozu či státu v sovchozu. Nakázaly mu také, že se má usadit a dobytek vodit pouze na určité pastviny. Dnes se nepodařilo pastevectví přetransformovat do jeho původní podoby, není to už totiž možné. Být pastevcem je jedním z nejtěžších povolání, navíc povolání na celý život. Zemědělství díky sovětskému vlivu získalo výhodu určitě v lepší mechanizaci a pěstování nových plodin. Po rozpadu SSSR nastala privatizace, díky níž zase lidé nabyli půdy. Rozdrobením této půdy však nebylo dosaženo výborných výsledků, lidé najednou neměli možnost používat mechanizované stroje a navraceli se zpět k manuální práci a pomoci koně. V současné době je zemědělství na poněkud lepší úrovni než před dvaceti lety.

---

http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁵⁸ TULOBERDIEV M. *c.d.*

¹⁵⁹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysch Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-23]. Dostupné z:

http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysch-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

4.4 Mluvený a psaný jazyk

Předsovětské období

V době, kdy Kyrgyzové obývali centrální Mongolsko, je zaznamenán nápis z 8. století jako první zmínka o kyrgyzském jazyce. Otázkou ovšem je, zda se tato zmínka může dávat do souvislosti s dnešní kyrgyzštinou. Vzestup mongolské říše zapříčinil, že Kyrgyzové museli migrovat směrem k Tjan-šanu, (tj. dnešní Kyrgyzstán). Tváří v tvář mnoha různým invazím se Kyrgyzové často stěhovali do jiných částí Střední Asie a nyní se mluvčí tohoto jazyka nacházejí v Číně (především v Ujgurské autonomní oblasti), západním Mongolsku, Kazachstánu, Tádžikistánu, Uzbekistánu, a dokonce i v tak vzdálených místech jako je Afghánistán, Turecko a Pákistán.¹⁶⁰ Před ruskou revolucí neexistoval žádný tisk v kyrgyzském jazyce.

Kyrgyzský jazyk patří do turkických jazyků, do východní kypčácké větve. Velice často se u kyrgyzštiny uvádí tento rozpor: některé prameny uvádějí dva dialekty - severní a jižní, další tři dialekty - sever, jih a západ. Některé zdroje drží přibližnou hranici severního dialektu na řece Naryn, jiné na řece Kyzyl-Suu, a ještě jiné říkají, že v každém regionu Kyrgyzstánu existuje vlastní dialekt. Dialekty a sub-dialekty kyrgyzštiny se liší nejen na základě území, ale jsou rozličné i v různých klanech a kmenech.¹⁶¹ Jako základ spisovné kyrgyzštiny byl převzat dialekt z oblasti Naryn. Tato oblast byla shledána jako jedna s nejméně ovlivněnou jinou tradicí, a to díky tomu, že hraničí s Čínou, kde byla dlouhou dobu uzavřená hranice.¹⁶²

Křestní jména Kyrgyzů obvykle mají nějaký význam (není to ale podmínka). Dětem se dávaly jména, která mu měly přinést štěstí, lásku, úspěch – např. Bakit = štěstí, radost; Ulan = prodloužení, pokračování, Mirim = slunce, Nurislam = nur = slunce + islam, Eldiar = el = národ + diar = radost; Čonpon = hvězda.

Sovětské období

V době, kdy na území středoaasijského Turkestánu existovala Turkestánská autonomní republika, se počítalo i s jednotným jazykem (v tehdejší ústavě SSSR označovaném jako turko-tatarským). Vytváření národních jazyků, které bralo v úvahu všechny dialektické zvláštnosti, přispívalo od roku 1928 k oddělování národů, jež už dříve měly potíže se domluvit. Během ruské nadvlády se v Kyrgyzstánu mluvilo oficiálně pouze rusky. Místní populace se musely ruské administrativě přizpůsobit, ale etnicky, národnostně, kulturně a

¹⁶⁰ Language. *Celestial Mountains Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Language_91.htm

¹⁶¹ Kirgizskaja dialektologija *Kurs kirgizskogo jazyka ot Aleksa Lugojskogo*. [online] 2005 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://kyrgyz.lugovsa.net/dialects.htm>

¹⁶² KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 69.

jazykově vyhlazeny nebyly. Kyrgyzština v úředním styku nebyla akceptována, a kdo neuměl rusky, nemohl pracovat ve veřejné správě ani na jiných důležitých místech. V této době existovaly dokonce seznamy vhodných nových jmen a dávat dětem jiné bylo nevhodné.

Během sovětské doby se jen velmi pomalu postupně začaly objevovat tiskoviny a literatura v kyrgyzském jazyce. V roce 1983 se na stáncích objevovalo 61 novin a 16 časopisů vydávaných v kyrgyzštině. V témže roce objem knih v kyrgyzském jazyce činil 513 knih.¹⁶³

Nejnámější kyrgyzský spisovatel Čingiz Terekulovič Ajtmatov (12.12.1928 – 10.6.2008) patřil ke skupině velmi zajímavých autorů, kteří psali nejen ve své mateřštině, ale především v ruštině, čímž se jejich dílo stávalo přístupnějším daleko většímu počtu tehdejších sovětských čtenářů. Není vyloučeno, že to byl pro rusky psanou část Ajtmatovova díla ten hlavní důvod.

Postsovětské období

Po vzniku samostatné Kyrgyzské republiky byla kyrgyzština prohlášena za oficiální státní jazyk, ale nekyrgyzští občané (především Rusové) vyvíjeli tlak na to, aby bylo ruskému jazyku přiřazeno téměř rovné postavení, jako tomu bylo v sousedním Kazachstánu, kde ruština byla vyhlášena "oficiálním jazykem mezinárodní komunikace."¹⁶⁴ V roce 1996 byl po intervencích nekyrgyzského obyvatelstva ruský jazyk akceptován nejdříve jako „jazyk mezinárodní komunikace“, následně v roce 2000 byl jeho stav povýšen na oficiální (státním jazykem zůstala nadále kyrgyzština). Do kyrgyzské ústavy se tato skutečnost vložila o rok déle, což je ojedinělým jevem na celém území bývalého SSSR (mimo Bělorusko). V současné době se ale nepřetržitě objevují názory poslanců na zvýšení podílu kyrgyzštiny v běžném životě i v úředním a oficiálním styku. Tento názor především zastávají poslanci z jižních částí Kyrgyzstánu, kde ruština nemá takový vliv jako na severu.

Navzdory téměř dvěma desetiletím nezávislosti na Rusku se kyrgyzský jazyk stále píše především azbukou, ale někteří autoři používají upravený arabský skript. V bývalých sovětských republikách střední Asie to je neobvyklé, protože všechny ostatní země s výjimkou Kazachstánu přijaly od roku 1993 různé abecedy, aby ukázaly odklon od ruské nadvlády.¹⁶⁵ Kyrgyzskému jazyku stále chybí přesně stanovená mluvnice. V případech, kdy není možné nalézt nějaký výraz v kyrgyzštině, vypomůžou si Kyrgyzové ruskými slovíčky.

Nadále však ruský jazyk zůstává dominantní ve sféře středního a vyššího školství. Jestliže se na základní úrovni učí zhruba 15 % žáků v ruštině, na vysokých školách dosahuje

---

¹⁶³ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008, str. 112-113.

¹⁶⁴ History of Kyrgyzstan. *Easttime info*. [online] 2005-2011 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: http://easttime.info/reference_info/kyrgyzstan/history-kyrgyzstan

¹⁶⁵ SZCZEPANSKI, K. Kyrgyzstan - Facts and History. *Asian History*. [online] 2012 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: <http://asianhistory.about.com/od/kyrgyzstan/p/kyrgyzstanprof.htm>

tento podíl přibližně 67 % (údaje z roku 2003).¹⁶⁶ Na středních a vysokých školách probíhá výuka i v jiných jazycích – Turecké lyceum v Biškeku, Státní univerzita v Talase (angličtina), Německé gymnázium v Talase, v hlavním městě v Biškeku nalezneme vysoké školy vyučující v arabštině, turečtině a angličtině.

Ruské noviny jsou v zemi běžně rozšiřovány, dokonce existuje více ruskojazyčných mutací než kyrgyzských. Ruská televize vysílá po celém území Kyrgyzstánu a neexistuje pro ni žádné výraznější omezení. Část programu kyrgyzské televize je rovněž vysílána v ruštině.

Ačkoli rusky se člověk domluví v Kyrgyzstánu téměř všude, a mnoho ruských slov se dostalo do kyrgyzštiny, existují místa (zejména ve venkovských oblastech), kde kyrgyzský jazyk je s určitostí mateřštinou a ruština je druhý jazyk. Kyrgyzština se učí Kyrgyzům obecně snadněji než ruština, má totiž menší slovní zásobu.

Kyrgyzský jazyk je ovlivněn i jiným jazykem než ruštinou. Především v Talaské oblasti, kde v minulosti žily diaspory Němců, můžeme při konverzaci v kyrgyzštině objevit německá slovíčka (Geld, Mensch, apod.). Některé domácnosti hovoří mixem obou jazyků – základ je kyrgyzský jazyk a do něj se velmi často vkládají ruská slovíčka.

Tato fakta potvrzuje i Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „*Všiml jsem si, že používání kyrgyzštiny se v průběhu času změnilo. V minulosti byli Kyrgyzové zvyklí mluvit čistě kyrgyzsky. Teď se jen málokdy setkávám s lidmi, kteří mluví "pravou, čistou" kyrgyzštinou. Většina mladých lidí dnes používá ruská slova, i když mluví kyrgyzsky. Dokonce i prezident Bakijev nemluví "čistou" kyrgyzštinou. Často používá ruská slova a má ruský přízvuk.*“¹⁶⁷

Shrnutí

Přestože znalost ruského jazyka po rozpadu SSSR poměrně logicky poklesla, lze tvrdit, že dominance ruského jazykového, kulturního a mediálního prostředí zůstane do značné míry zachována. Ruský jazyk je mezi Kyrgyzy dodnes široce používán a zejména ve městech žije početná skupina rusifikovaných Kyrgyzů. Dokonce i většina rozprav v kyrgyzském parlamentu probíhá v ruském jazyce. Pro mladé perspektivní lidi je znalost ruského jazyka povinností pro získání dobrého pracovní umístění, protože ruský jazyk je požadován ve všech firmách jednajících se zahraničními společnostmi. Ruský jazyk je prestižnější než kyrgyzský, protože to je jazyk, který slouží ke komunikaci mezi různými národnostmi. Nejlepší kombinací pak je znalost ruského a anglického jazyka a hodně se zvyšuje popularita čínského jazyka a na jihu uzbeckého jazyka.

¹⁶⁶ Language. *Celestial Mountains Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Language_91.htmv

¹⁶⁷ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

4.5 Náboženství

Předsovětské období

Na území Kyrgyzstánu působily v minulosti staré náboženské systémy, které se pak později promítly do islámu. Jedná se především o zoroastrismus – uznávání dvou protikladných principů (princip dobra a zla); pohanské kultury – kult božstva Slunce, Velká bohyně, panenská matka; buddhismus; manicheismus – velmi podobné principy jako zoroastismus; nestoriánství a šamanismus.

Šamanistické myšlení u stepních národů obsahovalo myšlenku, že zvíře stojí hierarchicky nad člověkem, neboť dává víc, než dostává, a je obdařeno schopnostmi, jež člověku chybí, kupříkladu schopnost létat, rychle běhat, skákat či plavat, řídit se čichem a řadou pozoruhodných instinktů. Pěstoval se tu názor, že duše, duchové a možná i bohové, vše, co přesahovalo lidský svět, musí pocházet ze zvířat a mít jejich podobu.¹⁶⁸ Kyrgyzové prováděli šamanské praktiky, jakými byla modlitba k ohni nebo věštba z beraní lopatky. Šamanismus se u Kyrgyzů mísil s muslimskou vírou – věřili v Alláha a současně v *ongony* (duchy předků). Naprosto běžné bylo klanění ohni a prostřednictvím šamanů vyzývání duchů předků s muslimskými anděly a chvála Alláha. Velkou důležitostí pro Kyrgyzy měl oheň. Měl očistnou funkci, která se projevovala při obřadu projitím mezi dvěma ohni. Kyrgyzové oheň nazývaly matkou.¹⁶⁹

Náboženská ideologie, jak je formulována islámem, zasahovala do všech oblastí života společnosti i jednotlivců. Islám pronikl do Střední Asie nejdříve všude tam, kde obyvatelstvo žilo usedlým způsobem života, tedy především do měst a vesnic, kde se zemědělci zabývali obděláváním půdy. Na začátku 11. století byla islamizace Střední Asie ukončena. U kočovníků postupovala pomaleji a zbytky někdejšího šamanistického kultu setrvaly u nich i po přijetí islámu.¹⁷⁰ Odlišnost v přijetí islámu u zemědělců a kočovníků spočívala především v roli, jakou bylo přijato náboženství. Islám nemohl mít u kočovníků, kde byla téměř stoprocentní ngramotnost, podobu náboženství se všemi dogmaty a teologickou přesností. Bez muslimských duchovních (*mullů*) nemohlo nové náboženství zapustit pevné kořeny, ale stalo se jen jakousi zástěrkou, za kterou se v některých případech mohl skrývat původní šamanismus.¹⁷¹

Svatým místem byly kromě mešit také *mazary* (hřbitovy, které duchové navštěvují, neboť jsou vlastníky tohoto teritoria). Lidé navštěvovali *mazary* a modlili se za duše mrtvých. Tato místa byla dokonce využívána k léčení nemocných.

¹⁶⁸ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 35.

¹⁶⁹ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 37.

¹⁷⁰ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami*. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 168.

¹⁷¹ KOKAISL, P.; PARGAČ J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 103.

Podle staré tradice *obo* nechávali Kyrgyzové na hřbitovech bílé stuhy (*ak čupurok*) nebo je omotávali kolem větví stromů u potoků a bystřin. Pokud se na místě nenacházel žádný strom, byly kousky látky zavěšovány na vztyčené sloupy nebo na mohyly. Tento starý zvyk pochází od turkických národů a Mongolů, kteří přišli z oblasti jižní Sibíře.¹⁷²

Sovětské období

Během sovětského období se v rámci komunistického ideologického boje s náboženstvím ocitl islám a jeho vyznavači pod tlakem. Zprvu se s ním utkával bojovný „vědecký“ ateismus (1921-1927) a pak se přešlo k otevřené perzekuci (1927-1940). Tlak se zmínil během druhé světové války, ale po ní se boj s islámem v rámci potírání „náboženských pověr“ obnovil. Od šedesátých let prováděná politika pomoci rozvojovým zemím Asie a Afriky vedla ke změně taktiky vůči islámu a podporovalo se jeho vědecké poznávání. Protiislámské kampaně vedly k oslabení islámu v Kyrgyzstánu. Strohá čísla mluví jasně. Roku 1912 se nacházelo na území carské říše, s výjimkou dvou chanátů, 26 279 mešit. Roku 1941 jich zbylo 1 312 včetně mešit v Buchaře a Chivě. Do jaké míry však sovětská deislamizace Střední Asie proměnila lidská nitra, víru a hluboké city, nelze ze statistik vyčíst. Náboženská otázka se stala jedním z významných faktorů nezávislosti středoasijských obyvatel na Rusku.¹⁷³

Jednou z tradic, která byla sovětskou dobou trpěna byl Ramadán. Zmiňuje se o tom Oktiabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „*Když jsem byl mladý, existovalo pár lidí, kteří ve svých srdcích věřili v Boha, ale nemohli o své víře mluvit na veřejnosti, protože veřejné praktikování náboženství by vedlo k jejich zatčení. Vláda používala školy k učení, že není Bůh. Přesto se věřící lidé snažili dodržovat právo šaría a modlili se pětkrát denně. Snažili se nelhat lidem, nemít špatné úmysly, a nekrást. Jednou z islámské tradic, která nijak neškodila, i přes restriktivní politiku sovětskou vlády, byl Ramadán. Ale já jsem Ramadán neslavil. Před rokem 1960 slavilo Ramadán více lidí, po roce 1960 ho slavilo méně lidí, protože jsme byli zaneprázdněni a taky se změnily životní podmínky.*“¹⁷⁴

V dobách Sovětského svazu hrálo náboženství jen velice okrajovou roli – bylo spíše potlačováno. Omezovalo se pouze na základní obřady, jako např. obřizka u chlapců, a úkony, které většina ani jako náboženské už nevnímala – například *omiň* po skončení jídla.¹⁷⁵

O změnách přístupu k náboženství se zmiňuje i Abdysh Asanovich Asanov (*1925, Ken-Aral). Během vlády komunistů se vyhýbal jakýchkoli islámských svátků, zvyků a tradic,

¹⁷² KOKAISL, P.; PARGAČ J. *c.d.*, str. 179.

¹⁷³ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 331.

¹⁷⁴ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Driver: Oktiabr Akmoldoevich Akmoldoev (Kyrgyz, 1939) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmoldoevich-akmoldoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁷⁵ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 49.

bál se o své zaměstnání. Po rozpadu Svazu se začal k islámu hlásit.: „*Když jsem byl mladý, nebylo pochyb o výběru náboženství. Všechno, co jsem věděl o náboženství, bylo to, co mi o Islámu řekli moji rodiče. Když jsem vyrostl, dozvěděl jsem se, že naše vláda nedovolovala žádné náboženství – učilo se, že není Bůh. Nebyly žádné mešity, žádní imámové, bylo opravdu těžké si představit být věřícím. Nikdo z mých příbuzných nestudoval v náboženské škole, protože žádné takové školy nebyly. Vždycky jsem se bál, že budu vyhozen ze svého zaměstnání, pokud budu mít co do činění s náboženstvím. Nechtěl jsem riskovat kvůli následování náboženství mých předků. Místo toho jsem žil, jak mi komunisté řekli, dokonce jsem se vyhýbal slavení ramadánu. Nicméně, hluboko v mém srdci jsem vždy věřil v Boha, a když po roce 1970 byla náboženská omezení odstraněna, začal jsem lehce stávat věřícím. Poté, co se zhroutil Sovětský svaz, obrátil jsem se zcela na víru.*“¹⁷⁶

Všechny hřbitovy ve všech středoasijských městech byly v sovětském období rozděleny – sovětské obyvatelstvo mělo hřbitovy křesťanské, kam se pohřbívali Slované (Evropané) a hřbitovy muslimské, kam byli pohřbíváni místní. Pokud nebyli hřbitovy samostatné, bývaly oddělené alespoň zčásti.

Postsovětské období

Po rozpadu SSSR hrála náboženská příslušnost stále větší úlohu a byla více a více spojována s národnostní příslušností. Již v polovině 90. let bylo na jihu Kyrgyzstánu postaveno velké množství mešit, které vznikaly nejen z iniciativy Islámského centra a státu, ale i z vlastních prostředků jednotlivců. Ke sponzorování výstavby přispěly zásadním způsobem Saúdská Arábie a Turecko, ale i Pákistán a Írán. Statistiky z března roku 2001 uvádějí, že v Ošské oblasti bylo postaveno 520 mešit, v Džalalabádské 301, Batkenské 186, Čujské 140, Narynské 60 a v Issyk-kulské 40.¹⁷⁷

Kyrgyzstán je oficiálně islámským státem (alespoň podle procentuálního počtu obyvatel hlásících se k islámu). Typická je pro ně odnož súfijského islámu - mystický směr v islámu hlásající původní myšlenku úplného zřeknutí se individuální vůle. I když se v Kyrgyzstánu hlásí k islámu většina obyvatel, nelze říci, že by se jednalo o náboženské přesvědčení v pravém slova smyslu. Jde spíše o kulturní tradici a systém, který určuje morální normy. Kyrgyzové často nepřijímají islám jako skutečné náboženství. Pokud vezmeme v úvahu atributy islámské víry, jako jsou různé kultovní povinnosti každého pravověrného muslima, je možné říci, že Kyrgyzové tyto závazné normy dodržují jen málokdy.

---

¹⁷⁶ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysch Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysch-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁷⁷ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 51.

Druhou největší náboženskou komunitou jsou pravoslavní věřící. Nalezneme zde ale i jiné církve, které jsou zastoupeny malou katolickou komunitou a protestantskou církví (včetně Menonitů a Svědků Jehovových).

Znalost a zájem o islám je silnější na jihu země (zejména v okolí města Oš) než na jejím severu. Náboženská praxe severu je více smíchána s animistickými prvky (víra, že všechny živé i neživé objekty obsahují ducha) a šamanistickými postupy podobající se náboženské praxi na Sibiři. Mezi lidmi není uctíván jen duch Manase, nýbrž v každé oblasti jsou uctíváni jiní místní duchové.¹⁷⁸

Šamanistické prvky se objevují v současných životech Kyrgyzů stále, někteří toto náboženství považují za „pravé“ a tradiční. Islám je pak jistá „zástěrka“ pro dnešní život v Kyrgyzstánu, aby se lidé mohli vrátit ke starým předsovětským tradicím. K těmto kořenům se hlásí Oktjabr Akmoldoev (*1939, Ken-Aral): „Protože jsme (moje generace) žili většinu svého života v Sovětském svazu, jsme rusifikováni. Říkáme si muslimové, ale skutečný muslim by měl plnit pět hlavních pilířů Islámu a nosit zvláštní oblečení, ale my tenhle životní styl nemáme rádi - nechceme mít dlouhé vousy a dlouhé kabáty ke kotníkům. Takže jsme se ve skutečnosti pravděpodobně neobrátili k Islámu. Ale je tu velká pravděpodobnost, že mladá generace bude zase islámská. Pokud by se každý Kyrgyz stal věřícím, staneme se nakonec, myslím, "Caliphateovou zemí" jako islámské země na Blízkém východě. Já osobně toto náboženství nenásleduji. Provádím některé rituály Islámu, ale to jen proto, že nechci být separován od obce. Ale myslím si, že skutečně následujeme tradice našeho "pravého" náboženství, což je šamanismus. Modlíme se ke slunci a měsíci a vyrábíme v našich domech břízový kouř.“¹⁷⁹

V médiích i ve všeobecném povědomí Kyrgyzů se hovoří o ideologickém nebezpečí ze strany Íránu (tzv. „vývoz islámské revoluce“) a růst náboženského extremismu podporovaného Íránem. Období sedmdesáti let komunistického režimu však značně oslabilo církevní prvek ve všech středoasijských společnostech. Růst náboženského faktoru od konce Gorbačovovy perestrojky a stále větší sociální nestabilita se sice podílely na radikalizaci určité části muslimů ve Střední Asii (včetně Kyrgyzstánu), tyto proudy však byly podporované především radikálními sunnitskými kruhy v Saúdské Arábii.¹⁸⁰ V regionu však převažuje, na rozdíl od šíitského Íránu, sunnitský směr islámu umírněné školy hanafija, ale také rozšířený súfismus, který většinou neumožňuje pronikání ortodoxnějších islámských směrů. Dalším možným vysvětlením je, že je zde nižší míra reálně praktikujících věřících. Mnohem více než Írán se zde mnohem více angažovaly Saúdská Arábie a Pákistán,

¹⁷⁸ CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/14.htm>

¹⁷⁹ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

¹⁸⁰ DJUŠENBIJEV S.U. *Rol' Islama v stanovlenii kyrgyzskoj gosudarstvennosti*. [online]. 1999-2007 [cit. 2012-10-12]. Dostupné z: <http://kyrgyz.ru/?page=252>

především pomocí při výuce arabštiny a islámských věd, financováním výstavby mešit a obnovováním medres. Ani tyto snahy se však nesetkaly s masovou odezvou, ačkoliv se procento praktikujících muslimů zvýšilo. Tato skutečnost se ale nedává do souvislosti s propagandou, ale spíš s možností relativně svobodně vyznávat svou víru.¹⁸¹

Ve městě Talas je v zapadlé uličce jeden dům, který vypadá stejně jako všechny okolo. Pokud se zde ale zdržíte déle, zjistíte, že se jedná o „kostel“ římskokatolické církve, při bližším prohlížení domu si můžete všimnou kříže z kamene. Tuto misii zde zřídil Atiev Alexander, Kazach, který byl do Kyrgyzstánu poslán po revoluci v roce 1997. Pravý kostel pro věřící mají pouze pravoslavní, baptisté a luteráni jsou na tom se svým „svatým“ místem stejně jako katolíci. Dům zastává funkci jak „Božího svatostánku“, tak i obydlí pro samotného faráře. Dům koupil i s vedlejším pozemkem – nikdo ho nechtěl, protože se zde dříve nacházela laboratoř, kde se používaly chemikálie. Na této části pozemku by chtěl v budoucnosti postavit kostel, prozatím zde stojí pouze základy. Přiblížit lidem tuto víru je pro Atieva těžké, protože křesťanství v Kyrgyzstánu nemá velkou tradici. S etnickými Kyrgyzy, jak říkal, do styku ani nepříjde – všem je totiž vštěpováno, že jsou Muslimové, i když k víře přistupují chladně. Na ulicích jsou ve svých typickém křesťanském oblečení středem pozornosti a lidé se jim většinou vyhýbají. Jeho farní povinnosti ho zavedou i na bohoslužby v Talaské oblasti, kam musí urazit i 100 km! O farnost se s farářem starají také dvě řádové sestry – Slovenky. Jedna ze sester, Maria, pochází z Popradu, 7 let studovala v Římě, působila v Kazachstánu, v Rusku, v Biškeku posléze zde v Talasu. Přes léto farnost pořádá pro děti „náboženské tábory“, kam můžou rodiče poslat i děti, které nepatří do katolicky věřící rodiny, ale musí počítat s tím, že se zde budou modlit. Většinou se jedná o děti ze smíšených manželství a nuzných poměrů – např. jedináček, adoptované dítě, 5 sourozenců, dítě rodičů alkoholiků, atd. Nejvíce dětí, které se tábora zúčastnily, bylo ruského nebo kyrgyzsko-ruského původu, děti, které nějakým způsobem nemají ideální rodinný život.

Abdysh Asanovich Asanov (*1925, Ken-Aral) také promluvil o současném islámu a jak on dodržuje muslimské tradice a zvyky.: *„Teď máme svobodu náboženství - nebo přinejmenším svobodu být Muslimem. Legálně všichni zbožní lidé mohou svobodně praktikovat své náboženství, ale jsou vidět některé sociální tlaky na menší náboženství, zejména ve venkovských oblastech. Takže bych řekl: svoboda náboženského vyznání v Kyrgyzstánu = svoboda náboženství pro Muslimy. Nyní Muslimové mohou být otevření své víře. Dokonce se snaží přesvědčit vládu, aby přijala zákony, které jsou založeny na islámských principech. Teď když věřím v Boha, jsem provedl téměř všechny islámské rituály: Čtu námaz (modlitby), věřím v jednotu Alláha, dávám almužnu chudým a slavím každý rok ramadán. Dokonce jsem dokončil Hadždž¹⁸² (zde Asanov vyjmenoval pět hlavních pilířů,*

¹⁸¹ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 26-33.

¹⁸² Hadždž neboli pouť do Mekky je posledním pilířem a islámskou institucí. Vykonání poutě je povinné pro každého muslima přinejmenším jednou za život bez ohledu na to, zda jde o muže či ženu, kteří jsou však duševně, finančně a fyzicky k pouti způsobilí.

které má správný Muslim dodržovat). *Po návratu jsem financoval výstavbu mešity v naší obci. Brzy tady taky nechám vystavět novou medresu.*¹⁸³

Náboženské svátky

Kurman Ajt, Orozo Ajt - Dalším krokem v procesu obnovy tradičních náboženských hodnot bylo obnovení náboženských svátků *Orozo Ajt* (svátek mrtvých) a *Kurman Ajt* (svátek živých). *Orozo Ajt* je půst, který začíná první den měsíce ramadánu (*Orozo*), a který se každoročně posouvá o 10 dní. Jeho hlavním smyslem je oslava památky blízkých zemřelých. Lidé se navštěvují a přejí jeden druhému dlouhý život, zdraví a mnoho úspěchů. Praktikuje se především na jihu země, kde je muslimská tradice hlubší. Na konci ramadánu je oslavován *Kurman Ajt*. Tento svátek je také známý jako *Eid al-Adha*, *Kurban Ait*, nebo *Kurban Bayram*. Tento den byl státem prohlášen za nepracovní a v zásadě je brán v úvahu i ze strany nemuslimů. Probíhají velké oslavy mezi rodinami a přáteli. Svátek má připomínat muslimskou ochotu Ibrahima obětovat svého syna Ismaela jako akt poslušnosti Bohu.

Novruz - Jedná se o muslimský svátek, který se vždy slaví 21. března.

Pravoslavné Vánoce - I když je Kyrgyzstán převážně muslimský stát, Vánoce se zde slaví 6. ledna, stejně jako v Rusku.

Namáz - Modlitba (*namáz*) jako pokorný projev k Bohu je prováděna spíše sporadicky, což ovšem neplatí o jižních oblastech Kyrgyzstánu (zejména u uzbeckých hranic), kde má islám hlubší tradici.

Zákat - Neboli náboženská daň je určena na dobročinné a obecně prospěšné účely. Lze ji platit osobně přímo potřebným nebo odvádět institucím. V Kyrgyzstánu nejde o daň státní, ale má čistě charitativní smysl. Jedná se o jeden z mála pilířů, který je ve větší míře opravdu dodržován.

Omiň (omen) - Je zcela běžný po zakončení jídla v celém Kyrgyzstánu. Jedná se o úkon, při kterém se zvednou ruce k hlavě, a dlaněmi se sjede po obličejí směrem dolů, jako když se člověk omývá a přitom se říká *omiň*. Význam tohoto zvyku je poděkovat Bohu za jeho nezměrnou přízeň, za nový den, který jim byl darován, za jídlo, které jim bylo dopřáno, ale je to i způsob prosby k Bohu a vyslovení přání. Poté, co se po jídle udělal *omiň*, je už velice neslušné si ze stolu vzít jakékoliv jídlo. Kyrgyzové většinou vyžadují, aby *omiň* dělali všichni, kteří seděli s nimi u stolu, tedy i hosté. *Omiň* se dělá i například, když lidé míjí hřbitov, jedná se o tzv. vzpomínkový akt. To však není tak časté, hlavně to vede k nepozornosti řidiče. Také je možné provést *omiň* po blahopřání (po nějakém hezkém slovu) jako dík a následně potom se i pomodlit.

---

¹⁸³ TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History*: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925) [online]. 2010 [cit. 2012-09-22]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

K muslimským tradicím se navrácí i rodina Kaliyjan Januzakové (*1928, Ak Bashat): *“Také naše rodina praktikuje některé muslimské kulturní tradice, jak je obvyklé pro každou kyrgyzskou domácnost. Například před zahájením večeře se vždy modlíme k Bohu a děkujeme mu za jeho velkorysost. Nebo když přijdou špatné časy, modlíme se k Bohu, aby nám pomohl. V současné době slavíme také muslimské svátky. Například od konce sovětské éry slavím Orozo Ajt, tedy již 12 let. Navíc během Kurman Ajt, rodina vaří různé pokrmy a děkuje Bohu skrze modlitby.”*¹⁸⁴

Shrnutí

Sovětská doba díky pronásledování věřících a zákazu víry dosáhla toho, že po rozpadu Svazu se téměř každý Kyrgyz začal hlásit k Islámu a prohlašoval o sobě, že je muslim. Dnes je náboženství jedním z hlavních atributů vytváření kyrgyzské identity. Téměř každý Kyrgyzstán na otázku ohledně jeho víry odpoví, že vyznává islám. Mnoho těchto lidí však ani netuší, co obnáší, být muslimem. Z pěti hlavních pilířů nejčastěji dodržují *zakát* a *namáz*, zbylé pouze sporadicky. Z předsovětských dob Kyrgyzům zbyla víra v šamanistické kultury, modlí se např. ke slunci a měsíci. Stále se dodržuje zvyk *obo*. Míst, kde nalezneme stupy zavěšené kolem stromů či na jiných příhodných místech, je v současném Kyrgyzstánu mnoho.

---

¹⁸⁴ ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-09-23]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

4.6 Politika

Předsovětské období

Ačkoli zmínky o osídlení kyrgyzských rodů máme z 15. století, je důležité napsat, že netvořili jednotný národní celek. V polovině 18. století se výrazněji formuje rodová a kmenová struktura, která se na mnoha místech udržuje až do 20. století.¹⁸⁵

Základní rozdělení tradičních kyrgyzských struktur byla podle dvou historických kyrgyzských regionů, severní a jižní, které byly odděleny přirozenou hradbou hor. Ani tyto klanové struktury však nebyly zcela homogenní a v jejich rámci existovalo soupeření. Pro kyrgyzskou společnost byla charakteristická silná vertikální struktura moci, která se táhla od centra na periferii a rozvětvovala se na oddělené a vzájemně nepropojené regionální struktury. Tato silná vertikální pyramida moci musela být logicky zakončena buď silnou osobností, nebo člověkem, který má podporu vlastních klanových struktur.

Celá kmenová a rodová struktura odpovídala struktuře mocenské a výrobně vztahové. V čele jednotek této struktury stáli stařešinové (*aksakalové* = doslova bílý vous) a náčelníci, jejichž autorita vyplývala nejen z tradičních patriarchálních zvyklostí, ale i z bohatství, které drželi ve svých rukou. Nižší jednotkou než rod byla kočovná vesnice (*auyl, ajyl, aul*, atd.), skládající se z několika rodin (shluk jurt a jejich obyvatel), a obvykle ji ovládal nejbohatší člen tzv. *baj*, boháč. Všechny rodiny aulu tvořily příbuzenstvo, které bylo sjednoceno vědomím příslušnosti k témuž rodu a kmeni.

Politika tehdejšího života byla založena na různých skupinách (klanech), které neustále soupeřily o moc a často o výhodu, a někdy spolupracovali na dosažení svých cílů. Obyvatelé tohoto regionu tradičně nevěřili formálním pravidlům a institucím, především pro jejich neefektivnost. Proto lidé raději řešili svoje problémy mimo právní předpisy, soudy, atd., a raději používali neformálních kanálů a kontaktů.¹⁸⁶

V Kyrgyzstánu existovaly velmi silné vztahy s rodinou a klanem, většinou z důvodu kočovného způsobu života Kyrgyzů. Kočovníci mohli měnit jejich oddanost k jinému kmeni, ale jejich tradice jim diktovala, že patří do jednoho kmene a k jinému. V předsovětské éře se Kyrgyzové mezi sebou odlišovali ne díky nepatrným kulturním a jazykovým rozdílům, ale podle rodů a kmenových linií. V tomto smyslu lze vysledovat politiku klanů ve velmi rané historii regionu. V průběhu historie, kočovníci stejně jako usedlí Kyrgyzové organizují svou politiku v souladu s klanovými pravidly a tradicemi.¹⁸⁷

¹⁸⁵ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 15.

¹⁸⁶ DUKENBAJEV A.; CHANSEN V. V. *Osmyslenije politiki v Kyrgyzstaně*. DĚMSTAR. Issledovatěl'skij doklad № 16. Fakul'tet političeskich nauk, Universitět Orchus (Danija). Fakul'tet Meždunarodnoj i Cravnitěl'noj politiki, Amerikanskij Universitět v Central'noj Azii (Kyrgyzstan). Sentjabr' 2003, str. 16. [online] [cit.2012-11-20]. Dostupné z: <http://www.demstar.dk/papers/UnderstandingKyr-Rus-version.pdf>

¹⁸⁷ ÖRAZ S. *Tribal Connections within the Politicla Processes: The Case of Kyrgyzstan*. 2006, str. 6. [online] 2008 [cit.2012-11-20]. Dostupné z: <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/9ZqD7kNxAFRksv9htZoVFmHNX8OrdY.pdf>

Sovětské období

Ruská okupace měla koloniální ráz a přinášela do Střední Asie kapitalistickou modernizaci. Zaváděla systematické využívání místních nerostných zdrojů a bohatství a nutila domácí obyvatelstvo respektovat správu zajišťovanou několika vyslanými úředníky, a dodržovat pořádek, který garantovala přítomnost malých vojenských posádek v ovládnutých městech. Nová situace dávala Evropanům pocit nadřazenosti a pěstovala u nich sebevědomí. Místním lidem se nabízel jediný východisko, jak si zlepšit vyhlídky a osud – porušit se a přestoupit k pravoslaví.¹⁸⁸

Kyrgyzská SSR byla jednou z těch republik Sovětského svazu, které byly nejvíce závislé na rozhodnutí centra. Větší část inteligence i státního a stranického aparátu nebyla kyrgyzského původu, a to i přesto, že v čele Komunistické strany Kyrgyzské SSR stejně jako v ostatních republikách vždy symbolicky stáli představitelé titulárního etnika republiky.¹⁸⁹

Hlavním zájmem Ruska nejen v Kyrgyzstánu ale v celé Střední Asii byla kromě geostrategických hledisek především možnost vývozu bucharské bavlny a odbytiště ruských výrobků. Rozvíjející se kapitalismus v centru Ruské říše hledal odbytiště pro své výrobky a nové, laciné suroviny pro rostoucí průmysl.¹⁹⁰

Klanové vazby v zemi často splývaly s administrativně-územním členěním státu, které vznikly v důsledku fragmentace Turkestánu sovětů po říjnové revoluci v roce 1917, který vyústil v sovětském Kyrgyzstánu včetně několika severních a jižních oblastí, které byly dříve součástí jiných politických správních jednotek. V sovětském období se díky faktickému převazu ruského elementu, který se s tradičními sociálními strukturami Kyrgyzů nespojoval, vliv klanů snížil. Existoval však při obsazování klíčových funkcí ve straně a státu, které byly téměř bez výjimek obsazovány místním etnikem.¹⁹¹

Významnou změnou v mocenském uspořádání jednotlivých republik byla perestrojka Michaila Gorbačova, která znamenala ve všech sovětských republikách výměnu vedoucích kádrů, aby se oslabil role klanových struktur. Tato snaha však paradoxně vedla k zesílení mocenského boje v jednotlivých republikách a následně dominanci jedné mocenské struktury, která dokázala udržet a většinou také rozšířit svou moc i po získání nezávislosti.¹⁹²

Velmi dobře je situace v celém SSSR, Střední Asie nevyjímaje, popsána v knize „Zvláštní zpráva č. 4“ od cestovatelů Hanzelky a Zikmunda. Zpráva vydává očitě svědectví o hospodářském a sociálním stavu rozsáhlého území mezi Dálným východem a Uralem, jehož všechny hlavní oblasti naši cestovatelé prozkoumali v letech 1963 a 1964. Ve zprávě je kompletně zpracováno přesvědčivé zdůvodnění pro revoluční perestrojku, doloženo příklady

¹⁸⁸ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 322.

¹⁸⁹ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 182.

¹⁹⁰ HORÁK, S. *c.d.* str. 19.

¹⁹¹ HORÁK, S. *c.d.* str. 171-173.

¹⁹² HORÁK, S. *c.d.* str. 38.

a solidním hospodářským a politickým rozbořem. Ctižádost autorů šla nad pouhý popis zahanbujících nepořádků, plýtvání, příkladů sociální nerovnosti, místního diktátorství atd. Zprávě předchází zasvěcené analýzy celého systému, který se vytvořil za Stalinovy vlády. Pozoruhodné však je, že závěry, ke kterým cestovatelé došli, se podobají jako vejce vejci těm, na kterých se usneslo vedení v SSSR, pravda, až po dvaceti letech. „*My privykli,*“ to byla hlavní odpověď, kterou naši cestovatelé dostávali na otázky po původu nesmyslného plýtvání. Ve Zprávě se píše: „...z celinkých polí v Kazachstánu se v roce 1956 z 1320 miliónů pudů obilí dostala do skladů jen polovina a v roce 1959 dokonce jen třetina... Z 84 kombajnů, jež jsme potkali cestou z Alma-Aty do Taškentu, bylo v činnosti čtrnáct. Ostatní stály. Ve dne! V ideálním sklizňovém počasí!“¹⁹³

Výše popisovaná situace se s vysokou pravděpodobností podobá i kyrgyzskému hospodářství té doby. Tou největší a nejširší trhlinou celého systému byla: „*Nedostatečná racionálnost a vědeckost v koncepci, disproporce v dnešní struktuře a nestálost v perspektivě. Postrádá se zde racionálnost ve využívání zdrojů přírodních a lidských. Na řešení hlavních otázek působí příliš mnoho autoritativních a subjektivistických vlivů, jež často převažují nad znalostí a vědeckostí. Je to v podstatě problém stalinského období: autorita ne vždycky podložená znalostí, a znalost ne vždycky podložená autoritou. A někdy, i když řidčeji, autorita podezíravá a bojující se znalostí, a znalost umlčená podezřením, tlakem a také únavou po upřímných, zasvěcených, ale bezvýsledných snahách o přispění k nápravě.*“¹⁹⁴

Postsovětské období

Jistá počátečné euforie z nezávislosti byla v jednotlivých republikách bývalého Sovětského svazu brzy vystřídána realitou ekonomických a sociálních změn daných rozpadem jednotného trhu, poměrně volného pohybu zboží či pracovní síly.¹⁹⁵ Kromě vodních zdrojů a nalezišť zlata nedisponuje totiž Kyrgyzstán žádným nerostným bohatstvím, které by bylo možno uplatnit na globálním nebo i regionálním trhu. Pokles ekonomiky a úbytek kvalifikovaných sil po rozpadu Sovětského svazu postihl Kyrgyzstán zřejmě ještě více než ostatní středoasijské země.

První kyrgyzský prezident Askar Akajev se v první polovině 90. let snažil o jakousi formu demokratického rozvoje společnosti s cílem vytvořit z Kyrgyzstánu „ostrov stability a demokracie“. Navrhoval různé iniciativy, jejichž centrem se měl stát Kyrgyzstán. Snažil se také prosadit dominantní roli formálních politických struktur, tj. vnést do tradičního klanového systému se sovětským dědictvím hodnot prvky západní politické kultury založené na parlamentarismu a pluralitě. Boj s tradičními strukturami však nutil prezidenta uchýlovat se k autoritativním metodám a ke koncentraci moci do jeho rukou. To se projevilo v letech

¹⁹³ HANZELKA, J.; ZIKMUND M. *Zvláštní zpráva č. 4*. Praha: Lidové nakladatelství, 1990. str. 5-9.

¹⁹⁴ HANZELKA, J.; ZIKMUND M. *c.d.* str. 49.

¹⁹⁵ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008.

1992-1994, tj. do vyhlášení nové kyrgyzské ústavy, kdy prezident nejen oslaboval parlament vydáváním dekretů s platností zákona, ale soustředil ve svých rukou i veškerou exekutivu (byl zároveň i předsedou vlády).¹⁹⁶

Podle zprávy Human Rights Watch z poloviny 90. let se Kyrgyzstán dostal mezi nejsvobodnější země na přechodu mezi centrálně plánovaným systémem a demokracií. Od roku 2000 se od tohoto označení upouští a systém v Kyrgyzstánu označuje za autoritativní. Je tomu tak především na základě zastrahování a perzekuce opozice, porušení svobody projevu a shromažďování, pronásledování nezávislých novinářů a v nedávné době také kvůli neschopnosti zajistit skutečnou spravedlnost ohledně události, která se stala před dvěma lety (červen 2010) v jižním Kyrgyzstánu, především ve městě Oš, kdy došlo k násilí mezi etnickými Kyrgyzy a Uzbeky.¹⁹⁷

Snaha skloubit západní systém s „asijským“ se v průběhu 90. let ukázala jako nemožná. Ve vnitřní politice Kyrgyzstánu to znamenalo atomizaci parlamentu, na který se zpočátku kladl důraz, a tím i jeho malou funkčnost. Ústava, která byla přijata 5. května 1993, odpovídala na první pohled základním demokratickým principům a vyznačovala se vyvážeností mezi prezidentskou a parlamentní mocí. Teoreticky předpokládala vznik jednoho z nejdemokratičtějších a nejotevřenějších politických systémů na území bývalého SSSR.¹⁹⁸ Takto je třeba vnímat i přijetí amerických vojsk na letišti Manas u Biškeku na podzim 2001. Ukázalo se však, že snaha vyvážit prezidentský úřad a parlament je nefunkční.

Postupně se projevila autoritářská podstata vlády prvního kyrgyzského prezidenta a jeho manželky, respektive vlivných severních klanů, které manželský pár podporovaly. Pokles ekonomické a politické prestiže, korupce na vysokých místech, chudoba – tyto všechny aspekty vedly k tomu, že 24. března 2005 byl Akajev svrhnut jako prezident. Předcházely tomu masové protesty proti zfalšování výsledků parlamentních voleb, kdy se prezident začal měnit v autoritativního diktátora.

Na jeho místo byl zvolen populární Kurmanbek Bakijev z opozice. Ale ani druhý prezident nebyl ztělesněním demokracie a správných hodnot. Po zvolení prezidentem nenaplňoval očekávání obyvatel Kyrgyzstánu. Za jeho vlády se mnoho jeho příbuzných dostalo na velmi vysoká, vážená a dobře placená místa. Jeho syn, Maxim, okrádal občany v Talasu tím, že vykupoval fazole za 20 KGS/1 kg a prodával za 45 KGS/1 kg. „*A to má být demokracie.*“ Pronesl k této poznámce náš známý Bakit, šéf justice v Talasu. Jeho neochota změnit ústavu, kde byla pozice prezidenta silně upevněna, vedla v roce 2006 k demonstracím. Bakijev i se svojí rodinou opustil zemi a ukryl se v Rusku?

---

¹⁹⁶ HORÁK, S. *c.d.* str. 98.

¹⁹⁷ Kyrgyzstan: No Justice Two Years After Osh Uprising. *Human Rights Watch*. [online] 2012, 2012-06-14 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2012/06/14/kyrgyzstan-no-justice-two-years-after-osh-uprising>

¹⁹⁸ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 161.

Pokud se konají v Kyrgyzstánu volby, rozhodující nebývá politický program, ale právě příslušnost k rodu a hledání společných předků. Podle CEC¹⁹⁹ bylo při posledních volbách (jednalo se o prezidentské volby) z 30. října 2011 zpracováno 100 % hlasovacích lístků z 2 318 volebních místností. Konečná účast byla 1 858 596 lidí, což je 61,28 % voličů. Almazbek Atambayev získal 63 % hlasů, následoval ho Adakhan Madumarov 15 % a Kamchybek Tashiyev 14 %.²⁰⁰

Almazbek Atambayev, bývalý premiér, byl oficiálně uznán za vítěze prezidentských voleb. Tyto volby byly první po posunu moci Kyrgyzstánu v dubnu 2010 a změna politické struktury země z prezidentského na parlamentní legalizována v červnu téhož roku. Atambayev nahradil ve funkci prezidentku na přechodné období Rosu Otunbajevovou. Kyrgyzský prezident má ve formálním i faktickém politickém uspořádání země nejslabší postavení ze všech středoasijských zemí. Premiérem se stal bývalý vicepremiér Omurbek Babanov.²⁰¹

Ve své funkci však Babanov nevydržel ani rok. Na svůj post rezignoval 1.9.2012 poté, co byl osočen, že si vzal úplatek. Kauza vznikla tak, že Babanov dostal od tureckého podnikatele drahého koně. Uvedl, že oň má cenu 20 tisíc dolarů, ale politici mu vyčetli, že skutečná hodnota je někde u milionu dolarů a že se jedná o úplatek. Babanov vydělal velké peníze svou sítí benzinových pump, kterou prodal Gazpromu²⁰². Jeho rodina také dělá dobré obchody s americkou základnou Manas, kam dodává pohonné hmoty. Vláda kvůli dohadům o koně tratila hlasování o důvěře. Babanov bude zastávat post předsedy vlády, dokud nebude zvolena nová vláda Kyrgyzstánu.²⁰³

Tato událost ještě více upevnila skutečnost, že o Kyrgyzstánu se často mluví v souvislosti s vysokou korupcí ve státní správě. V únoru 2012 prezident Atambayev podepsal dekret "Státní strategie boje proti korupci politiky Kyrgyzské republiky a korupční protipatření".²⁰⁴ Bývalý premiér se těmito protikorupčními opatřeními evidentně neřídil.

V současné době je tradiční klanový boj v Kyrgyzstánu na první pohled méně patrný než v ostatních středoasijských zemích vzhledem k tomu, že jej silněji než v jiných středoasijských zemích překrývají formální struktury – institut prezidenta nebo parlament. Na druhé straně již sám mechanismus formování politických struktur, především parlamentu,

---

¹⁹⁹ Kyrgyz Central Election Commission (CEC) = Kyrgyzská Ústřední volební komise

²⁰⁰ Kyrgyz CEC announces tentative results of presidential elections. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2011-11-02 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-cec-announces-tentative-results-presidential-elections>

²⁰¹ New President may become most powerful figure in Kyrgyzstan. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2011-11-23 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/new-president-may-become-most-powerful-figure-kyrgyzstan>

²⁰² Jedná se o největší ruskou společnost a největšího exportéra zemního plynu na světě. Gazprom se také ve velkém zabývá těžbou a distribucí ropy, dodává plyn hlavně pro Střední Evropu, východní Evropu a státy bývalého Sovětského svazu, ale obchoduje i mimo Evropu.

²⁰³ Na konička si vyskočím. *Týden 38/2012*. str. 89. ISSN 1210-9940.

²⁰⁴ Kyrgyz president signs decree on fight with corruption. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2012-02-02 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-president-signs-decree-fight-corruption>

velmi nahrává tradičním regionálním elitám. Výsledkem je převaha tzv. „nezávislých“ kandidátů ve volbách do parlamentu. Kandidáti politických stran, zvláště ti, kteří jsou delegováni svými stranami z centra do regionů, nejsou schopni získat důvěru místních klanových předáků nebo vesnických *aksakalů*, kteří mají, především na venkově, ve volbách rozhodující slovo.

V lednu 1998 byl Kyrgyzstán přizván ke vstupu do WTO. Vstup do WTO a zároveň členství v tzv. Celní unii (později EES) se stalo velkou výhodou pro kyrgyzské obchodníky.²⁰⁵ Na druhou stranu si možné zahraniční investory odrazuje. Kyrgyzstán není schopen přitáhnout zahraniční investice do vysoce kvalifikovaných technologií, a to nejen kvůli své vzdálenosti a izolovanosti, ale také z důvodu nedostatku kvalifikované síly a nestandardním ekonomickým postupům, jako je korupce či klientismus.²⁰⁶ Jedná se např. o útoky malých skupin, které napadají těžební společnosti a které nejsou v Kyrgyzstánu ojedinělé. K jedné takové došlo v říjnu 2011, kdy dav jezdců vyzbrojených holemi a benzínovými bombami napadl průzkumní tábor společnosti z Jižní Afriky Gold Miner v provincii Talas.²⁰⁷ Najdou se však zahraniční firmy, které neodradí od těžebního záměru nic. Takovým příkladem je otevření význačného naleziště zlata v Kumtoru na jihu od jezera Issyk-Kul, které umožnilo Kyrgyzstánu produkci až 17 tun zlata ročně, a poskytlo tak nové možnosti pro jeho vývoz. Hlavním odběratelem „zlatého pokladu“ se stalo Švýcarsko a některé další západoevropské země.²⁰⁸

Obyčejní lidé se dělí na ty, kteří tvrdí, že za Sovětského svazu bylo lépe, všeho bylo dostatek, každý měl jistou práci, apod., a na ty, kteří vědí, že za Svazu se porušovala ve velkém lidská práva a dobře se měli především lidé ve straně a vysocí funkcionáři. O dnešní politice si málokterý Kyrgyz myslí, že je v pořádku. Téměř všichni mají zkušenosti s korupcí, a to i u takových banálních procesech jako získání řidičského oprávnění – řidičský průkaz se dá sehnat za 100 USD bez zkoušek. A i přes náležitě splněné závěrečné zkoušky je po vás požadován úplatek. Stejný systém je na některých vysokých školách, kde se platí za zkoušky.

Vztahy se zahraničím

Rozpad Sovětského svazu opět otevřel tuto oblast okolnímu světu. Dlouhou dobu však na Západě přetrvávala stereotypní kontinuita myšlení z období studené války, která spojovala nově vytvořené státy s výlučnou zájmovou sférou Ruska. Tento stereotyp byl postupně překonáván nejprve regionálními velmocemi (Írán, Turecko, ale i Japonsko, Jižní Korea, Pákistán a Indie) a sousedními globálními velmocemi (USA, Rusko a Čína). Pozice

---

²⁰⁵ HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005, str. 184.

²⁰⁶ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008, str. 98.

²⁰⁷ Kyrgyz gold mining camp attacked *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2011-10-10- [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-gold-mining-camp-attacked>

²⁰⁸ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008, str. 108.

světových i regionálních velmocí je v každém středoasijském státě různá a liší se případ od případu. Především Spojené státy se zde počátkem tisíciletí velmi angažovaly, v poslední době je však jasně viditelné určité utlumení amerických politických aktivit spojených s přesunem zájmu USA na Blízký východ, tedy hlavně do Iráku.

Rostoucí potenciál Číny se projevuje především ve vlivu na obchodní a ekonomické kruhy. Velkou část trhu se spotřebním zbožím v Kyrgyzstánu již teď řídí čínské podnikatelské kruhy. Dokonce se Číňané podílejí na investicích do některých komunikací v Kyrgyzstánu. Vládcí středoasijských republik stále Čínu vnímají jako jisté nebezpečí a záchranu budou hledat zejména v Rusku, což by mělo vést k rusko-čínskému sblížení ve vztahu k této oblasti.

Velké evropské země věnují v rámci politiky EU tomuto regionu relativně málo pozornosti. Zcela zvláštní roli zde hraje Evropská unie, která má sice šanci zaujmout postavení relativně nekonfliktního hráče ve Střední Asii, jenž má zájem hlavně o nákup energetických surovin, avšak bude pro ni, stejně jako pro jednotlivé evropské státy, jen velice těžké ohrozit postavení tří hlavních mocností v regionu, tj. Ruska, USA a Číny.

V současnosti se uskutečňují integrační projekty v postsovětské Střední Asii, kde jsou probírány různé pokusy zapojení středoasijských republik do širšího, mezinárodního rámce (Šanghajská organizace spolupráce, Smlouvy o kolektivní bezpečnosti, Eurasijské ekonomické společenství, Organizace středoasijské spolupráce, GUUAM), přičemž drtivá většina těchto pokusů se označuje jako proruské.²⁰⁹

Shrnutí

Po rozpadu Sovětského svazu Kyrgyzové věřili v nastolení demokracie. Kdyby však demokracie fungovala, tak jak by měla, lidé by na sovětské období nevzpomínali, že tehdy se měli lépe. Bohužel v současnosti už nikdo v nastolení čiré demokracie nevěří. Velmi často je od Kyrgyzů slyšet: „*My privykli.*“ Touto větou se oháněli již za Sovětského svazu a i nyní ji velice rádi používají. Obyčejní poctiví lidé, kteří neustále pracují, na celý tento špatný systém doplácí. Často byla v očích Kyrgyzů vidět naděje, že nový prezident by mohl konečně přijít s demokratickými reformami a něco změnit. Od října 2011, kdy je Atambayev prezidentem několik takových reforem prosadil. S takovým nasazením na počátku svého prezidentského postu začínal však i prezident Akajev a Bakijev. Jak hodně naplní očekávání obyvatel Kyrgyzstánu nový prezident ukáže až delší doba jeho působení ve funkci. Ani politika Sovětského svazu nedokázala utlumit důležitost klanů v kyrgyzské společnosti. Dodnes v zemi panuje klanový boj o moc, především jih proti severu, v současnosti zastoupený ve vrcholové politice Kyrgyzstánu.

---

²⁰⁹ HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova - Nakladatelství Karolinum, 2008. str. 30-32.

4.7 Identita

4.7.1 Historické konstrukty

Na území Střední Asie našli a stále nacházejí vědci stopy po neolitických kulturách. Jedná se o předměty z kamene, bronzu a keramiky, jež se v mnohém shodují s archeologickými nálezy ze západní Asie a východní Evropy. Výzkumy některých archeologů naznačují, že prehistorický člověk zde žil již od doby kamenné.

V minulosti vládly dvě falešné představy o Střední Asii. Podle jedné odtud mělo vzejít veškeré lidstvo, a to z tamních vysokých a dlouho nedostupných hor. Lidé měli z hor sestoupit do nížin a rozptýlit se po světě tak, jako stékají bystřiny a řeky z velehorských svahů. Druhá představa líčila Střední Asii jako divokou, nepřátelskou a krutou část naší planety, jako svět barbarů a barbarství. Skutečnost je ovšem jiná.²¹⁰

Přesně označit nejstarší zmínku o kyrgyzském etniku je těžké. Po rozpadu Sovětského svazu se v Kyrgyzstánu začal objevovat zvýšený zájem o historii jako součást hledání nových kořenů a nové identity. Začal se zde objevovat fenomén podobný tomu, který probíhal u malých národů v Evropě v době 19. století při národních obrození – snaha dokázat světovou výjimečnost svého národa nejrůznějšími způsoby, například jeho mnohasetletou historií. První písemná zmínka o Kyrgyzech se datuje do roku 569 n.l., kdy dostal vyslanec byzantského císaře Justiniána II. Zemarch jako dar kyrgyzského otroka. Podle dnešní oficiální verze je však nejstarší populace známá již od roku 201 př. n. l. pod označením *Gegun* (uvádí se, že mongolská forma označení *Gegun* má v jednotném čísle tvar *Kyrkun*).²¹¹ Tito lidé byli označeni jako turkofonní, kteří jsou dolichocefální – tedy dlouholebci.²¹²

A jak si toto označení vysvětlit? Vítězové nad Ujgury představovali velmi starý turkofonní národ obývající od starověku údolí středního toku Jeniseje v jižní Sibiři. Už od epochy dynastie Chanů, tedy krátce před počátkem našeho letopočtu, je Číňané znali jménem a popisovali je jako „světlovlasé lidi s modrýma očima“; či „národ vzrostlý, s rusými vlasy, červenými tvářemi a modrýma očima“ což ukazuje na nordický typ. Jedna verze praví, že za vzhled Kyrgyzů může Čingischán, který Kyrgyzstán dobyl. Později uváděl historik a geograf Gardízi (zemřel 1061), který vycházel z neznámých pramenů, že jsou nazrzlí a bledé pleti, a považoval je proto za Slovany. Archeologické výzkumy potvrdily údaje získané z písemných pramenů. Odhalily hroby lidí výrazně evropského typu. Vznikl z toho problém, kam Kyrgyzy zařadit, neboť turkofonní národy se obecně považují za součást „žluté rasy“. Jsou dvě možnosti: buď byly turecky hovořící Kyrgyzové Indoevropany či turkizovanými Paleoasijci, anebo jejich tureckost nebyla antropologická, nýbrž lingvistická. Dnes Kyrgyzové představují etnikum s největším množstvím mongolských rysů mezi tureckými populacemi,

²¹⁰ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 6.

²¹¹ KOKAISL, P.; ŠAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 9.

²¹² ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 21.

bezpochyby protože se rasově značně smísili s Mongoly.²¹³ Neexistuje však žádný pádný důkaz o jednoznačném spojení označení *Gegun* a Kyrgyz.

Od roku 2002 je rok 201 př. n. l. brán nejen jako první zmínka o Kyrgyzech, ale dokonce jako počátek kyrgyzské státnosti. Rozhodl tak prezident Askar Akajev, a stanovil v roce 2003 výročí 2200 let kyrgyzské státnosti.²¹⁴

Vytvoření národního státu v Kyrgyzstánu mělo značný vliv na národnostní uvědomění Kyrgyzů. Podařilo se zde probudit zájem o historii vlastního národa, obyvatelstvu byly předkládány historické konstrukty o starobylosti a určité výjimečnosti kyrgyzského etnika, což mnoho obyvatel přijalo za své.

Ve většině publikací jsou Kyrgyzové označováni jako hlavní síla kulturního rozvoje na obrovském území v historické době a to v 9. až 10. století. V dějepisných učebnicích je Kyrgyzstán líčen především jako země Kyrgyzů s důrazem na následující historické aspekty: poloha republiky na hedvábné stezce, existence starověkých civilizací na kyrgyzském území a hrdinská období kyrgyzských dějin (epický hrdina Manas, kyrgyzské povstání v roce 1916).

Pro zdůraznění historických momentů byly v posledních letech uspořádány velkolepé oslavy. V roce 1995 proběhly celonárodní slavnosti k tisíciletému výročí eposu Manas a podobně si město Oš připomenulo tři tisíce let své údajné existence. Velký význam se přikládá soutěžím v přednesu eposu Manas. Snaha o nalezení místa ve světě prostřednictvím významných vlastních dějin plně odpovídá formování jiných nových státních útvarů například ve střední Evropě nebo na Balkáně.²¹⁵

Jak již bylo zmíněno, rok 1995 byl vyhlášen rokem oslav 1000 let eposu Manas, ačkoli již dávno předtím, ještě v sovětských dobách (v roce 1946), proběhly oslavy 1100 let eposu.²¹⁶ Oslavy probíhaly po celém Kyrgyzstánu, od vědeckých konferencí a kulatých stolů (rozpravy nejčastěji s tematikou etnogeneze Kyrgyzů) v hlavním městě až po organizování dětských soutěží ve znalosti eposu, či chlapeckých oddílů pod jmény Manas, Semetěj nebo Sejtek. V letech 1993-1995 bylo vydáno na 50 knih a brožur s tematikou Manase, včetně nových vydání verzí eposu. Byl vytvořen plán na vydávání popularizačních publikací a učebnic pro všechny druhy škol, které by pomohly rozšířit znalosti eposu.²¹⁷

Při příležitosti těchto oslav byla na jaře roku 1995 ve městě Talas u mauzolea Manase podepsána „Manaská deklarace“. Prezident Akajev „vyextrahoval“ z eposu „sedm odkazů Manase“ a vyhlásil sedm ideologických bodů, na kterých je třeba budovat kyrgyzskou státnost:

- 1) jednota a svornost;
- 2) soulad mezi národy (národnostmi), přátelství a spolupráce;

²¹³ ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 30.

²¹⁴ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 10.

²¹⁵ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *c.d.* str. 12.

²¹⁶ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *c.d.* str. 46.

²¹⁷ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 201.

- 3) národní hrdost a patriotismus;
- 4) trpělivá a neustálá práce a vědomosti vedoucí k rozkvětu a blahobytu;
- 5) humanismus, velkodušnost, trpělivost;
- 6) harmonie s přírodou;
- 7) upevnění a ochrana kyrgyzské státnosti.²¹⁸

Prezident Akajev použil Manase jako symbol jednoty kyrgyzského národa. Současná ideologie si vybírá pro sebe ty nejvhodnější prvky, někdy rozsah eposu, někdy hrdinské činy, někdy myšlenku sjednocení, ve velké míře se dnes uplatňuje obzvláště při hledání nových kořenů kyrgyzské společnosti. Kolektivní paměť postupně mutuje, vznikají a doplňují se přikrášlené smyšlené scény události. Historie eposu Manas v podstatě postupně ztrácí svůj původní skutečný obraz a vzniká epický obraz hrdiny.²¹⁹

Setkáme se i s názory, kdy si Kyrgyzové přisvojují známé světové osobnosti – například: Čingischán byl prý původem Kyrgyz a ne Mongol; díky své velké oblibě a velkolepému hrdinství se kult Manase snažila ukrást Čína; první jurta byla postavena v Kyrgyzstánu, Kazaši a Mongolové to od kyrgyzských *čabanů* kopírovali, apod.. Kyrgyzové se také pokoušejí o odvozování jmen z kyrgyzštiny, prý tak vzniklo i jméno Sarkozy (bývalý francouzský prezident), které znamená sar + kozy.

4.7.2 Vyhraňování se

V době, kdy na území středoasijského Turkestánu existovala Turkestánská autonomní republika, se počítalo i s jednotným jazykem (v tehdejší ústavě SSSR označovaném jako turko-tatarským). Přirozené vyčlenění etnik v této době rovněž nebylo jednotné. Další administrativní změny (probíhající až do roku 1936), které vytvořily hranice dnešních republik, vedly k zániku Turkestánu jako politické jednotky. Nové politické jednotky se staly základem pro nové chápání národnosti, které v této oblasti doposud vůbec nebylo běžné.²²⁰

Problém formování národa má vztah k sociální struktuře daného společenství a zahrnuje jevy ekonomické i mimoekonomické. Souvisí s tím např. otázka gramotnosti, která v předrevoluční Střední Asii byla velmi nízká. Gramotnost těsně souvisí s problematikou jazyka, zejména spisovného jazyka, ten s úrovní a povahou vzdělání a školského systému. Vzdělanost pak dále souvisí s proniknutím moderní techniky do všech složek výroby, do průmyslu i zemědělství.²²¹

²¹⁸ MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. Manas. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/manas/216.html>

²¹⁹ MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. *c.d.*

²²⁰ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Brno: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 19.

²²¹ Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami*. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977, str. 190.

V období po rozpadu Svazu se při hledání nových kořenů objevilo více než dost těžkostí – vzniklé ideologické vakuum začaly využívat nejrůznější skupiny k prosazování vlastních cílů (politických, náboženských, nacionalistických), které vedly k zvýšení radikálních nálad ve společnosti. Svou roli zde sehrávají odkazy na dávné tradice (pastevecké, náboženské, nové výklady historie). V Kyrgyzstánu začalo intenzivně docházet ke znovuožívání islámských tradic jako prostředku nové totožnosti, která byla představována jako návrat k staré, ale zapomenuté identitě.

Začaly se projevat dvě protichůdné tendence – dezintegrační a integrační. Dezintegrační tendence byly spojeny s hledáním vlastní identity a místa v rodícím se systému mezinárodních vztahů tohoto regionu. Nacionalizační proudy, které měly zájem distancovat se od sovětského dědictví, v tehdejší době převládaly i ve vnitřní politice jednotlivých států.²²²

Hledání vlastní nové identity se v Kyrgyzstánu často projevuje jako vydělování se vůči okolí, což bylo zejména zpočátku zřejmé ve vypjatém nacionalismu a ve snaze spojit novou identitu s muslimským náboženstvím. V období po rozpadu Sovětského svazu má Kyrgyzstán zkušenosti s násilím motivovaným nacionálně – např. střety mezi Kyrgyzy a Uzbeky v Džalalabádu či Oši.²²³

Kyrgyzové měli, především na počátku 90. let na základě zdůrazňování „kyrgyzství“, napjaté vztahy s jinými národnostními menšinami, především ruskojazyčnými. Vyhraňovali se v první řadě vůči etnickým Rusům, což bylo hodně nápadné a navenek snadno pozorovatelné. Výraz, který označoval „Kyrgyz“, nebyl to samé jako „Kyrgyzstanec“, tento výraz v sobě zahrnuje totiž i obyvatele Kirgizie nekyrgyzského etnického původu. Především slovo „Kyrgyzstan“ vyslovené tvrdě s „y“ mělo a stále má svou ruskou alternativu „Kirgizstan“, vyslovující se měkce s „i“.²²⁴ I dnes si člověk musí dávat pozor, jak toto slovo vyslovuje. Najde se totiž mnoho Kyrgyzů, kteří by mohli vyslovení „Kirgizstan“ vzít jako urážku své vlasti. Kyrgyzové sami pak rozdíl mezi oběma slovy rádi vysvětlí.

Kyrgyzové a Kazachové jsou si blízcí, pro představu jako Češi a Slováci. V minulosti Kyrgyzové vždy v případě potřeby Kazachům pomohli a když se karta obrátila, Kazachové uzavřeli hranice a nechali Kyrgyzy na pospas osudu. To berou Kyrgyzové od Kazachů jako velkou zradu. Vztah těchto dvou národností je také postaven na jisté závisti – Kazachové se v současnosti mají lépe, hlavně ekonomicky.

Určité vyhraňování nalezneme i u označení *sart*. Sart je název pro usazené obyvatele Střední Asie a jižní Asie. Dnes toto slovo již neoznačuje etnikum, ale např. v jižním Kyrgyzstánu a v části Kazachstánu jde spíše o nadávku – pokud by si například vybral Kyrgyz uzbeckou nevěstu, pro okolí bude tato dívka pouze *sartka*. Jako *Sartové* bývají

---

²²² HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008, str. 57.

²²³ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 103.

²²⁴ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *c.d.* str. 129.

v severním Kyrgyzstánu hovorově označování i obyvatelé jihu – i v těch případech, kdy se jedná o Kyrgyzy.²²⁵

Pro všechny Kyrgyze je společné poměrně vysoké historické povědomí příslušnosti ke kyrgyzské národnosti, které nutně nemusí být vázáno na kyrgyzský jazyk. Kult Manase, který je rozšířený v Kyrgyzstánu, se u afghánských Kyrgyzů vůbec nevyskytuje (podobně jako u tádžických a čínských Kyrgyzů z okolí Kašgaru).

Vytvoření vlastního národního státu si uvědomují Kyrgyzové žijící mimo Kyrgyzstán velmi podobně. Kyrgyzstán je pro ně určitým symbolem vlastní etnické identity, a proto k tomuto státu vzhlíží s určitou úctou. Zatímco v dobách SSSR tyto Kyrgyzové vůbec nepoužívali symboly svazové republiky (uvědomování si Kyrgyzské SSR bylo jednoznačně zastíněno vnímáním celého SSSR), dnes tyto zahraniční Kyrgyzové státními symboly Kyrgyzstánu (vlajka, znak) ukazují na svoji sounáležitost s tímto státem. Kyrgyzstán bývá v této souvislosti označován (jak jimi samotnými, tak i představiteli Kyrgyzstánu) jako jejich historická vlast. I afghánští Kyrgyzové, kteří se státní symboly Kyrgyzstánu většinou neznají, vyjadřují touhu navštívit Kyrgyzstán, zemi, kde se mohou cítit jako doma. Vůbec nevádí, že tato historická vlast vznikla politickým rozhodnutím ve 30. letech 20. století a na mnoha místech velice nepřirozeným vytyčením hranic. Důležitější než samotný prostor je sama existence kyrgyzského státu, který už svým názvem nabízí Kyrgyzům žijícím mimo jeho hranice určitou blízkost.²²⁶

Stejně jako všechny nově vzniknuvší národy – i Kyrgyzové jsou velmi vlastenecky založení. To se odráží v hrdých tradicích kolem eposu Manas a převládání symbolů mladého národa:

- 1) Vlajka Kyrgyzstánu vznikla až půl roku po vyhlášení nezávislosti země. Vlajka je červená a žlutý emblém v jejím středu je tvořený horní částí jurty (*tunduk*), vložené do slunce se čtyřiceti paprsky (tolik jako čtyřicet bojovníků Manase).
- 2) *Gerp* nebo-li státní znak zobrazuje sokola s roztaženými křídly, který symbolizuje svobodu země. Stejně tak perla Kyrgyzstánu – jezero Issyk-kul, které je obklopeno vysokými skalními hřebeny hor Ala-Too. Vrcholky hor jsou osvětleny sluncem stejně jako kyrgyzská národní pokrývka hlavy *kalpak*.
- 3) *Tunduk*, tak se nazývá tradiční otvor na střeše jurty. Je vyobrazen na vlajce Kyrgyzstánu a často je vyobrazován v souvislosti s národními symboly země.
- 4) Národní hymna, která existuje od prosince 1992. Existují oficiální verze hymny v kyrgyzském jazyce a v ruštině – ale těžko se shání v angličtině.

---

²²⁵ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Brno: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 18.

²²⁶ KOKAISL P.; KOHOUTKOVÁ P.; MICHÁLEK P. Srovnání kulturních změn u afghánských Kyrgyzů a Kyrgyzů v Kyrgystánu. Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. *Antropowebsin* 2/2010. ISSN 1801-8807 [online] 2012[cit.2012-11-04] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/srovnani-kulturnich-zmen-u-afghanskych-kyrgyzu-a-kyrgyzu-v-kyrgystanu>

Kaliyjan Januzakova (*1928, Ak Bashat) potvrzuje silné národní cítění i svým případem. Rozhodně však není jediná. „*Jsem velmi vlastenecká osoba. Miluji svou zemi a své město. Pokud bych měla možnost opustit svou zemi kvůli nějaké jiné zemi, tak bych nešla. Je to můj domov a je tady moje rodina.*“²²⁷

4.7.3 Legendy, posvátná místa

Existuje domněnka, že ťanšanští Kyrgyzové jsou přímými potomky Kyrgyzů od řeky Jeniseje. Ohledně této teorie se vedou velké spory a v dnešní době se odborníci přiklánějí k názoru, že tomu tak není. V kyrgyzských pověstech se pak s tímto příběhem setkáváme u kyrgyzského autora Čingize Ajtmatova v pověsti o Parohaté sobí máti.²²⁸

O Parohaté sobí máti. Za pradávných časů žilo na břehu řeky Enesaj²²⁹ jedno plemeno Kirgizů. Na této řece žilo tenkrát mnoho různých národů. Vedlo se jim špatně, protože mezi sebou ustavičně válčily.

Během pohřbu kyrgyzského vojevůdce, i přesto, že v den, kdy se pochovával vojevůdce, nepřítel nikdy nezaútočil, byli znenadání přepadeni nepřáteli. Zabíjeli každého, aby nikdo nemohl vydat svědectví o zločinu, aby se nikdo nemohl pomstít. Unikly jim ale dvě děti, chlapec a děvčátko, kteří se vraceli z lesa. Protože ve svém táboře nenašli nikoho živého, vydali se za nepřáteli, aby nezůstávali sami. Nepřátelský vojevůdce, když zjistil, z jakého jsou kmene, vyslal Ošklivou kulhavou stařenu, aby je odvedla do tajgy a učinila tak, aby byl provždy konec veškerému plemenu Kyrgyzů.

Ošklivá kulhavá stařena je chtěla shodit do řeky Enesaj, když v tom se vedle ní ozval hlas, aby nevinné děti nezabíjela. Slova vyšla od bílé sobí krávy, která si říkala Parohatá sobí máti. Děti chtěla přijmout za své, protože lidé jí její mládřátka zabili. Tvrdila, že lidé pak nebudou zabíjet mládřata, protože ona bude jejich matka a ony budou její děti. Odvedla si tedy děti do daleké země, kde uprostřed zasněžených, lesnatých hor leží horké moře Issykkul. Zde se usadili poslední potomci kyrgyzského rodu.

Děti vyrostly, stali se z nich manželé. Při prvním porodu ženy, volal muž o pomoc Parohatou sobí máti. S droboučným zvoněním příběhla Parohatá sobí máti, na parozích nesla kolébku a na držadle jí cinkal stříbrný zvoneček. Dodnes takový zvoneček vyzvání na issykkulských kolébkách. Na počest Parohaté sobí máti pojmenovali prvorozeného Bugubaj, od něj tedy rod Bugovců, rod Parohaté sobí máti. Rod Bugovců na Issyk-kulu byl silný a mohutný, uctívali Parohatou sobí máti jako posvátné božstvo. Sobí paroží zavěšovali na své

²²⁷ ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-09-23]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

²²⁸ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 12.

²²⁹ dnes řeka Jenisej

jurty, aby už z dálky bylo vidět, že náležejí k rodu Bugovců. V lesích kolem Issyk-kulu žilo tenkrát velké množství parohatých bílých sobů, byly to děti Parohaté sobí máti. Nikdy se jich nikdo nedotkl, nikdo jim neublížil.

Trvalo to tak dlouho, dokud jednou neumřel velmi bohatý a velmi vznešený Bugovec. Boháčovi nadutí synové velmi toužili po tom, aby každého předstihli, aby se jejich sláva rozletěla po celé zemi. A vymysleli si, že na otcův hrob umístí sobí parohy, aby každý věděl, že zde je pochován jejich slavný předek z rodu Parohaté sobí máti. Vyslali lovce, kteří zabili soba a usekli paroží, to pak postavili na hrob otce. Tím to všechno začalo. Potomstvo Parohaté sobí máti postihlo veliké neštěstí. Téměř všichni lovili v lesích bílé soby. Každý Bugovec považoval za svou povinnost postavit na hrob předků sobí parohy. Teď se to považovalo za ušlechtilý čin, za projev mimořádné úcty k památce zesnulých. Záhuba pronásledovala bílé soby ve všech lesích kolem Issyk-kulu. A sobi vymizeli.

Parohatá sobí máti se urazila a na lidi zanevřela. Když prý už sobové nemohli vydržet pronásledování a střelbu, když jich bylo tak málo, že se dali spočítat na prstech, vystoupila Parohatá sobí máti na nejvyšší horský vrcholek, rozloučila se s Issyk-kulem a své poslední děti odvedla velikou soutěskou do jiného kraje, do jiných hor.²³⁰

Legenda o duálním dělení kyrgyzských rodů. V době pobytu u severokyrgyzského rodu Bugu v roce 1856 zapsal Čokan Čingisovič Valichanov (1835-1865): Označení Kyrgyzů se vztahuje ke Kirgizbajovi, který byl prvním rodovým náčelníkem „národa“, kterému dal své jméno. Kirgizbaj měl pouze jednoho syna Ak-uula (Bílý chlapec). Ak-uul měl podle jednoho podání dva syny – Abl (Abel) a Kabil (Kain) a podle jiného podání Abl a Kabil byli potomci, ale ne přímo synové Ak-uula. Potomstvo Abla představuje pravé křídlo a potomstvo Kabila levé křídlo. Od synů Tagaje, který byl vnukem Abla vzešly i další rody pravého křídla.²³¹

Jak vznikl název Kyrgyz. Původní význam slova Kyrgyz má mnoho vysvětlení. Jednou z variant je, že slovo mělo původně význam „červený“. Podle vědecké etymologie se jejich jméno odvozuje od slova „Čtyřicet“ (Kirk-iz), podle lidové etymologie od výrazu „Čtyřicet Dívek“ (Kirk Kiz). Druhý význam souvisí s mýtem o původu národa.

Tento starý mýtus vypráví, že skupina čtyřiceti dívek, vracejících se z procházky, našla své ležení vypleněné a jeho obyvatele vyvražděné. Aby nezůstaly samy, daly se dohromady se psy, s nimiž, jak uvádí ruský etnolog a lingvista V. V. Radlov, „se musely spokojit z nedostatku jiných partnerů“. Z těchto svazků se zrodili Kyrgyzové. Tento hluboce zakořeněný příběh se uchoval i poté, kdy Kyrgyzové přestoupili na islám. Konkurenci mu dělala historika, jež uvádí, že Kyrgyzové pocházejí z krav. Existuje varianta původního mýtu spojená s osobou velkého muslimského mystika al-Halládže (858-922). Byl popraven a pak společně se svou sestrou upálen. Jejich popel vysypaný do vody utvořil pěnu, kterou vypilo

²³⁰ ČINGIZ, A., *Bílá loď*. Odeon, Praha, 1979.

²³¹ KOKAISL, P.; SAPARBEKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008, str. 34.

v radostném opojení čtyřicet dívek a „po dovršení jistého času měly čtyřicet synů“, děti svatého.

Dá se nalézt mnohem více vysvětlení názvu Kyrgyz, ale všechny teorie mají jednu společnou vlastnost, a to nepodloženost.²³²

Legenda o rozdělení půdy. Existuje legenda, která vypráví, jak Bůh po stvoření světa rozdělil pozemky různým národům světa. Kyrgyz se při čekání v řadě se všemi ostatními rozhodl jít a podívat se po svých ovcích (existují i další, méně lichotivé verze). Když se vrátil, zjistil, že Bůh dokončil svůj úkol - a zeptal se Boha: „Kterou část země můžu odteď nazývat svou?“ Bůh odpověděl, že všechna půda byla rozdělena – žádná nezbyla. Kyrgyz řekl, že nepotřebuje mnoho půdy, nemusí mít velké bohatství, atd. - prostě mu stačí mít dostatečný prostor pro sebe a na pastvu pro své stádo. Bůh se zřejmě slitoval a řekl, že zbyl ještě malý pozemek. Měl v úmyslu ponechat si ho pro sebe jako zahradu, kde by mohl odpočívat a relaxovat, ale Kyrgyz jej může využívat pro pastvu svých stád.

Tento příběh podtrhuje tradiční kyrgyzský názor, že Kyrgyzové mají právo užívat půdu a pohybovat se se svými stády všude po pastvinách. Rody mohly užívat jednu určitou část půdy – ale neexistovaly konkrétní hranice. Jako kočovníci se pohybovali kdy a kam v případě potřeby chtěli, a to v rámci tradiční oblasti používané svých předků.²³³

Manas. Mezi kyrgyzské památky folklóru patří díla, která k nám přicházejí z dávných dob a jsou mistrovskými díly světové lidové poezie. Z nich nejstarší a nejkrásnější je samozřejmě epos Manas. Nejnovější výzkum ukázal, že zrození eposu lze ukotvit do poloviny 9. století. Poetický příběh o bohatýrovi jménem Manas a jeho čtyřiceti jezdců (*Kyrk-Choro*) patří mezi nejvýznamnější díla folklóru. Nebývale objemný epos je pravdivá encyklopedie, která zahrnuje historické události, informace o společnosti a jejich zvyky a také způsob života.²³⁴ Tvoří nejucelenější komplex kyrgyzského folklóru, který svým obsahem pokrývá oblasti od historie přes náboženství a filosofii až po obraz každodenního život: popis svatby, pohřby, festivaly a lidové hry. To jej činí ojedinělým zřejmě i ve světovém měřítku. V eposu nalezneme všechny básnické techniky a žánry kyrgyzského folklóru od dlouhých básní, přes malé lyrické písně, až k domácím a rituálním písním, příslovím a rčením. V dochovaných verzích eposu můžeme velmi často také nalézt epizody pohádkového charakteru (čarodějnice Almambet, závod obrů atd.).

Někteří výzkumníci nazývají epos „oceánem poezie.“ Opravdu, ve své hloubce a rozsáhlosti je jako oceán. Traduje se legenda, že přeříkání úplného znění básně vyžaduje šest

²³² ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007, str. 21.

²³³ The Kyrgyz and the Land. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Kyrgyz-and-the-Land_92.htm

²³⁴ History of Kyrgyzstan. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2012-03-21 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: http://easttime.info/reference_info/kyrgyzstan/history-kyrgyzstan-0

měsíců. V literatuře se uvádí, že Manas je 20krát rozsáhlejší než Ilias a Odyssea a 2,5krát rozsáhlejší než Mahabharata a Ramajana.²³⁵ Existuje až 170 variant eposu, což se sestává z 2,5 miliónů stránek!

Význam eposu Manas v kulturním a historickém prostoru Kyrgyzstánu je obrovský. Jedinečnost eposu se nachází v uchování nejdůležitějších milníků Kyrgyzů a možné rekonstrukce, ale co je nejdůležitější, identifikuje jádro, kolem kterého vzniklo kyrgyzské etnikum. Podle nejstaršího převyprávění eposu Manas, legendární hrdina pochází z Kipčácké oblasti a je vnukem chána jménem Karkara, jehož jméno je spojeno se starověkou oblastí mezi řekou Irtyš a oblastí Balchaš, kde se nacházela směs jenisejských Kyrgyzů a Kipčáků/Kalmyků. Zdá se, že v této oblasti rod chána Karkara tvořil jádro kyrgyzských lidí.²³⁶ Dá se tedy předpokládat, že epos ve 14. století vznikl právě zde.

Na základě velkého zájmu v minulosti se epos často mezi lidmi sdílel a díky tomu jsou ozvěny eposu v místních jménech a historických památkách Kyrgyzstánu. Např. nalezneme Talaské mauzoleum „Manas“ s lidovými tradicemi, v Talase také sochu tohoto hrdiny, město Manas nedaleko města Urumči a přirozená hranice se stejným názvem na horní řece Irtyš a dolním toku Amu Darji, mezinárodní letiště nedaleko Biškeku nese jméno Manas, v samotném hlavním městě je Manasovi vyhrazena oblast v okolí budovy Filharmonie (socha Manase – drakobijce a busty významných manasči), městského magistrátu a několika univerzit, známou a ve městě Batken na jihu města je jedna z největších soch Manase.

Epos je pojmenován po hlavní postavě, po slavném kyrgyzském hrdinovi Manas. Nicméně popis hrdinských skutků a cest Manase je pouze první částí eposu. To je vlastně „Manas“. Druhá část (*Semetei*) je věnován Semetějovi, synovi Manase. Třetí a poslední část (*Seytek*) vypráví příběh o Sejtekovi, synovi Semetěje. Hlavním tématem první části eposu jsou vojenská tažení legendárního kyrgyzského hrdiny do Afghánistánu, Střední Asie a Číny. V eposu se odráží staletí nezištného boje lidu Kyrgyzstánu za svou čest, svobodu a národní existenci.

Manas ztělesňoval pouze ty nejlepší kyrgyzské vlastnosti: odvahu, statečnost, lásku k vlasti a svobodě. Byl také obdařen mimořádnou fyzickou silou, vytrvalostí, odvahou. Tyto vlastnosti hrály důležitou roli v osudu starých epických hrdinů. Ale aby se stal skutečným národním hrdinou, musí mít více než fyzickou sílu a osobní statečnost. Manas - nadaný vojevůdce a opatrný politik, který se snaží sjednotit kyrgyzské kmeny, je nesobecký, tvrdý, nezastaví se před žádnými obtížemi, bojuje za jednotu a nezávislost Kyrgyzů. Ochraňuje také zájmy lidu, ví, jak být ve správnou chvíli rezolutní a nemilosrdný. Během století úprav

---

²³⁵ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 198.

²³⁶ ABDUMANAPOV R.A. O kypčakskich kornjach kyrgyzskogo eposa "Manas". *Central'noaziatskij istoričeskij server*. [online] 1999-2007 [cit.2012-10-12]. Dostupné z: <http://www.kyrgyz.ru/?page=68>

manasči se Manas změnil na perfektního hrdinu, kterému není co vytknout.²³⁷

Epos Manas je výsledkem kolektivního úsilí mnoha generací zpěváků, vypravěčů - *manasči*. Každý básník (vypravěč) přidal eposu nová témata, představil nové epizody, reagoval tak na současné události. Postupem času se epos měnil a rozšiřoval, cyklus vyprávění o hrdinovi jménem Manas se stal encyklopedií poezie pro lidi. Původně se příběhy o bájném Manasovi vyprávěly pouze ústně skrze *manasči*, posléze byly příběhy zapsány. *Manasči* dokázali své vyprávění protáhnout i na celý den. *Manasči* po staletí nahrazovali Kyrgyzům nejen knihy, ale také divadlo. V umění výkonu je navíc potřeba vokálního umění, je také skvělým místem pro výrazy obličeje a intonaci. *Manasči* se člověk stává po nějakém mystickém zážitku, kupř. po snu, ve kterém se objeví Manas nebo jiná postava eposu a žádá dotyčného, aby začal epos interpretovat, nebo „zázračně“ vyléčení z nemoci a interpretace eposu jako projev díky a závazku.²³⁸ *Manasči* jsou v aulu velmi vážení lidé, často velmi bohatí. Ve vesnici Aral stál pouze jeden třípatrový dům, který právě místnímu *manasči* patřil.

Obliba eposu je mimořádná stejně jako jeho velikost. V severním Kyrgyzstánu, kde je obzvláště populární, je těžké najít Kyrgyzce/Kyrgyzku, kdo nezná zpaměti, a nemohl by přednést alespoň malý kousek z eposu. Samozřejmě existují Kyrgyzové, kteří o jeho příběhu nedokáží vyprávět, nezúčastňují se událostí oslavujících jeho chrabrost, operu na jeho počest neviděli, na 1000letém výročí nebyli a ani nevědí, který rok oslavy probíhaly. Přes to vše je ale Manas Ordo velmi navštěvovaným místem, někteří lidé tam byli mnohokrát.

Říká se, že Manas jako svoje Talaská dolina je předpokládanou oblastí jeho odpočinku (není to jisté). Traduje se, že zde někde v horách je pohřben Manas a jeho 40 bojovníků, kde u jejich hrochu se skrývá veliký poklad – zlato. Dnes toto místo plní úlohu svatého místa, které navštěvuje velký počet Kyrgyzů, aby vzdali hold svému hrdinovi. Čtou Korán a dotýkají se hrobky.

Manas Ordo, Gumbez Manas. Přibližně 20 km od města Talas se nachází Kyrgyzský nacionální komplex *Manas Ordo*. Komplex vznikl k 1000letému výročí eposu Manas. V komplexu nalezneme Muzeum eposu Manas o čemkoli, co se týká hrdiny Manase – fakta (někdy mýty) o eposu, *manasči*, knížky, fotky z oslav výročí, atd. Nejdůležitější stavbou v komplexu však je *Gumbez Manas*. Monumentální stavba byla postavena ve 14. století. Jedná se o portál, klenutou cihlovou hrobku s vnitřní a vnější žebrovanou klenbou na markýze. Portál je orámovaný vstupními sloupci s terakotovými sochami. Mausoleum zdobí terakotové dlaždice s jemnými vzory a nápisy.²³⁹ Uvnitř by se měl nacházet poslední odpočinek Manase. V Manas Ordo na Horské hlídce (tak se jmenuje hora, v ruštině

²³⁷ MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. Manas. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/manas/216.html>

²³⁸ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 199.

²³⁹ IVASENKO L. Istoričeskije pamjatniki v Kyrgyzstaně. *Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*. [online] 2007 [cit.2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.allkyrgyzstan.com/kyrgyzstan/history/historic-monuments.htm>

Дозорная гора) se tyčí zelená vlajka s koněm, která je vlajkou bohatýra Manase. Pod tímto kopcem se má podle legendy nacházet zlato s diamanty. V komplexu architekti vytvořili sad se sochami 40 spolubojovníků a jednu Manasovu sochu vyvýšenou uprostřed sadu.

Další připomínkou Manase je Manas Ajly v Biškeku, který se měl stát místem oslav, ovšem dnes je spíše pustnoucím betonovým hřištěm, zatímco oslavy (Nového roku, svátku Novruz aj.) nebo demonstrace se konají v přirozeném centru města – na náměstí Ala-Too nebo na Starém náměstí. Podobně vývoj v Kyrgyzstánu v posledních letech (např. stále pokračující a rostoucí odliv obyvatelstva i přes prohlášení o nárůstu patriotismu, podporovaného např. popularizací Manasu; na druhou stranu rostoucí popularita *manasči* a lidových léčitelů) dokazují, že síla eposu je v jeho přirozeném prostředí ústní tradice, nikoliv v jeho aplikaci do nejrůznějších ideologií.²⁴⁰

Shrnutí

„Už jste navštívili Manas Ordo?“ „Pojedete k Issyk-kulu?“ „Ochutnali jste kumys?“ „Znáte nějakou knížku od Čingize Ajtmatova?“ Takové otázky jako cizinec v Kyrgyzstánu uslyšíte několikrát za den. Na základě těchto dotazů by se dalo říct, že čtyři věci, na které jsou Kyrgyzové nejvíce hrdí, jsou současně i prvky utvářející kyrgyzskou identitu.

- 1) *Manas* - Bájného hrdinu Manase obdivují, je opěvován při téměř každé slavnostní příležitosti a berou ho jako největšího obroditele kyrgyzského národa.
- 2) *Issyk-kul* - Issyk-kul je znakem nádherné a panensky čisté přírody. Lidé jsem pravidelně jezdí na rekreace nejen z Ruska, Kazachstánu a zbylých středoasijských republik, ale najdete zde i evropské a americké turisty.
- 3) *Kumys* - Kumys je považován za tradiční nápoj a lék. Kyrgyzské rodiny vyrábějící kumys vždy jako první nabídnou hostovi kumys. Můžeme ho nazvat symbolem pastevectví (spolu s jurtou), protože správný pastevec se podle těchto dvou entit pozná.
- 4) *Čingiz Torekulovič Ajtmatov* - Jednou z nejznámějších postav Kyrgyzstánu je bezesporu Čingiz Ajtmatov. Jeho spisovatelská sláva přesáhla i Sovětský svaz. Od roku 1994 byl velvyslancem Kyrgyzské republiky ve státech Beneluxu, zároveň byl členem Evropské Unie a organizace UNESCO. Podle údajů UNESCO z roku 1998 je Ajtmatov jedním z nejvydávanějších klasiků současné literatury, jeho knihy byly přeloženy do 165 jazyků a objevily se v 67, 5 milionech exemplářů. Je však možné, že nám osobně ho lidé zmiňovali díky tomu, že se narodil v Talaské oblasti, tím pádem jsou lidé na něj v této oblasti více hrdí. Citujme Ajtmatova: „*Vlast si člověk*

---

²⁴⁰ KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006, str. 202-203.

nemůže vzít s sebou, vezme si jen stesk. Kdyby se vlast dala odnést s sebou jako pytel, nestála by za groš.“²⁴¹

---

²⁴¹ GREGOROVÁ B. Ajtmatov, Čingiz. *iLiteratura*. [online] 2012,05-07-2007 [cit.2012-11-14] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21041/ajtmatov-cingiz>

5 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo nalézt odpovědi na výzkumné otázky, které byly položeny již na začátku psaní této studie.

- *Jaké transformační procesy probíhaly po rozpadu SSSR v nově vznikajícím státě Kyrgyzstán?*

Transformace společnosti v Kyrgyzstánu bývá označována převážně jako ekonomická, která nakonec vytvořila pevný základ pro samostatnou existenci státu. Tyto změny zahrnovaly deregulaci veřejného sektoru a trhu práce, liberalizaci cen, velkou privatizaci, vytvoření moderního bankovníctví a finanční infrastruktury, rozvoj legislativních norem pro efektivní fungování soukromého sektoru, vznik nové národní měny a řadu dalších opatření. Kyrgyzstán prošel také transformací hledání a vytváření nové ideologie. Transformace se projevila v celé společnosti a vyústila ve změny v celé kultuře, Kyrgyzstán byl nucen hledat si nové kořeny. Tento požadavek se se vyznačoval různými projevy – lidé se navraceli k náboženství, vznikla tzv. dočasná religiozita, utváření nové národní kyrgyzské identity skrze národního hrdiny Manase, vytlačení ruského jazyka z úředního styku, apod. Velkou změnou díky transformaci prošly také oblasti zemědělství, dřívější kolchozy a sovchozy se rozpadly. Došlo k privatizaci půdy, část půdy dostal každý občan Kyrgyzstánu, zbytek půdy se prodával. Soukromý sektor se stal převládajícím sektorem hospodářství státu.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: rodina, klanový systém?*

Instituce rodiny má stále velmi vysokou důležitost v životech Kyrgyzů. Jedním z hlavních životních cílů každého Kyrgyzce je mít velkou a zdravou rodinu. Stále není neobvyklé setkat se s rodinami, které mají až deset dětí, i když ve městech se tato tendence mění a začíná se objevovat více rodin „západního“ typu, tedy s 1-2 dětmi. Za hlavu rodiny se nejčastěji považuje muž, ve městech ale ženy začínají mít větší vliv v rodinném životě. Lidé si mezi sebou v rámci rozšířené rodiny pomáhají, v rámci klanu si projevují loajalitu. Není neobvyklé, že voliči volí kandidáta ze stejného rodu, když jeho předvolební sliby jim nejsou tak blízké jako jeho konkurenta. Velmi je rozpoznatelný rozdíl mezi severními a jižními klany, které (stejně jako jakékoliv rozdíly mezi severem a jihem) mají v mnoha směrech až protikladné názory. Status *aksakala* je i dnes velmi váženým titulem v aulu, dočkal se i uzákonění. Na tomto případě je vidět snaha zachování tradic. Kyrgyzská společnost i po transformaci zůstala převážně patriarchální a na bázi klanového systému.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: postavení ženy ve společnosti?*

Tato část každodenního života Kyrgyzů prošla během zkoumané doby největší proměnou. Již od dob 2. světové války se role ženy v rodině i ve společnosti měnila. Kvůli nedostatku mužské síly se staly ženy stěžejními osobami, na kterých stálo hospodářství země.

Prosazování jejich zrovnoprávnění se stalo přímo hospodářskou nutností. Díky zrovnoprávnění žen za komunismu (především v hospodářství) se role žen opět ve společnosti upevnila. Žena zastávala nadřazené funkce vůči mužům, tím pádem se i její postavení v patriarchální rodině měnilo. Na venkově mívá žena stále stejné tradiční, podřadné postavení jako dříve, ale velký úspěch si vydobyla ve městech, kde zastává někdy velmi významné pozice v zaměstnání. Již není jen ženou v domácnosti k ruce svému muži, není povinna ho poslouchat na slovo, jedná sama za sebe, může se nechat rozvést, pít alkohol. Postavení ženy bylo významným způsobem přetransformováno do jeho dnešní podoby.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: svátky, tradice, zvyky?*

Po rozpadu Sovětského svazu přišla neodbytná touha a potřeba navrátit se k tradicím a svátkům předsovětským. Jako v jiných oblastech života, i zde se chtějí Kyrgyzové odprostit od čehokoliv, co by připomínalo sovětskou éru. Během ní jim bylo totiž mnoho tradic či svátků zakazováno a byly jim vnucovány svátky a tradice, které s jejich kulturou neměly nic společného. Průběh slavení svátků se nezměnil, stále se oslavuje s rodinou, přáteli, s těmi, koho máte rádi, hodně se jí a pije. Změnou prošel průběh *toje*, navíc se tento výraz dnes používá pouze pro tradiční svatbu. Placení *kalymu* za nevěstu se s menšími změnami dochovalo, únosy nevěst i přes zákaz od sovětské doby nejsou ničím obvyklým. Stále se praktikuje buď v tradičním „naoko“ stylu nebo dochází k pravým únosům, kdy ne vždy takový únos skončí dobře. Průběh celého obřadu ztrácí často tradiční kouzlo a svatba se odehrává více v duchu moderního západního světa. Zato pohřeb má i dnes stejnou funkci jako dříve, hroby mají svoji typickou podobu i nyní, snad jen měštští Kyrgyzové už nedodržují smutek celý rok.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: manželství?*

Manželství se v Kyrgyzstánu považuje za jednu z hlavních institucí celé společnosti. Neplatí zde móda lidí žijících „na hromádce“, ženy a muži chtějí žít spořádaným životem podle tradičních měřítek. Přesto všechno však roste počet nezaregistrovaných manželství. Mladí lidé do manželství vstupují v pozdějším věku. Od průměrného 17. roku u dívek se dnes věk pohybuje okolo 20. roku. U mužů to bylo tradičně déle, protože museli mít dostatek prostředků na *kalym* za dívku, dnes je tento věk okolo 26 let. Tradičně je stále velký problém s únosy dívek. Jsou sice zákonem zakázány, ale nevěsta a její rodiče ze strachu z pomluv raději se sňatkem urychleně souhlasí, jen zanedbatelný počet případů končí u soudu.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: bydlení?*

V Sovětském svazu panoval názor, že kočovný a polokočovný národ se musí „usadit“. Ve velkém se začaly stavět obludné „králíkárný“ známé i z našich sídlišť, bytovky a další panelové domy. V Talaské oblasti to nebylo pro Kyrgyzy nic nového – od Němců se zde naučili stavět zděné domy již na konci 18. století! Dnes se v tradiční jurtě, kde dříve bydleli

všichni Kyrgyzové, nalezneme některé pastevece v horách (i ti ji však často nahrazují jinými způsoby bydlení), Kyrgyzy na dovolené, kteří se tímto způsobem snaží navrátit k tradičnímu životu alespoň na týden v roce. Jinak je jurta symbolem Kyrgyzstánu, pořádají se v ní důležitá státní setkání, konference apod. Dnes převládá bydlení v bytech evropského či ruského stylu, na vesnici lidé bydlí nejčastěji v domech, které si sami postaví. Způsob bydlení se v Kyrgyzstánu značně přetřansformoval, Sověti by byli spokojeni.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: národní kuchyně?*

Změna v jídle v průběhu sovětské doby nastala díky vlivu Rusů, kteří začali do kyrgyzské společnosti zavádět zvyky ruského stolování či zavedení ruských potravin a pokrmů. Jedním z největších zásahů pak byl jistě dovoz vodky. Alkoholismus se stal velkým problémem mnoha Kyrgyzů, nenajdeme slavnost, na které by se tento alkohol nepil. Kyrgyzové stále rádi jedí maso, pokud na něj mají dostatek prostředků. Existují lidé, kteří si maso mohou dovolit jen při slavnostních příležitostech a obyčejně žijí o chlebu a čaji. Tradiční kyrgyzská jídla zůstávají téměř nezměněná, jen se začíná s jejich zjednodušováním – místo ručně dělaných nudlí do *bešparmaku* se nudle kupují apod. Je však spousta tradičních prvků kyrgyzské kuchyně, které se nezměnily vůbec – např. výroba *kumysu*. Nalezneme spoustu míst, kde již Kyrgyzové nesedí při jídle na zemi, ale stolují u stolu na židlích a místo prstů používají k jídlu příbor. Kyrgyzská kuchyně si však stále uchovává svoje tradiční pokrmy a pití.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti každodenního života: pastevectví a zemědělství?*

Pastevectví a zemědělství jsou obory, které díky transformaci prošly největší změnou. Nejdříve existoval svobodný pastevce, který střídal místa ke kočování, jak se mu zachtělo (v rámci nároku na pastviny svého rodu). V době Sovětského svazu pastevcům sebrali dobytek, ten posléze patřil všem členům kolchozu či státu v sovchozu. Pastevci v té době měli určená místa, kam mají s dobytkem chodit na pastviny a začal proces usazování těchto lidí. Být pastevcem je jedním z nejtěžších povolání, navíc povolání na celý život. Díky sovětskému vlivu získalo kyrgyzské zemědělství lepší mechanizaci a počalo pěstovat nové plodiny na polích, které dříve kyrgyzští zemědělci neznali. Po rozpadu SSSR nastala privatizace, díky níž zase lidé nabyli půdy. Rozdrobená půda mezi mnoho malých zemědělců nebyla pro chod zemědělství optimální, lidé nemohli používat zemědělské stroje, opět se začali vracet k manuální práci a pomoci koně. V současné době je zemědělství na poněkud lepší úrovni než před dvaceti lety.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti mluveného a psaného jazyka?*

Sovětský svaz zavedl ruský jazyk do všech sfér života kyrgyzského obyvatelstva. Rusky se mluvilo ve školách, na úřadech, v práci a někteří lidé začali mluvit rusky i doma. Přes to všechno si lidé kyrgyzský jazyk uchovali a po vzniku Kyrgyzské republiky začala kyrgyzština postupně vytlačovat ruštinu. To se však nepovedlo na všech místech. Ruský

jazyk je mezi Kyrgyzy dodnes široce používán a zejména ve městech žije početná skupina rusifikovaných Kyrgyžů. Stále se zde může hovořit v jisté míře o dominanci ruského jazykového, kulturního a mediálního prostředí, především ve velkých městech. Na venkově oproti tomu vládne s určitostí jazyk kyrgyzský. Ruský jazyk má oproti kyrgyzskému jazyku výhodu, že jím hovoří mnohem více lidí po celém světě, je to jazyk jímž lze komunikovat mezi různými národnostmi. Tudíž je preferován v určitých zaměstnáních, kde se bez ruského jazyka neobejdou. Nejlepší kombinací pak je znalost ruského a anglického jazyka a hodně se zvyšuje popularita čínského jazyka a na jihu uzbeckého jazyka, který ruštinu velmi z komunikace vytlačuje.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti vyznání náboženství?*
Navrácení se ke starým, předsovětským kořenům byl jedním z hlavních požadavků postsovětské doby. Jedním z hlavních projevů tohoto požadavku bylo navrácení k islámu. V sovětské době byli lidé, kteří dodržovali náboženské svátky či zvyky, pronásledováni, přicházeli o práci a společností byli opovrhováni. Dnes na otázku, zda jsou věřící, téměř všichni odpoví, že jsou muslimové. Náboženství se stalo jedním z hlavních atributů vytváření kyrgyzské identity. Z pěti hlavních pilířů se dodržuje především *zakát* a *namáz*, zbylé pouze hrstka věřících. Z předsovětské doby zbylo v kyrgyzské víře něco ze šamanistické víry. Např. se lidé stále modlí ke slunci či měsíci. Stále se dodržuje zvyk *obo*. Míst, kde nalezneme stuhy zavěšené kolem stromů či na jiných příhodných místech, je v současném Kyrgyzstánu mnoho.

- *Došlo v důsledku transformačních procesů ke změnám v oblasti politiky?*
Politika Kyrgyzstánu dříve probíhala na úrovni jednotlivých *aulů*. Kočovníci stejně jako usedlí Kyrgyžové organizují svou politiku v souladu s klanovými pravidly a tradicemi. Rada starších v čele s *aksakaly* řešila problémy každodenního života i záležitosti dlouhodobého trvání. V sovětské době sice přišla změna v podobě dosazování lidí ruského původu do vysokých funkcí, v těch nejvyšších stranických však byli Kyrgyžové. Rusové se tímto snažili oslabit role klanových struktur, to se jim však nepodařilo, vliv klanů se spíše zvýšil. Po rozpadu Sovětského svazu Kyrgyžové věřili v nastolení demokracie. Demokracie však nefungovala, tak lidé často dnes vzpomínají, že za Svazu bylo lépe. Velmi často je od Kyrgyžů slyšet: „*My privykli.*“ Touto větou se oháněli již za Sovětského svazu a i nyní ji velice rádi používají. Obyčejní poctiví lidé, kteří neustále pracují, na celý tento špatný systém doplácí. Dodnes v Kyrgyzstánu zůstává silný vliv severních a jižních klanových struktur, které se snaží vyhrát politický boj o moc.

- *Jakým způsobem se utváří kyrgyzská identita na základě historických konstruktů?*
Od rozpadu Sovětského svazu bylo nutné začít s hledáním nové identity pro nově vzniklý národ Kyrgyžů. Hranice určující území státu byly vytvořeny uměle, bez přihlídnutí k rozvrstvení etnik na tomto území, proto na jihu Kyrgyzstánu nalezneme velkou diasporu Uzbeků. Kyrgyžové do této doby nikdy neměli vlastní stát, museli si pro svoji novou identitu nalézt atributy, se kterými by se ztotožňovali. Hledání těchto nových kořenů se často

zakládalo na historických konstruktech. Objevovaly se případy, kdy chtěli Kyrgyzové dokázat svoji výjimečnost a to svojí mnohasetletou historií. Např. se jako vznik kyrgyzské státnosti se ustanovil již rok 201 př. n. l. V učebnicích se začalo psát o starobylosti kyrgyzského národa, zpopularizoval se epos Manas, ze kterého se stal ideologický nástroj, na kterém se má stavět kyrgyzská státnost, apod. Výčet konstruktů v této práci jistě není konečný, v praxi se s takovými projevy utváření kyrgyzské identity setkáme ve všech oblastech života.

- *Jakým způsobem se utváří kyrgyzská identita na základě vyhraňování se?*

Při hledání vlastní nové identity se v Kyrgyzstánu dochází k vydělování se vůči okolí, především zpočátku po rozpadu Svazu to bylo zřejmé ve vypjatém nacionalismu a v úsilí propojit novou identitu s islámskou vírou. Vůči komu jinému se Kyrgyzové mohli začít vyhraňovat, než vůči ruskému etniku? Lid, který dříve utlačoval, začal být sám utlačován. Ruský jazyk byl vyškrtnut z úředního styku (v roce 2000 byl však uznán za jazyk oficiální), docházelo k upřednostňování etnických Kyrgyzů v zaměstnání na úkor Rusů, apod. Došlo k odlivu ruskojazyčných etnik ze všech profesních sfér a v Kyrgyzstánu došlo k odlivu „mozků“. Tradiční kyrgyzské symboly identity se však nemusí nutně objevovat i u Kyrgyzů žijících za hranicemi Kyrgyzstánu. Ti se sice hlásí k jejich odkazu, ale povědomost o své identitě mají odlišnou. V současné době Kyrgyzové stále mají tendenci se vydělovat vůči svému okolí, vysoký tlak, který však panoval těsně v postsovětské době, dnes již lehce opadl.

- *Jakým způsobem se utváří kyrgyzská identita na základě legend či legendárních míst?*

V mytologii Kyrgyzů nalezneme mnoho legend či mýtů, které se snaží o vysvětlení přelomových okamžiků kyrgyzského národa. Legenda O parohaté sobě máti vypráví, že Kyrgyzové přišli od řeky Jenisej a všichni pocházejí z rodu Bugovců, který vznikl v oblasti Issyk-kul. Odtud se může brát původ všech Kyrgyzů. Oproti tomu cestovatel Velichanov uvádí, že Kyrgyzové svůj původ odvozují od Kirgizbaje z rodu Bugu. Zde je možná paralela, rod Bugu = rod Bugovců. Tím pádem by i Velichanov vycházel ze staré legendy. Legenda o rozdělení půdy dokazuje tradiční kyrgyzský názor, že Kyrgyzové mají právo užívat půdu a pohybovat se se svými stády všude po pastvinách. Hlavní legendou, se kterou se Kyrgyzové identifikují je však ta o hrdinovi jménem Manas. Je to nejznámější postava z dějin, která podle některých existovala, podle dalších patří pouze do legend. Z Manase se stala postava nesmrtelná, velmi idealizovaná. Z eposu prezident Akajev dokonce vyextrahoval několik bodů, na kterých se má kyrgyzská národnost zakládat. Lidé prostě chtějí věřit v legendy, rádi je stále vyprávějí, někteří se s nimi ztotožňují.

6 POUŽITÁ LITERATURA

ABAZOV, R. Policy of economic transition in Kyrgyzstan. Oxford: Tailor & Francis Ltd., 1999. ISSN 02634937. [online] 2012 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: databáze Proquest

ALYMBAJEV B. *Jurta kirgizov v prošlom i nastojaščem*. Kočevoje žilišče narodov Sredněj Azii i Kazachstana. Moskva: Nauka, 2000. Central'noaziatskij istoričeskij server. [online] 1999-2007 [cit.2012-10-12]. Dostupné z: <http://www.kyrgyz.ru/?page=284>

ANNAMURADOV, M. Preserving Kyrgyzstan's History: The Beet Farmer: Kaliyjan Januzakova (Kyrgyz, 1928) [online]. 2010 [cit. 2012-09-23]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-beet-farmer-kaliyjan-januzakova-kyrgyz-1928&catid=34:interviews&Itemid=29

CURTIS G. E. *Kyrgyzstan: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online] 2003-2012 [cit.2012-11-04]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/kyrgyzstan/.htm>

ČERNÝ, K.; ŠUBRT, J. Teorie modernizace: Diagnózy charakteru společnosti a sociální změny ve 20. století. In: ŠUBRT, J.; PFEIFEROVÁ, Š. *Sociální změna*. Praha: elektronický sborník, 2010. [online] 2008 [cit.2012-08-14]. Dostupné z: http://moodle.fhs.cuni.cz/pluginfile.php/26756/mod_resource/content/0/Soci_ln_zm_na.pdf

ČINGIZ, A., *Bílá loď*. Odeon, Praha, 1979.

ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. [online] 2006 [cit.2012-08-16]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

DAHRENDORF, R. Poučení z postkomunistické transformace. In *Od pádu Zdi k válce v Iráku*. Praha: Vyšehrad, 2008. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/2-transformace.html>

DJUJŠENBIJEV S.U. Rol' *Islama v stanovlenii kyrgyzskoj gosudarstvennosti*. [online]. 1999-2007 [cit. 2012-10-12]. Dostupné z: <http://kyrgyz.ru/?page=252>

DOBRY, M. Introduction: When Transitology meets Simultaneous transitions, 2000. In: DOBRY, M. *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe: Lessons for the Social*

Sciences; Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000. In: ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.. [online] 2006 [cit.2012-08-16]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

DUKENBAJEV A.; CHANSEN V. V. *Osmyslenije politiki v Kyrgyzstaně*. DĚMSTAR. Issledovatěl'skij doklad № 16. Fakul'tět političeskich nauk, Universitět Orchus (Danija). Fakul'tět Meždunarodnoj i Cravnitěl'noj politiki, Amerikanskij Universitět v Central'noj Azii (Kyrgyzstan). Sentjabr' 2003, str. 16. [online] [cit.2012-11-20]. Dostupné z: <http://www.demstar.dk/papers/UnderstandingKyr-Rus-version.pdf>

FAEGR T. Zelte, die Architektur der Nomaden. Hamburk: Papyrus Verlag GmbH, 1980. In: SPRADO A. *Jurta - stan nomádů centrální Asie a Středního východu*. [online] 2005 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.yourtent.com/torvald.htm#uvnitř%20jurty>

FEDEROWICZ, M. L. Anticipated Institutions: the Power of Path-finding Expectations, In: DOBRY, M. *Democratic and Capitalist Transition in Eastern Europe: Lessons for the Social Sciences*; Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000. In ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. [online] 2006 [cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

GREGOROVÁ B. Ajtmatov, Čingiz. *iLiteratura*. [online] 2012, 2007-05-07 [cit.2012-11-14] Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21041/ajtmatov-cingiz>

HANZELKA, J.; ZIKMUND M. *Zvláštní zpráva č. 4*. Praha: Lidové nakladatelství, 1990.

HENDL J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997.

HERMANNOVÁ Z. *Postsocialistická transformace společnosti ve Střední Asii. Případová studie v jižním Kyrgyzstánu, oblast Batken*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2012.

HORÁK, S. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 97-880-2461-472-4

HORÁK, S. *Střední Asie mezi východem a západem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0906-1

HVOSLEF H.E. Tribalism and modernity in Kirgizia. *The third Nordic conference on Middle Eastern Studies: Ethnic encounter and culture change*. Joensuu, Finland, 19-22 June 1995. [online] 1995 [cit.2012-10-19]. Dostupné z: <http://www.hf.uib.no/smi/paj/Hvoslef.html>

IVASENKO L. Istorické pamjatniki v Kyrgyzstaně. *Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*. [online] 2007 [cit.2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.allkyrgyzstan.com/kyrgyzstan/history/historic-monuments.htm>

KABELE, J. Rámcová interpretace přerodu České republiky. In: Filipov I. Informatoria katedry Sociologie FSV UK, 1998. In: ČÍŽEK, T. *Jak popsat změnu? Sociologické přístupy k problematice transformace*. [online] 2003-2004 [cit.2012-08-21]. Dostupné z: http://sscr.wz.cz/seminarky4/cizek_transformace.doc

KLAUS, V. *Patnáct let od zahájení ekonomické transformace*. In *Patnáct let od obnovení kapitalismu v naší zemi*. Ed. Marek Loužek, Cep. 47, 2006. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/3-patnact-let-od-zahajeni-ekonomicke-transformace.html>

KOKAISL, P. *Manželství a rodina obyvatel Kavkazu a Střední Asie*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU, 2011. ISBN 978-80-254-9365-6 (NOSTALGIE : VÁZ.).

KOKAISL P. Svatební tradice v Kyrgyzstánu. *Navýchod 2/2003*. [online]. 2010 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=eb838f74-8e27-11df-aa30-00304830bcc4>

KOKAISL P. *Základy antropologie*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2007. ISBN 9788021317222

KOKAISL P.; KOHOUTKOVÁ P.; MICHÁLEK P. Srovnání kulturních změn u afghanských Kyrgyzů a Kyrgyzů v Kyrgystánu. Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. *Antropowebzin 2/2010*. ISSN 1801-8807 [online] 2012 [cit.2012-11-04] Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/srovnani-kulturnich-zmen-u-afghanskych-kyrgyzu-a-kyrgyzu-v-kyrgystanu>

KOKAISL, P.; PARGAČ. J. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006. ISBN 8073081199.

KOKAISL, P.; SAPARBKOVA J. A.; MICHÁLEK P. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*. Brno: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8.

Kolektiv pracovníků Oddělení Středního východu a Afriky. *Rozdílnými cestami. Srovnání sociálně ekonomického vývoje sovětské Střední Asie, Kazachstánu a Zakavkazska s vývojem v Turecku, Íránu a Afghánistánu*. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1977.

MACHONIN, P. *Postkomunistická sociální transformace a modernizace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009. [online] 2009 [cit.2012-08-20]. Dostupný z: http://samba.fsv.cuni.cz/~cabanova/UVOD%20SP%202009/7_p%C5%99edn%C3%A1%C5%A1ka/Machonin.pdf

MACHONIN, P. Sociální transformace a modernizace. K výstavbě teorie společenských změn v evropských postkomunistických zemích. Praha: Slon, 1997. In: ČÍŽEK, T. *Jak popsat změnu? Sociologické přístupy k problematice transformace*. [online] 2003-2004 [cit.2012-08-21]. Dostupné z: http://sscr.wz.cz/seminarky4/cizek_transformace.doc

MACHONIN P.; TUČEK, M. *Česká společnost v transformaci k proměně sociální struktury*. Praha: Slon, 1999. [online] 2004 [cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~kabele/archiv/2004_Revolution/R4_Teorie%20transformace2_prezentace.doc

MLČOCH, L. Kritický pohled na ekonomickou transformaci v České republice. In *Úvahy o české ekonomické transformaci*. Praha: Vyšehrad, 2000. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/4-kriticky-pohled-na-ekonomickou-transformaci-v-ceske-republice.html>

MOZOL'NOJE J.; DŽAKIŠEJE U. Manas. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/manas/216.html>

NORGAARD, O. *Economic Institutions and Democratic Reform; A Comparative Analysis of Post-communist Countries*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2000; Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc. In ČMIEL, P., *Od transformace k evropeizaci*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. [online] 2006 [cit. 2012-08-14]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/121095/fss_b/

ÖRAZ S. *Tribal Connections within the Politicla Processes: The Case of Kyrgyzstan*. 2006, str. 6. [online] 2008 [cit.2012-11-20]. Dostupné z: <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/9ZqD7kNxAFRksv9htZoVFmHNX8OrdY.pdf>

PLOSKICH, V. Naš Kyrgyzstan. Biškeek, 2004. In: KOKAISL, Petr a Jan PARGAČ. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006.

PROCHÁZKOVÁ P. Drahé svatby ruiniují chudé Afghánce. *Lidové noviny*. [online] 2011, 2012-08-01 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1175-drahe-svatby-ruinuji-chude-afghance.htm>

ROUX, J.-P. *Dějiny Střední Asie*. Praha: Lidové noviny, 2007. ISBN 978-7106-867-9.

SZCZEPANSKI, K. Kyrgyzstan - Facts and History. *Asian History*. [online] 2012 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: <http://asianhistory.about.com/od/kyrgyzstan/p/kyrgyzstanprof.htm>

STARK D.; BRUSZT L. *Postsocialist Pathways: Transforming Politics and Properte in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. [online] 2004 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~kabele/archiv/2004_Revolution/R4_Teorie%20transformace2_prezentace.doc

ŠÍMA, J. O kyrgyzské jurtě. *Společnost přátel Mongolska*. [online] 2008 [cit.2012-10-18]. Dostupné z: <http://www.spm.chytry.cz/view.php?cisloclanku=2008060004>

ŠULC, Z. Spor o strategii transformace. In ŠAFAŘÍKOVÁ, V. a kol. *Transformace české společnosti 1989–1995*, Brno: Doplněk, 1996. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/transformace/8-spor-o-strategii-transformace.html>

TOMÁŠEK, M. *Převzetí státu*. [online] 2008-2010 [cit.2012-08-20]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/t/tranzice-nebo-transformace/prevzeti-statu.html>

TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History: Driver: Oktiabr Akmolodoevich Akmolodoev (Kyrgyz, 1939)* [online]. 2010 [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=78:the-driver-oktiabr-akmolodoevich-akmolodoev-kyrgyz-1939&catid=34:interviews&Itemid=29

TULOBERDIEV M. *Preserving Kyrgyzstan's History: Haji: Abdysh Asanovich Asanov (Kyrgyz, 1925)* [online]. 2010 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z:

http://www.centralasianhistory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77:the-haji-abdysh-asanovich-asanov-kyrgyz-1925&catid=34:interviews&Itemid=29

WEIDENFELD, W. *Shaping Change – Strategie of Transformation. Results of the International Survey.* Carl Bertelsmann Prize. 1. Aufl. Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 2001, 228 stran. In HAVLOVÁ, R. *Recenze. Mezinárodní vztahy 1/2003.* [online] 2003 [cit.2012-08-22]. Dostupné z: www.mezinarodnivztahy.com/article/download/68/65

Contemporary Kyrgyzstan. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan.* [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/Contemporary-Kyrgyzstan-_124.htm

Dishes. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan.* [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Dishes_180.htm

Drinks. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan.* [online] 2009 [cit.2012-10-31]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/Drinks_181.htm

Ekonomika. *Dobro požalovat' v Kyrgyzstan!* [online] 2001-2012 [cit.2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.welcome.kg/ru/economics/>

Glavnaja. *Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/>

History of Kyrgyzstan. *Easttime info.* [online] 2005-2011 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: http://easttime.info/reference_info/kyrgyzstan/history-kyrgyzstan

Kirgizskaja dialektologija. *Kurs kirgizskogo jazyka ot Aleksa Lugovskogo.* [online] 2005 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://kyrgyz.lugovsa.net/dialects.htm>

Kratko o danyh perepisi. *Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech.* [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/node/22>

Kyrgyz CEC announces tentative results of presidential elections. *Easttime info.* [online] 2005-2011, 2011-11-02 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-cec-announces-tentative-results-presidential-elections>

Kyrgyz gold mining camp attacked. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2011-10-10 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-gold-mining-camp-attacked>

Kyrgyz president signs decree on fight with corruption. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2012-02-02 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/kyrgyz-president-signs-decree-fight-corruption>

Kyrgyzstan: No Justice Two Years After Osh Uprising. *Human Rights Watch*. [online] 2012, 2012-06-14 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2012/06/14/kyrgyzstan-no-justice-two-years-after-osh-uprising>

Language. *Celestial Mountains Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-16]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Language_91.htmv

Na konička si vyskočím. *Týden 38/2012*. str. 89. ISSN 1210-9940.

Naselenije Kyrgyzstana. Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kyrgyzskoj Respubliki 2009 goda v cifrach i faktech. [online] 2012 [cit.2012-09-18]. Dostupné z: <http://212.42.101.100:8088/nacstat/node/12>

National Cuisine. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/National-Cuisine-_89.htm

New President may become most powerful figure in Kyrgyzstan. *Easttime info*. [online] 2005-2011, 2011-11-23 [cit.2012-10-09]. Dostupné z: <http://easttime.info/news/kyrgyzstan/new-president-may-become-most-powerful-figure-kyrgyzstan>

On Food in General. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Cuisine/On-food-in-general_179.htm

Priroda Kyrgyzstana. *Informacionnyj portal o sovremennom i dělovom Kyrgyzstaně*. [online] 2007 [cit.2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.allkyrgyzstan.com/kyrgyzstan/nature.htm>

The Kyrgyz and the Land. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Kyrgyz-and-the-Land-_92.htm

The National Anthem. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29].
Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Music/The-National-Anthem_168.htm

The Nomadic Kyrgyz. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28].
Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/The-Nomadic-Kyrgyz_82.htm

Traditional Costume. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-28].
Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Nomadic-Kyrgyz/Traditional-Costume_86.htm

Tribes and Clans. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29].
Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Tribes-and-Clans/Tribes-and-Clans_70.htm

V Kyrgyzstánu za tři roky unesli 24 000 nevěst. *Lidovky.cz*. [online] 2012, 2012-05-14
[cit.2012-10-18]. Dostupné z: http://relax.lidovky.cz/v-kyrgyzstanu-za-tri-roky-unesli-24-000-budoucich-nevest-ppf-/ln-zajimavosti.asp?c=A120514_110937_ln-zajimavosti_sk

Vtoraja nacional'naja perepis' naselenija KR (2009g) *Nacional'nyj statističeskij komitět kyrgyzskoj respubliky* [online] 2010 [cit.2012-09-18]. Dostupné z:
http://stat.kg/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=33&Itemid=93

ZAKON KYRGYZSKOJ RESPUBLIKI. *O sudach aksakalov*. [online]. 2002, 2002-07-04
[cit. 2012-11-15]. Dostupné z:
<http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14320>

7 PŘÍLOHY

7.1 Textové přílohy

Hymna Kyrgyzské republiky

Vysoké hory, údolí, pole -
naš národ je ceněnou vlastí.
Naši otcové žili v Ala-Too,
vždy hospodařili ve své posvátné vlasti.

Refrén:

Vpřed kyrgyzský národe,
podél cesty svobody.
Rost lidé, rozvíjejte se!

Vytvořte si vlastní osud!

Náš národ je vždy otevřený k přátelství,
s jednotou a přátelstvím zachovalém v jeho srdci.
Tato země Kyrgyzstán, náš rodný kraj,
vyzařuje harmonii.

Refrén

Sny a naděje našich otců se splnily,
a prapor svobody se tyčí vysoko ve vzduchu.
Budeme předávat dědictví našich otců,
kvůli našim potomkům, dobrým životním podmínkám pro náš národ.²⁴²

---

²⁴² The National Anthem. *Travel Encyclopedia of Kyrgyzstan*. [online] 2009 [cit.2012-10-29]. Dostupné z: http://celestial.com.kg/articles/people/Culture/Music/The-National-Anthem_168.htm

7.2 Obrazová příloha

Obrázek č. 2: Státní socialistické režimy, odpovídající na konflikty v roce 1989.²⁴³

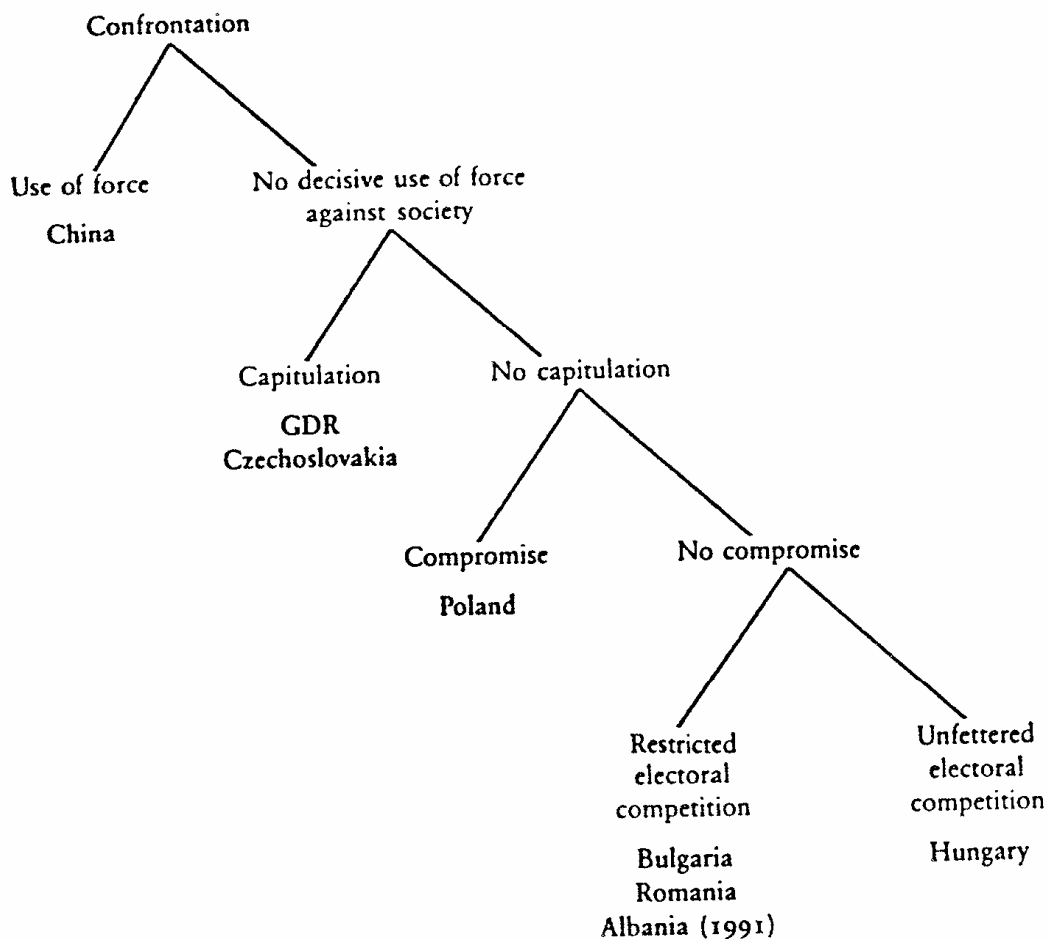

Figure 1. State socialist regime responses to confrontation in 1989.

²⁴³ STARK D.; BRUSZT L. *Postsocialist Pathways: Transforming Politics and Property in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. [online] 2004[cit.2012-08-20]. Dostupné z: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~kabele/archiv/2004_Revolution/R4_Teorie%20transformace2_prezentace.doc

Obrázek č. 3: Socha Manase (Bišek, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 4: Socha Kurmandžan Datky (Bišek, 2011). (Foto: Dagmar Nováková)

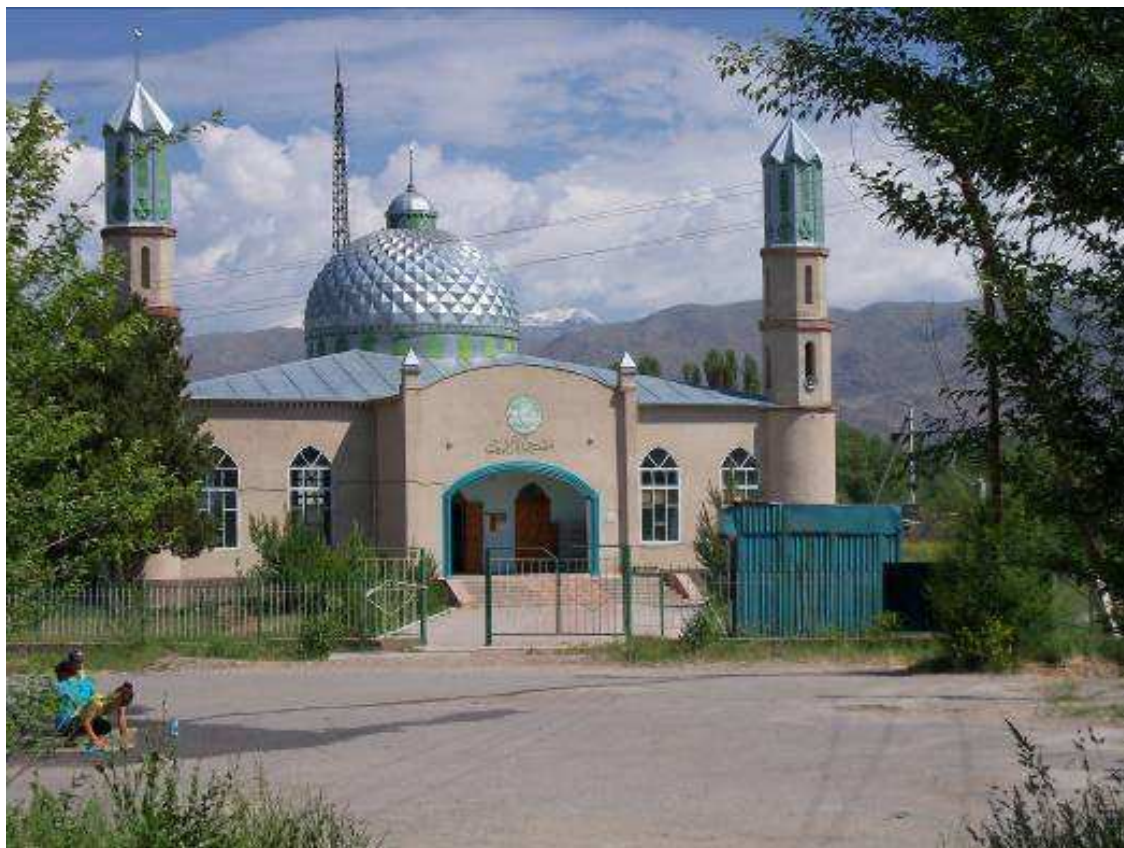
Obrázek č. 5: Americká univerzita ve Střední Asii (Biškek, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 6: Mešita (Biškek, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 7: Mešita (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 8: Pravoslavný kostel (Karakol, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

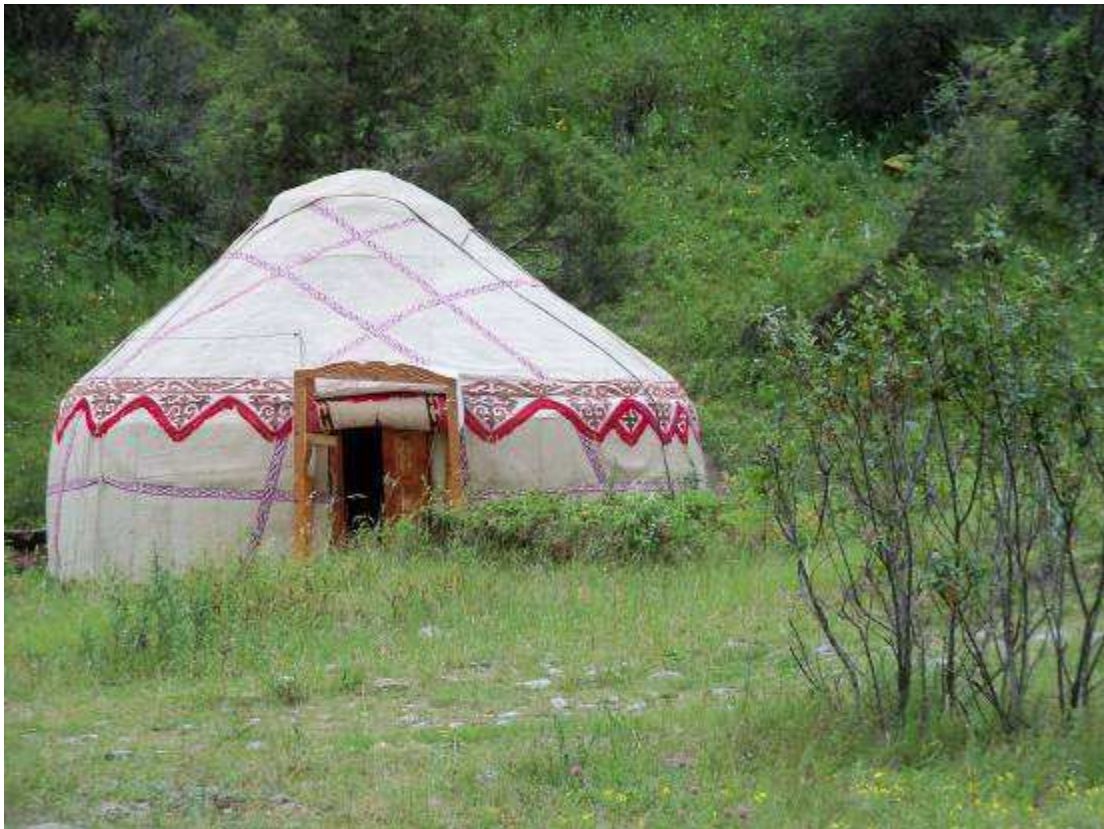
Obrázek č. 9: Jurta jako restaurace (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 10: Tradiční jarmark (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 11: Jurta k bydlení jako hotel (Ala Arča, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 12: Jurta, kde bydlí pastevci v horách (Suusamyr, 2011) (Foto: Tomáš Obruba)

Obrázek č. 13: Tunduk (Tash-Aryk, 2011) (*Foto: Dagmar Nováková*)

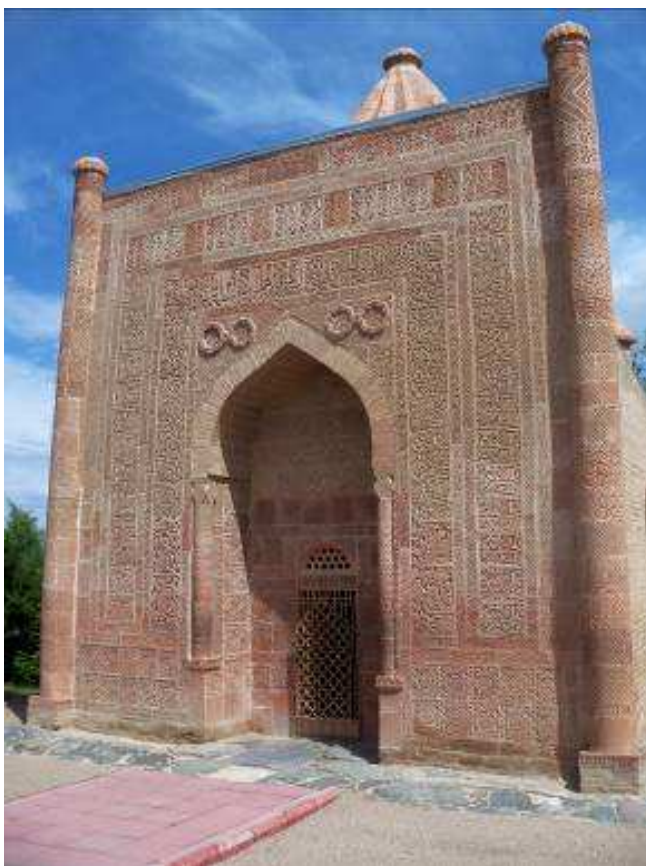
Obrázek č. 14: Manas Ordo (Tash-Aryk, 2011) (*Foto: Dagmar Nováková*)

Obrázek č. 15: Muzeum v Manas Ordo (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 16: Gumbaz Manas (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 17: Výroba mant (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 18: Výroba mant 2 (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 19: Manty (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 20: Borsoky (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 21: Plov (Talas, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 22: Prodej lepjošek na bazaru (Biškek, 2011) (Foto: Zuzana Hermannová)

Obrázek č. 23: Večeře v první rodině (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 24: Rodina v Tash-Aryk (Tash-Aryk, 2011) (Foto: Tomáš Obruba)

Obrázek č. 25: Vyobrazení Manase v muzeu, v popředí náš známý Nurik (Aral, 2011)
(Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 26: Bektur dojí kobylu (Aral, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 27: Večeře s rodinou v Aralu (Aral, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 28: Tradiční spaní na zemi (Aral, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

Obrázek č. 29: Tradice *obo* (Ala Arča, 2011) (Foto: Dagmar Nováková)

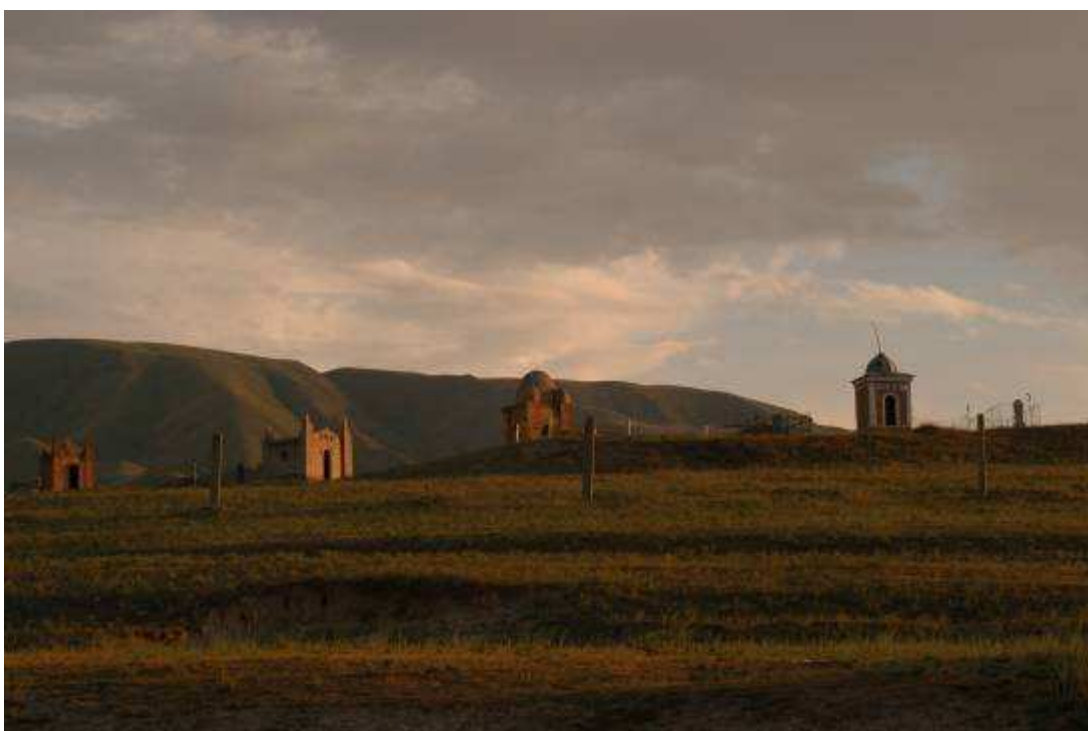
Obrázek č. 30: Pastevci ženou ovce do hor na *džajló* (Suusamyr, 2011) (Foto: Tomáš Obruba)

Obrázek č. 31: Výroba kumysu (Beš Taš, 2011) *(Foto: Tomáš Obruba)*

Obrázek č. 32: Hřbitov (Aral, 2011) *(Foto: Tomáš Obruba)*

Obrázek č. 33: Moderní svatba v jižním Kyrgyzstánu, ženich vedle nevěsty (Batken, 2011) *(Foto: Zuzana Hermannová)*

Obrázek č. 34: Hostina v domě ženicha před svatbou (Batken, 2011) *(Foto: Zuzana Hermannová)*

7.3 Tabulky

Tabulka č. 1: Rozlišení *transformatologie* a *transitologie*.²⁴⁴

	TRANSFORMATOLOGIE	TRANSITOLOGIE
Časoprostor	lineární	nehomogenní (nestejnorodý)
Perspektiva	vnější pozorovatel	vnitřní pozorovatel
Souvislosti	mezi hromadnými jevy	mezi jednáním konkrétních aktérů
Vysvětlení	statisticky významná souvislost	pravidla jednání, volby a strategie
Ontologická tvrzení	dopadlo to, jak se dalo očekávat	dopadlo to, jak to dopadlo
Teorie	modernizace	přechodu (revoluce)

---

²⁴⁴ MACHONIN P.; TUČEK, M. *Česká společnost v transformaci k proměnám sociální struktury*. Praha: Slon, 1999. str. 3. [online] 2004[cit.2012-08-19]. Dostupné z: http://tucnak.fsv.cuni.cz/~kabele/archiv/2004_Revolution/R4_Teorie%20transformace2_prezentace.doc